

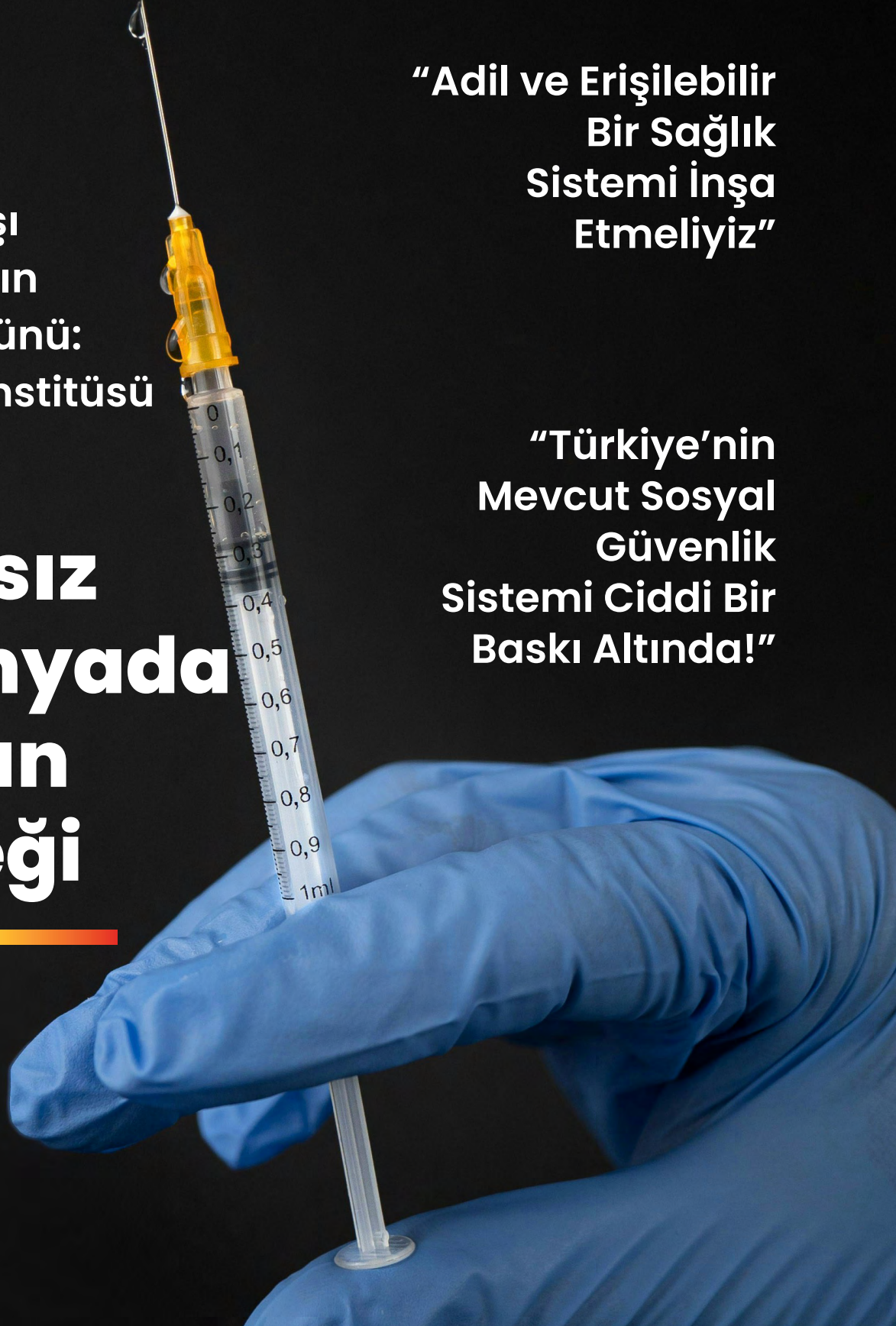
Türkiye'de Aşı
Çalışmalarının
Dünü ve Bugünü:
Hıfzıssıhha Enstitüsü

Sağlıksız Bir Dünyada Sağlığın Geleceği

Sağlıkta
Bütçe
Artışı Şart!

"Adil ve Erişilebilir
Bir Sağlık
Sistemi İnşa
Etmeliyiz"

"Türkiye'nin
Mevcut Sosyal
Güvenlik
Sistemi Ciddi Bir
Baskı Altında!"

Sürdürülebilir Yarınlar

İçin
Çalışıyoruz!

Gelecek için Sorumlu Üretim

İlkemiz, çevreye duyarlı ürünlerimiz ve dünyaya verdiğimiz değerle sürdürülebilir yarınlara ulaşmak için çalışıyoruz. Çünkü yolumuz sürdürülebilir gelecekte geçiyor.

Dr. Barış DOĞRU
baris@koiq.com

Samimiyetsizlik mi, Sahtekarlık mı?

Birçok şey gibi sağlık da, ortadan kaybolduğunda fark edilen enteresanlıklardan biridir. Mutluluk ve huzur da öyle değil midir? Ancak yokluklarında fark edilen ama aslında hayatımızın en temel belirleyicileri... Pandemi bunu çok iyi gösterdi. Korkudan bütün dünya evlerine kapanırken sağlığın önemiyle birlikte özgürce sokaklarda dolaşabilmenin, sevdikleriyle sosyalleşmenin, anne babaya sarılabılmenin ne kadar özel ve mutluluk verici olduğunu da hatırladık...

Ama bir şey daha hatırladık. Bıraktım az gelişmişini, geliştirmekte olanını; en gelişmiş sayılan ülkelerin bile sağlık sistemlerinin bir garabet olduğu ortaya çıkmadı mı bir çırpıda pandemi sürecinde? Elbette değişik düzeylerde ama hemen hemen evrensel bir netlikte gördük ki, bizim sağlık sistemi dediklerimiz kağıttan saraylarmış. Ve bir anda zangır zangır sallanıp yerle yeksan olabiliyormuş... Tıpkı 6 Şubat 2023'te Anadolu'nun 11 kentinde, herhangi bir akşam gibi yatağına yatıp uyuyan milyonlarca insanın **deneyimlediği** gibi... Hem de çok eski, eski teknolojiyle falan yapılmış evlerde, gecekondularda değil; gayet modern, şık, jilet gibi gözükten, onlarca katlı, ebeveyn banyolu,

lüks eşyalarla döşenmiş evlerde uyuyanların da ne yazık ki gördüğü gibi...

Sanırım bir "miş gibi" sorunumuz var. Hatta insanlık olarak belki de her sorunumuzun altında yatan temel bile olabilir bu "sahtekarlık" hali. **İspanyol yazar** Javier Cercas'ın tokat gibi çarpan "Sahtekâr" eserini okurken üşüştü tüm bunlar aklıma. Çok yakın bir zamanda bir toplantıda aniden gündeme gelen ama benim nereye oturacağımı bilemediğim bir konuk gibi kalakaldığım "samimiyet" meselesiyle de doğrudan bağlantılı bu durum sanırım. Söz konusu romandaki gibi işin boyutu büyüdüğünde, hiç toplama kampına düşmediği halde tüm hayatını bir Nazi zulmü mağduru ve 2. Dünya savaşı direnişçisi olarak geçiren **Enric Marco** gibi olduğunda, buna sahtekarlık diyor ve lanetliyoruz ama aslında tüm ilişkilerimizde, karşı karşıya olduğumuz birbirinden ciddi sorunlar karşısında samimiyetsizliğin şahikasını yaşıyoruz. Ve dünyanın sağlıktan iklim krizine kadar yaşadığı tüm sorunların arkasında; ya da en azından bir türlü çözülememesinde de bu samimiyetsizliğin rolünü görmemek mümkün mü? Hatta ölçeğine baktığımızda buna samimiyetsizlik değil, sahtekarlığın dik alası dememek için tek bir neden bulunuyor: Bu tür büyük sahtekarlıkların tek bir kişinin değil, kolektif yapıların ürünü olması. Herkesin bir parçası olduğu, sorumlulukların kişiselleştirilemediği, ayrıştırılmadığı için ortada tek bir sahtekar bulmak zor oluyor. Ama ortada sadece sorunun kendisi ve dalları oradan oraya uzanıp giden devasa bir samimiyetsizlik ağı kalıyor...

Fotoğraf: 2dreamers Photo - Pexels

04 Gözümüzden Kaçmayanlar / Gözde İVGİN

Nature Ecology & Evolution dergisinde yayımlanan yeni bir araştırmaya göre, orman yangınlarının sıklığı ve yoğunluğu son 20 yılda dünya genelinde iki kattan fazla arttı; Türkiye pestisit kaynaklı gıda bildirimlerinde dört yıldır olduğu gibi yine ilk sırada yer aldı; Göçmen tatlı su balıklarının nüfusu, 1970'ten 2020'ye kadar %80'in üzerinde azaldı...

06 KÜRE / Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı/ Arif ERGİN

Yaşam, küçük olasılıkların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan, kırılabilir mucize. O kadar kırılabilir ki yaşamı oluşturan halkalardan yalnızca biri dahi koptuğunda bütün zincirin varlığı tehlikeye giriyor.

10 Organik Beslenmeye Doğru

Sürdürülebilir Gıda Sistemlerinin Bir Parçası: "Yeşil Emtia"; HiPP Türkiye'den Nefes Atölyesi! "Yeşil Tüketici" Sözlükteki Yerini Aldı; Bebeklere Özel, İyi Bir Alternatif; Gıda Kaybı ve İsrافی İklim Krizinde Domino Etkisi Yaratıyor

14 Sürdürülebilir kalkınma / Umut Yolculuğu: Kalkınma Gündemi ve COP29 / Gülin YÜCEL

COP29'da bu tür davranışsal değişikliklerin öneminin daha fazla vurgulanması ve teşvik eden politikaların oluşturulması bekleniyor. Özellikle çocuklar, gençler, eğitim ve sağlık gibi temalar COP29'un gündeminde önemli bir yer tutacak gibi gözüküyor.

18 Marjinal Sosyal / Yeni Tehditlere Ne Kadar Hazırız?

Aynur KOLBAY HÜLYA

Günümüzde, sağlık sistemlerinin virüslerin yaygınlaştığı yeni döneme ne kadar hazır olduğu, tüm dünyada büyük bir endişe kaynağı. Küreselleşme, artan seyahatler ve nakliyat virüslerin yayılma hızını büyük ölçüde etkiliyor.

22 Sosyal Sorumluluk / Can Dostlarımızı Sahiplenirken de Korurken de "Allianz Seninle"

Allianz Türkiye; Allianz Tower ve Allianz Kampüs'te bakımını üstlendiği can dostlarımızın yanı sıra 2023 yılından bu yana SemtPati uygulaması üzerinden sahiplenilen dostlarımızın Sevimli Dostum sigortasını karşılıyor. Şimdi ise Türkiye'deki hayvan hakları savunucuları için güçlü bir çatı olmayı hedefleyen Hayvan Hakları Federasyonu'na (HAY-TAP) destek olmaya başlıyor.

24 Veri-Analiz / Elif Gökçe ŞAHİN

COP29 Öncesi Liderlerden Beklentiler; Orta ve Düşük Gelirli Ülkelerde Yeşil Büyüme; Yeni Teknolojilerde Sürdürülebilirlik Ön Planda

EKOLOGOS Sürdürülebilirlik Yönetim ve İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.
adına sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Dr. Barış Doğru baris@ekoIQ.com

Editör

Bulut Bağatır bulut@ekoIQ.com
Elif Yaşar Özyürek elif@ekoIQ.com
Nihat Nuyan nihat@ekoIQ.com

Art Direktör Özlem Sarar D. ozlem@ekoIQ.com

Yerel Yönetimler Editörü Sibel Bülay sibel@ekoIQ.com

Sürdürülebilirlik Projeleri Koordinatörü

Elif Gökçe Şahin gsahin@alumni.harvard.edu

Redaksiyon Şöhret Baltaş

Katkıda Bulunanlar

S. Sena Akkoç, Nilsu Birce Bayraktar, Özgür Çakır

Yayın ve Yönetim Adresi:

EKOLOGOS Sürdürülebilirlik Yönetim ve İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.
Osmanağa Mahallesi, Kuşdili Caddesi No: 33/2 34714 Kadıköy, İstanbul
Tel: (90) 216 349 40 97-98

28 Sürdürülebilir Tüketim / Yeşil Suskunluk ve Yeşil Aklama: İki Sürdürülebilirlik İletişimi Sorunu / Ahu ERGEN

Yeşil aklama ve yeşil suskunluk, şirketlerin sürdürülebilirlik girişimleriyle ilgili olarak farklı stratejik seçimlerini temsil ediyor. İkisi de sosyal sorumluluk sahibi görünerek, satışları artırmayı amaçlayan pazarlama stratejileri olarak sınıflandırılıyor.

30 DOSYA 114 / Sağlıksız Bir Dünyada Sağlığımız

Covid-19 salgını, sağlık sistemlerinin dayanıklılığı konusunda ciddi zaifyetleri ortaya çıkardı. Salgın boyunca gelişmiş ülkelerin dahi birçok eksiklikle karşı karşıya kaldığını gördük; yoğun bakım yataklarının yetersizliği, sağlık iş gücündeki eksiklikler ve tedarik zincirindeki aksamalar bu eksiklerin başında geliyordu. Ancak tek tehdit, salgınlar da değil; özellikle iklim kriziyle birlikte gezegenin yeni şartlarının getireceği tehditler için de yeni bir halk sağlığı ve bütüncül bir sağlık sistemi anlayışına ihtiyaç bulunuyor...

48 Son Buzul Erimeden / İklim Değişikliği Halk Sağlığını Tehdit Ediyor / Levent KURNAZ

Artan sıcaklıklar ve değişen ekosistemlerin neden olduğu tehlikeli koşullar, dünya genelinde insanları ve diğer canlıları etkiliyor. İklim değişikliğiyle ilgili en acil sağlık sorunlarının başında ise aşırı sıcaklıklar ve vektör kaynaklı hastalıkların yayılması geliyor.

52 Yaşanabilir Kentler / Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na Kadın Bakış Açısı / Sibel BÜLAY

Bu ay konuğumuz Birleşmiş Milletler Women's Major Groups Koordinatörü Şehnaz Kıymaz Bahçeci. Toplumsal cinsiyet eşitliği aktivisti olan Kıymaz Bahçeci ile Birleşmiş Milletler 2024 Üst Düzey Siyasi Forumu'nda konuştuk.

56 Sürdürülebilir İşler / Hayatın Tüm Renklerini Korumak için Bir Vizyon: Sürdürülebilirlik / Arzu Deniz AKSOY

Dünya, üzerinde yaşayan her canlının ortak mülkü ve bizler bu mülkü korumakla yükümlüyük. Sürdürülebilir liderler, iş dünyasının bu ortak mülkü uyumlu hareket etmesini sağlayarak yeşil bir gelecek ve sürdürülebilir bir yaşam için bize yol haritasını çizecek olan birer kartograf gibi olmalı.

58 İyi Bak / Eşitlik Oyunla Başlar / Aslı SEPİL

John Hopkins Üniversitesi tarafından 15 farklı ülkede yapılan bir araştırma, en liberal toplumlarda bile kızların hassas, erkeklerin ise güçlü olduğu fikrinin çok erken yaşta içselleştirildiğini ortaya koyuyor. Kız çocuklarına uygulanan aşırı korumacı yaklaşım, onların ileriki yaşlarda özgüven sorunları yaşamalarına ve risk almaktan kaçınmalarına neden olabiliyor.

60 Bilimin İzinde / Virüsler: Minik Varlıklar, Büyük Tartışmalar Ömer MIZRAK

Virüsler, başka bir canlı olmaksızın protein ve enerji üretemeyen, metabolik süreçleri yönetemeyen parazit varlıklardır. Parazit olmaları canlı olmalarına engel değildir ama yaygın biçimde kabul edilen canlılık tanımına da uymazlar.

66 Sağlık / Sınır Tanımayan Değişimlere Klasik Halk Sağlığı Yanıtından Daha Fazlası Gerekliyor / Didem EVCİ KIRAZ

Halk sağlığında disiplinlerarası, sektörlerarası, paydaşlarla birlikte işbirliği ve sınır ötesi işbirliği çok önemlidir. Covid-19 pandemisi sağlık sektöründe sınır ötesi işbirliğinin önemini ön plana çıkarmıştır. Uluslararası Sağlık Tüzüğü DSÖ Anayasası'nın 21. maddesi uyarınca kabul edilen, hastalıkların sınırları aşmasını önlemek için kullanılan, ülkeler için bağlayıcılığı olan, yasal bir çerçevedir.

70 UN Global Compact Türkiye / İş Dünyasının İnsan Hakları Rotası

İş dünyasının insan hakları sorumluluğu, yıllar içerisinde Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Temel İş İlkeleri ve UN Global Compact İlkeleri gibi birçok uluslararası gönüllü ilkeler ve rehberlerle şekillendirildi.

74 Politik Kamera / Bağımlı Sinema ya da Politik Yöntemlerle Film Yapmak Üzerine / Nihat NUYYAN

Politik film yapmak ile politik yöntemlerle film yapmak arasında keskin bir ayrım var. Jean-Luc Godard da 1968'deki özgürleştirici hareketlerin ortaya çıkış sürecinde ve sonrasında sıklıkla bu tanımlama üzerinden anlam üretir.

78 KİTAP

Anne Ağaç: Ormanın Bilgelisinin Keşfi / Aslında Ne Yiyoruz, Nasıl Yiyoruz? Gıda Tercihlerimiz Neden Önemli / Cheaper, Faster, Better: How We'll Win the Climate War (Daha Ucuz, Daha Hızlı, Daha İyi: İklim Savaşını Nasıl Kazanacağız?)

gözü- müzden kaçma- yanlar

Dünya Bankası'nın yeni bir raporuna göre, 2024 yılında 10 yaşında olan bir çocuk, 1970 yılında 10 yaşında olan bir çocuğa kıyasla yaşamı boyunca üç kat daha fazla sel, beş kat daha fazla kuraklık ve 36 kat daha fazla sıcak hava dalgası yaşayacak; Dünya Sağlık Örgütü aşırı sıcakların Avrupa'da yılda 175.000'ten fazla insanın ölümüne neden olduğunu açıkladı...

Gözde İVGİN

Pasifik'te bulunan ve iklim krizinin etkilerine karşı en hassas ülkeler arasında gösterilen Vanuatu, Fiji ve Samoa, **ekokırımın suç kabul edilmesi için** Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne başvurdu.

İzmir Körfezi'nde yaşanan **kirlilik ve balık ölümleri** üzerine Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından başlatılan inceleme sonucunda İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı iki atık su arıtma tesisinin körfeze deşarj ettiği suyun olması gerekenden 50 kat fazla amonyak içerdiği tespit edildi.

Dünya Bankası'nın yeni bir raporuna göre, 2024 yılında 10 yaşında olan bir çocuk, 1970 yılında 10 yaşında olan bir çocuğa kıyasla yaşamı boyunca üç kat daha fazla sel, beş kat daha fazla kuraklık ve 36 kat daha fazla sıcak hava dalgası yaşayacak.

Samsun'da yüzen adacıkların bulunduğu Ladik Gölü'nün alanı, 11 kilometrekareden 7,2'ye düştü. Ku-

raklığın böyle devam etmesi durumunda yaklaşık **15 yıl sonra gölün yok olması** bekleniyor.

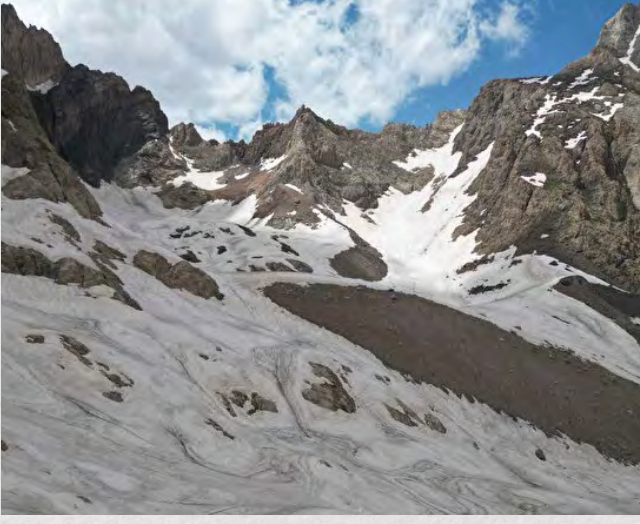
Türkiye genelinde bu yıl 2 bin 529 orman yangını kayıtlara geçti. Toplam zarar gören alan büyüklüğü ise 17 bin 456 hektara yükseldi.

Geçen yıl Mayıs-Eylül ayları arasında Kanada'yı etkisi altına alan rekor düzeydeki orman yangınları, neredeyse dünyadaki diğer tüm ülkelere daha fazla karbon salımına neden oldu. NASA'nın raporuna göre, 180 bin km² büyüklüğünde bir alanı kül eden yangınların yaklaşık **640 milyon ton karbondioksit salımına** neden olduğu bildirildi.

Deniz Bilimleri Enstitüsü, Akdeniz'de ortalama su sıcaklığının 28,9 dereceye çıktığını duyurdu. Kayıt altına alınan ölçümlere göre, **Akdeniz'de suyun sıcaklığı iki yıl üst üste rekor** kırmış oldu.

Salda Gölü çevresinde **ilk kez bir kızılgeyik yavrusu** görüntülendi. "Nesli Tehlike Altında Olan Türlerin Tekrar Eski Yaşam Alanlarına Geri Kazandırılması Projesi" kapsamında Salda Gölü'nün çevresindeki ormana bu yıl 23 kızılgeyik salınmıştı.

Kayseri'de yer alan Tuzla Gölü'nde yüksek sıcaklıklar ve kuraklıklar nedeniyle **ilk kez tuz hasadı yapılmadı**.

Hakkari'deki 4,135 rakımlı Cilo Dağları'nda bulunan buzulların **iklim krizi nedeniyle eridiği** belirlendi.

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Bilim Danışmanı Dr. Erol Kesici, son 60 yılda Türkiye'deki **240 gölden 186'sının tamamen kuruduğunu** belirterek geriye kalanların da kuraklık tehlikesi ve aşırı kirlilik yaşadığına dikkat çekti.

Dünya Sağlık Örgütü aşırı sıcakların Avrupa'da **yılda 175.000'ten fazla insanın ölümüne** neden olduğunu açıkladı. Dünya üzerinde en hızlı ısınan kıta olan ve son 20 yılda sıcaklığa bağlı ölümlerde %30'luk bir artış yaşanan Avrupa'da, sıcaklıklar küresel ortalamanın yaklaşık iki katı oranında artıyor.

Kıbrıs açıklarında yarı baygın halde balıkçıların ağına takılan yeşil deniz kaplumbağası, götürüldüğü rehabilitasyon merkezinde tedaviye alındı. Deniz kaplumbağasının dışısından **27 farklı plastik atık** çıktı.

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), "Kömür 2024" raporunu yayımladı. Rapora göre **küresel kömür talebi**, 2023'te %2,6 büyümeye tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaştı.

Avrupa'da **rüzgar** türbinleri ve güneş panelleri ilk kez fosil yakıtları geçti. Avrupa Birliği'ne (AB) üye 13 ülkede yılın ilk yarısında elektriğin %30'u yenilenebilir enerjilerden üretildi. Bu ülkelerde fosil yakıtlarla enerji üretimi de geçen yıla göre %17 azaldı.

Birleşik Krallık İklim Durumu 2023 raporuna göre, kıyılara yakın deniz yüzeyi, bir önceki yıla göre **0,9 derece daha sıcak** olarak ölçüldü. Ülke genelindeki

kış yağışı son 10 yılda 1961'den 1990'a kadar olan ortalamadan %24 daha fazlaydı.

New York'taki 50 veya daha fazla odası olan otellerin, odalara **tek kullanımlık plastik, ambalajlı sabun ve şampuan** gibi ürünleri koyması yasaklandı. Yasak 1 Ocak 2025'te başlayacak. 2026 yılında aynı uygulamaya daha küçük oteller de dahil edilecek.

Kamboçya'da nesli tükenme tehdi altında olan 60 siyam timsahı yumurtalarından çıktı. Bu sayının günümüzde **nesli tükenme tehlikesi altında olan türler** için rekor olabileceği düşünülüyor.

Resmi Gazete'de yer alan karara göre sekiz ilde toplam **1.885.606 metrekare alan orman sınırı dışına çıkartıldı**. Yayımlanan kararda orman sınırı dışına çıkarılan alanların Amasya, Balıkesir, Kastamonu, Manisa, Muğla, Samsun, Sinop ve Sivas illerinde bulunduğu belirtildi. Ülke genelinde 2016'dan bu yana 342 bin 846 hektarlık alan, "orman vasfı" dışına çıkarıldı.

Bilecik, Bursa, Çanakkale, Edirne, Kocaeli ve Yalova'da son 64 yılın, İstanbul'da ise son 21 yılın **en düşük yağışları** Haziran ayında görüldü.

Tarih boyunca en yüksek sıcaklıklar Temmuz 2023 ile Haziran 2024 arasında kaydedildi. Bu dönemde art arda 12 ay boyunca, Sanayi Devrimi öncesi sıcaklık ortalamalarının en az 1,5 derece üzeri görüldü.

Yeni bir çalışma, çölleşme nedeniyle kıyı bölgelerinde toprak erozyonundaki artışın Ortadoğu ve Kuzey Afrika liman kentleri üzerindeki sel etkilerini daha da kötüleştirdiğini ortaya koydu. Araştırma, Libya'da 11 binden fazla kişinin öldüğü afetten neredeyse bir yıl sonra yayımlandı.

Kaynak: *Hürriyet, The Guardian, Agnst, T24, NTV, Aposto, Deutsche Welle, DHA, Evrensel, Kapsül, Ekonomi gazetesi, İklim Haber, AA, ScienceDaily.*

Arif ERGİN, Yeşil Ekonomi ve İklim Finansmanı Uzmanı
ergin@arifergin.com

Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı

Yaşam, küçük olasılıkların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan, kırılgan bir mucize. O kadar kırılgan ki yaşamı oluşturan halkalardan yalnızca biri dahi koptuğunda bütün zincirin varlığı tehlikeye giriyor. Son yıllarda yaşadığımız küresel problemler, kurduğumuz uygarlığın ve küresel ekonomik değer zincirinin de aynı yaşamın kendi gibi oldukça kırılgan olduğunu gösterdi. Bu küresel problemlerin başında iklim değişikliği ve onun yaşamın üzerinde oluşturduğu tehdit geliyor.

İklim değişikliği, ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliği tehdit ederken en büyük tahribatlardan birini insan ve toplum sağlığı üzerinde yapıyor. Küresel bir tehditten bahsettiğimiz için bu olumsuz etki yerkürenin her bölgesinde farklı şiddette hissediliyor. Hükümetlerin iklim değişikliğini nasıl anladıklarının ve buna nasıl yanıt verdiklerinin merkezinde "insan sağlığının" yer almasını sağlamak için çalışan Lancet Countdown, her yıl yaptığı çalışmaları rapor halinde yayımlıyor. Rapor; iklim değişikliğinin sağlık üzerinde oluşturduğu riskleri belirliyor, somut bulgularla riskleri irdeleyerek son yıllarda kaydedilen ilerlemeye ilişkin kapsamlı bir genel bakış sunuyor. Dünyada bu konu üzerinde çalışan 52 kurum, Birleşmiş Milletler'den (BM) 114

bilim insanı ve sağlık uzmanının hazırladıkları son raporda ortaya çıkan tablo oldukça çarpıcı.

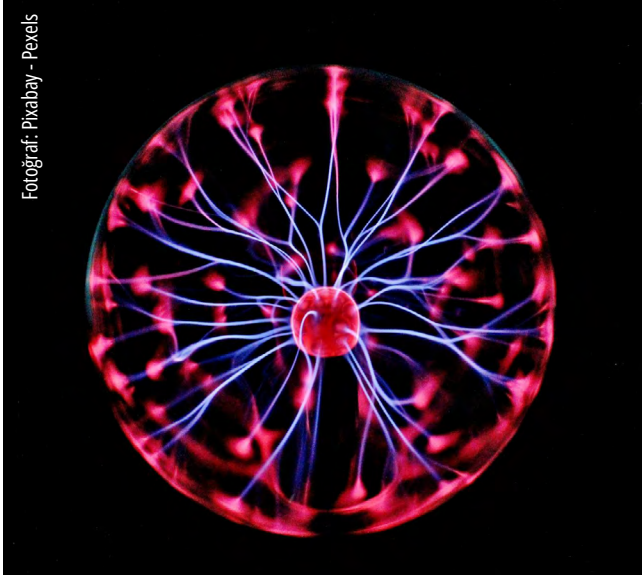
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN OLUMSUZ ETKİLERİ DERİNLEŞİYOR

[2023 raporuna göre](#), iklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri uzun zamandır bilinmekle birlikte bu olumsuz etkilerin her geçen yıl fazlaştığı ve derinleştiği gözlemleniyor. Sıcaklıkla ilgili ölümler, gıda güvensizliği ve vektör kaynaklı mikrobik hastalıklar iklim değişikliği nedeniyle giderek artıyor. Araştırmaya göre son beş yılda yükselen sıcaklıklardan kaynaklanan 65 yaş ve üstü yetişkinlerde yaşanan ölümler, 2000-04 yıllarına göre %85

oranında artmış görünüyor. Bu elbette dünya ortalaması. Karşılaştırma, İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) görece daha düşük olan ülkelerde yapıldığında ölüm artış oranının 10 kattan fazla olduğu ülkeler de var. Örneğin, küresel ısınmadan en çok etkilenen ülkelerden biri olan Ekvador'da 65 yaş üstü nüfusta iklime bağlı ölümler, 20 yıl öncesine göre %1.245 oranında artmış.

Önceki örnekteki sonucu destekler nitelikte bir başka bulgu ise iklim değişikliğinin yarattığı sağlık risklerinin; düşük gelirli toplu-

“İklim değişikliği, ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliği tehdit ederken en büyük tahribatlardan birini insan ve toplum sağlığı üzerinde yapıyor. Küresel bir tehditten bahsettiğimiz için bu olumsuz etki yerkürenin her bölgesinde farklı şiddette hissediliyor”

luklar, çocuklar, yaşlılar ve kronik hastalıkları olan kişiler gibi savunmasız nüfusları orantısız şekilde etkilediğini ortaya koyuyor. İklim değişikliğine karşı eyleme geçen görece kalkınmış ülkelerin yenilenebilir enerjiye yaptıkları yatırımlar sonucunda fosil yakıt kullanımının toplam enerji karmasında azalmasıyla, sağlık üzerinde kayda değer bir olumlu etki sağlandı. Örneğin, temiz enerji kullanımının arttığı bölgelerde, hava kirliliğinin azalmasıyla solunumla ilgili sağlık sorunlarının da paralel bir şekilde azaldığı sayılarla ortaya konuyor. Rapora göre fosil yakıt kullanımının azaldığı bölgelerde fosil yakıtlardan kaynaklanan hava kirliliğine bağlı ölümler, 2005 yılından bu yana %17,7 oranında azaldı. Bu düşüşün %80'i, kömüre bağlı kirliliğin azalmasından ileri geldi.

EKOSİSTEM BÜYÜK ZARAR GÖRÜYOR

İklim değişikliği, insanların sağlıklı bir yaşam sürrebilmek için ihtiyaç duyduğu ekosisteme büyük zarar veriyor. Aşırı kuraklıktan etkilenen küresel arazi alanı

1951-60 yıllarında %18 iken, 2013-22 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde %47'ye yükseldi; böylelikle su güvenliği, sanitasyon ve gıda üretimine zarar verdi. 2021 yılında görülme sıklığı ve şiddeti artan sıcak hava dalgaları ve kuraklıklar, 1981-2010 yıllarına kıyasla orta veya şiddetli gıda güvensizliği yaşayan insan sayısında 127 milyon kişilik bir artışa neden oldu. Bu da milyonlarca insanı yetersiz beslenme ve potansiyel olarak geri dönüşü olmayan sağlık etkileri riski altında bırakıyor. Değişen iklim koşulları ayrıca sıtma, vibriyoz, Batı Nil Virüsü gibi yaşamı tehdit eden bulaşıcı hastalıklar açısından daha fazla nüfusu risk altında bırakıyor, epidemiyoloji ve pandemi risklerini de her geçen yıl artırıyor.

KÜRESEL EŞİTSİZLİKLER ŞİDDETLENİYOR

Rapor, iklim değişikliğinin küresel sağlık üzerindeki doğrudan etkilerini değerlendirmekle kalmıyor, kurduğu korelasyonlarla küresel sağlığı dolaylı olarak etkilemekte olan, iklim değişikliği kaynaklı ekonomik ve sosyolojik tahribatı da gözler önüne seriyor. İklim değişikliği ile artan sıcaklıklar, ekonomik ve sosyolojik dayanıklılığı giderek daha fazla zayıflatıyor. Aşırı hava olaylarından kaynaklanan ekonomik kayıplar 2018-22 arasında, bir önceki 10 yıla göre %23 artarken, yalnızca 2022 yılında oluşan kayıp 264 milyar ABD dolarına ulaştı. Öte yandan aynı dönemde iklim değişikliği yüzünden küresel ölçekte yaşanan potansiyel gelir kaybının 863 milyar ABD dolarına ulaştığı hesaplanıyor. Sıcaklık artışlarından kaynaklanan ekosistem tahribatı yüzünden yaşanan işgücü kapasitesi kaybı, düşük ve orta İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) ülkelerini çok daha kötü bir şekilde etkiliyor, küresel eşitsizlikleri şiddetlendiriyor. Gayri safi milli hasılatları düşük İGE ülkelerinde %6,1 ve orta İGE ülkelerinde %3,8 oranında daralma tespit ediliyor.

Bu ülkelerde sağlık sistemleri giderek daha fazla zorlanmakla birlikte araştırma kapsamında yapılan anket katılan şehirlerin %27'si, sağlık sistemlerinin iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle karşılaşılabilecekleri aşırı yükten dolayı endişe duyduklarını belirtiyor. Çoğu zaman sınırlı finansal kaynakları, kısıtlı insani ve teknolojik kapasiteleri nedeniyle iklim değişik-

“Çoğu zaman sınırlı finansal kaynakları, kısıtlı insani ve teknolojik kapasiteleri nedeniyle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en savunmasız durumda olan ülkeler, aynı zamanda yeni koşullara adaptasyon konusunda da ilerleme katetmekte büyük zorluklarla karşı karşıya kalıyorlar. Yani gelişmiş ülkelerle olan makas gittikçe açılıyor. Bu da küresel ekonomik dönüşümde adaletsiz bir geçiş yaşandığını tüm netliği ile ortaya koyuyor”

liğin olumsuz etkilerine karşı en savunmasız durumda olan ülkeler, aynı zamanda yeni koşullara adaptasyon konusunda da ilerleme katetmekte büyük zorluklarla karşı karşıya kalıyorlar. Yani gelişmiş ülkelerle olan makas gittikçe açılıyor. Bu da küresel ekonomik dönüşümde adaletsiz bir geçiş yaşandığını tüm netliği ile ortaya koyuyor. Eşitsizlikler giderek şiddetleniyor çünkü zengin ülkeler, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında “gelişmekte olan” olarak tanımlanan ülkelerdeki iklim eylemini desteklemek için vadettikleri (ve artık oldukça mütevazı kalan) yıllık 100 milyar dolarlık desteği sağlamakta başarılı olamıyorlar. Sonuçta tarihsel olarak iklim değişikliğine en az sebep olan ülkeler, sağlık etkilerinin en ağır yüküyle karşı karşıya kalmış durumdadır. Bu hem iklim değişikliğinin temel nedenleri içinde yer alan yapısal eşitsizliklerin bir yansıması hem de doğrudan bir sonucu olarak gösteriliyor.

Bu yılki raporda yeni projeksiyonlar, eylemdeki daha fazla gecikmenin tehlikelerini de ortaya koyuyor. Küresel ortalama sıcaklığın yükselmeye devam ederek sadece 2°C'ye ulaşmasının bile, -adaptasyon konusunda önemli bir ilerleme kaydedilmediği de hesaba katıldığında- 2050'ye kadar sıcaklık kaynaklı ölümleri dünya genelinde yılda ortalama %370 artırması bekleniyor. Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda küresel yetersiz beslenme riskinin şiddetlenmesi, iş gücü kaybının %50 artması ve orta ila şiddetli gıda güvensizliği yaşayacak insanlara 525 milyon kişinin daha katılması öngörülüyor.

Fotoğraf: Nishantaneja - Pexels

Şüphesiz ki tüm bu sayılan riskler arttıkça, adaptasyon maliyetleri ve zorlukları da çarpan etkisiyle geometrik olarak artacak. Bu tahminler, geleceğin ne olabileceğine dair hepimize ürkütücü bir fikir veriyor. Bir önceki rapor, insan ve toplum sağlığının fosil yakıtlardan doğrudan etkilendiğine; insan sağlığı ve refahı için iklim değişikliği, enerji ve sağlık krizlerini birlikte ele almanın dönüştürücü bir fırsat olduğuna vurgu yapmıştı. Yeni rapor ise bu konularda kayda değer bir ilerlemenin başarılamadığını vurguluyor. Sanayi öncesi döneme göre 1,14°C'lik mevcut 10 yıllık ortalama ısınma ile iklim değişikliği, dünya çapında insanların sağlığını ve sistemin sürdürülebilirliğini giderek daha da olumsuz bir şekilde etkiliyor. Projeksiyonlar ise bu risklerin daha fazla eylemsizlik durumunda önemli ölçüde kötüleşebileceğini gösteriyor. Yanı sıra sağlık konularının iklim değişikliği müzakerelerinde öne çıkmasıyla birlikte rapor, iklim değişikliği eylemi ve herkes için güvenli ve sağlıklı bir gelecek sağlamak için yeni fırsatların altını çizerek umutları bir sonraki yıla taşımanın yollarını da anlatıyor. Çalışmaya katılan yüzlerce bilim insanı, tıpkı Carl Sagan'ın söylediği gibi, “Karanlık bir dünyada bilimin mum ışığı ile” insanlığın yolunu aydınlatmaya, kurtuluşun formülünü anlatmaya devam ediyor. Elbette, anlayana... #

Sürdürülebilir ürünlerde Çimsa etkisi

EPD®
THE INTERNATIONAL EPD® SYSTEM

Klasik Portland Çimentosu'na göre daha düşük emisyon değerlerine sahip Izo Power ürünümüz için aldığımız EPD belgesi ile EPD'li ürün sayımızı 6'ya çıkararak, çevresel performansımızı şeffaf bir şekilde açıklamaya devam ediyoruz.

www.cimsa.com.tr

[/company/cimsa](https://www.linkedin.com/company/cimsa)

[/cimsacement](https://www.facebook.com/cimsacement)

[/cimsacement](https://twitter.com/cimsacement)

[/cimsacement](https://www.instagram.com/cimsacement)

ÇİMSA

Sürdürülebilir Gıda Sistemlerinin Bir Parçası: “Yeşil Emtia”

Çevre dostu bir anlayışla tasarlanan “yeşil emtia” sürdürülebilir yöntemlerle üretimi ve özellikle tarım ile enerji sektörlerini içine alan bir kavram. [Yeşil emtia](#)ya kolaylıkla erişilebilen bir sistemin, ekonomik sürdürülebilirlik açısından kârlı, sosyal sürdürülebilirlik açısından topluma geniş tabanlı faydalar sağlayan, çevresel sürdürülebilirlik açısından ise gezegenimiz üzerinde olumlu veya nötr etkisinin olması bekleniyor. Yeşil emtianın yaygın kullanımı; biyoçeşitliliği ve su kaynaklarını korumakla birlikte zararlı üretim uygulamaları, ormansızlaşma, yüksek karbon emisyonları, toprak erozyonu ve kimyasal kirlenme gibi olumsuz çevresel etkilerin önüne geçebiliyor. Tarımsal üretim, atık yönetimi, tedarik zinciri gibi alt sistemlerin sürdürülebilirliği; enerji, ticaret ve sağlık sistemleri gibi diğer temel sistemlerle etkileşimde bulunarak olumlu etkisini artırabiliyor. Yeşil emtia, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) da gündeminde. UNDP, 2010 yılında, öncelikle çiftçilerin ve tarımsal arazilere yakın yerlerde yaşayan toplulukların yaşam kalitesini artırmayı önüne koyan [Yeşil Ürünler Programı'nı](#) (Green Commodities Programme - GCP) hayata geçirdi. Geçen yıl [Gıda ve Tarımsal Ürün Sistemleri](#) (Food and Agricultural Commodity Systems - FACS) stratejisini başlatan UNDP, İsviçre Devlet Sekreterliği Ekonomik İşler (SECO) Yeşil Ürünler Programı'nın [üçüncü aşamasıyla](#) Peru, Endonezya, Malezya, Gana ve Brezilya'yı kapsayan beş ülkede, tarım sektöründeki ürünlerin ulusal, sosyal ve çevresel performanslarını artırmayı amaçlıyor.

Bebeklere Özel, İyi Bir Alternatif

Organik 5 Tahıllı Tahıl Bazlı Ek Gıda, özellikle inek sütü proteinine ve yumurtaya alerjisi olan bebeklerde, ek gıdalara geçiş döneminde kullanılacak iyi alternatiflerden. Öncelikle anne sütü, anne sütü yetersizse bebek veya devam formülü ile hazırlanarak ya da bebeğin süte alerjisi varsa yalnızca su ile hazırlanarak da tüketilebiliyor. Süt bileşeni, ilave şeker, renklendirici ve koruyucu içermiyor. B1 vitamini ve gluten içeriyor.

Bebeğiniz için ek gıdaya geçerken mutlaka doktorunuza danışınız.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Öğün Aralarında Sağlıklı ve Lezzetli Atıştırmalıklar

Tam tahıl içeriğiyle sindirime yardımcı ve doyurucu olan HiPP Organik Meyveli Tahıl Barları, özellikle öğün aralarında küçük çocuklar için uygun ve sağlıklı bir besin alternatifi. Organik elma suyu konsantresi içeren HiPP Organik Meyveli Tahıl Barları; süt bileşeni, yumurta ve soya proteini içermiyor. Organik tam tahıllı buğday, yulaf ve pirinç patlakları içeriyor. Tam tahıllı içeriği sayesinde B1 vitamini bakımından zengin.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

“Yeşil Tüketici” Sözlükteki Yerini Aldı

İklim değişikliği, azalan kaynaklar ve derinleşen çevre krizinin bir sonucu olarak [değişime uğrayan tüketici davranışları](#) “yeşil tüketici” kavramının sözlüklerde yerini almasına yol açtı. [Cambridge’e göre yeşil tüketici](#), “Doğal çevreyi koruyan şekilde üretilmiş ürünleri satın almak isteyen müşteri: Tipik bir yeşil tüketici sadece çevre dostu olan ürünleri satın alır.”

Yeşil Tüketici Ne Yapar?

Yerel gıda ürünlerini tercih ederek hem gıda güvenliğinin sağlanmasına hem de nakliye ve atık kirliliğinin azaltılarak karbon emisyonlarının düşmesine destek olur.

Geridönüşümü gözetir, enerji tasarrufuna yönelir, toplu taşımayı tercih eder, plastikten ve biyolojik olarak parçalanamayan atıklardan uzak durur, şirketlerin üretim ve taşıma süreçleri hakkında bilgi sahibi olur.

[Dijital teknolojilerin](#) çevresel etkilerini dikkate alır,

Fotoğraf: Markus Spiske - Pexels

yeni ürün yerine yenilenmiş ürün satın almanın faydalarının bilincindedir.

Yeşil üretim ve yeşil tüketimin birbiriyle uyumlu olmasından hareketle, tüketimdeki “yeşil eğilimi” daha da yaygınlaştırmak amacıyla her yıl 28 Eylül, “[Yeşil Tüketici Günü](#)” olarak kabul ediliyor. Yeşil tüketicilerin sürdürülebilir eğilimleri hem gezegenimize hem işletmelere hem de tüketiciye daha fazla fayda sağlıyor.

Yenilenen Konseptiyle “Çevre Dostu” El ve Yüz Yıkama Köpüğü

HiPP Babysanft bakım ürünleri; mikroplastik içermediğinden suyu ve toprağı kirletmiyor. Ambalajlarında yüksek geridönüştürülebilirlik oranlarına sahip ürünler, hayvanlar üzerinde test edilmiyor. Yenilenen formül ve ambalajları

ile HiPP Babysanft “çevre dostu”. Tamamen doğal formüllerle hazırlanan Babysanft ürünleri arasında ise El ve Yüz Yıkama Köpüğü dikkat çekiyor. Hassas cilde sahip olanlara özel bu ürün, koku-

sunu tamamen organik badem özünden alıyor. Organik badem özü sayesinde cildi temizlerken nemlendirmeye de yardımcı oluyor. Nötr pH değerinde olduğundan cilde zarar vermeden temizliyor. Dermatolojik olarak onaylı olan ürünler; PEG (Polietilen glikol), mineral yağ, alerjen esansiyel yağlar, hayvansal hammaddeler ve mikroplastik içermiyor.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Gıda Kaybı ve İsrafı İklim Krizinde Domino Etkisi Yaratıyor

Gıda kaybolduğunda veya israf edildiğinde, gıdanın üretimi için kullanılan tüm kaynaklar da hem boşa gidiyor hem de seragazi emisyonlarının artarak iklim krizinin şiddetlenmesine etki ediyor. Küresel gıda kaybının büyüklüğüne dikkat çeken [Birleşmiş Milletler \(BM\) Gıda ve Tarım Örgütü](#) (FAO), [gıda atığının](#) ürkütücü boyutta olduğunu ortaya koyuyor. [BM verilerine göre](#), küresel ölçekte üretilen gıdaların yaklaşık %13,2'si hasatla perakende süreçleri arasında kaybolurken yaklaşık %19'u evlerde, gıda hizmetlerinde ve satış noktalarında israf ediliyor. BM Çevre Programı'nın (UNEP) yayımladığı [2024 Gıda İsrafı Endeksi Raporu'na](#) göre de dünya genelinde hane halkları her gün 1 milyar porsiyon yenilebilir gıdayı çöpe atıyor. Özetle her yıl üretilen gıdanın %30'undan fazlası kayboluyor veya israf ediliyor. Sürdürülebilir olmayan gıda sistemlerinin dirençli

olamayacağından yola çıkan BM; 2019 yılında 29 Eylül'ü "[Uluslararası Gıda Kaybı ve İsrafı Farkındalık Günü](#)" olarak kabul ederek [sürdürülebilir gıda yönetiminin](#) önemine dikkat çekiyor.

HiPP Türkiye'den Nefes Atölyesi!

HiPP, 125 yıldır beslenmeden bebek bakımına kadar pek çok alanda geniş bir üretim alanında hizmet sağlıyor. Güveni, kaliteyi ve organik ürünü çağrıştıran HiPP, aynı zamanda sosyal alanda da tüketicisine pek çok alanda ulaşmaya devam ediyor. Bu kapsamda, HiPP Türkiye birçok farklı ilde birden fazla alanda çocuklara ve ebeveynlere yönelik atölyeler düzenliyor. Ağustos ayında Psikolog/Çocuk Gelişim Uzmanı Işıl Evrim Akgün eşliğinde İstanbul'da gerçekleşen Nefes Atölyesi'nde katılımcılara hem sağlıklı nefes teknikleri hakkında bilgiler verilirken hem de ruh ve beden zindeliğini korumaya yönelik çalışmalar gerçekleştirildi. Stres ve negatif yüklerden arınan katılımcılar, nefes meditasyonu ile dinginleşirken ardından sağlıklı atıştırmalıkların tadına baktılar ve yüzerek suyun şifasından faydalandılar.

HiPP
BABYSANFT

Çocuklara özel
nazik bakım!
Organik badem yağı
içeriği ile.

Mineral yağ,
uçucu yağ,

Mikroplastik içermez,
biyo-çözünür

Geri dönüştürülebilir
ambalaj

Hayvan testi yok

All our care
Stefan Hipp
for sensitive skin

HiPP
BABYSANFT

SHAMPOO
+ SPÜLUNG
SENSITIV

NEU
noch sanfter
0% Mikroplastik
Parabene
Mineralöl

Mit Bio-Mandeleextrakt

All unsere Sorgfalt
Stefan Hipp
für sensible Haut

Leichtes Kämmen ohne Ziepen
pH-hautneutral

/hipp_turkiye

/HiPP Türkiye

www.hipp.com.tr

Gülin YÜCEL, Brika Sürdürülebilirlik
gulin@brikasurdurulebilirlik.com

Umut Yolculuğu: Kalkınma Gündemi ve COP29

Umut, uzun vadede iklim değişikliğine bağlı kalmamızın arkasındaki temel dürtü. Özellikle zorluklarla karşılaşıldığında, bu çabaları sürdürebilmek için duygusal ve psikolojik bir temel sağlar ve bu sebeple en zorlayıcı anlarda bol bol sahip olmamız gereken şey.

Umut yolculuğumuzda, Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) dokuzuncu yılını doldurduğumuz ayda neredeyiz, bakmakta fayda var.

[GlobeScan](#)'in 65 ülkedeki yaklaşık 500 sürdürülebilirlik uzmanının sürdürülebilir kalkınma gündemini şekillendiren önceliklere ve etkenlere dair görüşlerini içeren [26 Haziran 2024 tarihli araştırmasının](#) bulguları dikkat çekici: İklim değişikliği en acil sürdürülebilirlik sorunu olarak değerlendirilmeye devam ediyor. Sürdürülebilirlik gündeminden geri adım atılmış olması, ortak görüş. Sürdürülebilirliği teşvik eden yasalar, geçen yılın en önemli ve olumlu gelişmesi olarak görülüyor. Hem [ABD'de SEC](#) hem de [Avrupa'da Yeşil Mutabakat](#) düzenlemelerinin içine girmesinin yanı sıra İsveç, sürdürülebilir kalkınma konusunda lider hükümet olarak tanınıyor -Greta Thurnberg buna pek katılmayacak olsa da.

Doğal Hayatı Koruma Vakfı (World Wide Fund for Nature), sürdürülebilir kalkınma konusunda lider, en tanınmış sivil toplum kuruluşu olmaya devam ediyor.

Patagonya katılımcıların üçte biri tarafından kurumsal sürdürülebilirlik lideri olarak gösteriliyor.

Ormanlık ürünleri ve yaşam bilimleri sektörleri, uz-

manlar tarafından en olumlu değerlendirilen sektörler arasında yer alıyor.

Tedarik zinciri karbon azaltımında daha fazla gidilmesi gereken yol olduğuna inanan uzmanlar, şirketlerin iş stratejisi entegrasyonunu daha ileriye taşımak, somut etki ve sonuçları göstermek ve Kapsam 3 emisyonlarından insan haklarına kadar tedarik zinciri sorunlarını ele almak zorunda olduklarını düşünüyorlar.

Özetle iddialı hedefler belirlemek ve taahhüt ve liderlik göstermek artık yeterli değil. Bunları hayata sokacak, kurumun mevcut işleyişi ile hedefler arasındaki geçişi tarifleyecek yapılar lazım.

Umut, taviz vermeden zorluklara karşı eyleme geçebilmek çabasında saklı.

Entegrasyon, Etki ve Tedarik Zinciri:

Sürdürülebilirlik Liderliğinin başlıca etkenleri

Kurumsal sürdürülebilirlik liderliği için belirtilen nedenler, uzmanların %'si, 2024

Kaynak: 65 ülkeden, iş, hükümet, STK, akademiyi temsil eden 484 uzmanın katılımıyla Nisan-Mayıs 2024 tarihinde gerçekleştirilen 2024 GlobeScan / ERM Sürdürülebilirlik Enstitüsü Liderleri Anketi

“İddialı hedefler belirlemek ve taahhüt ve liderlik göstermek artık yeterli değil. Bunları hayata sokacak, kurumun mevcut işleyişi ile hedefler arasındaki geçişi tarifleyecek yapılar lazım. Umut, taviz vermeden zorluklara karşı eyleme geçebilmek çabasında saklı”

UMUT EYLEME NASIL İLHAM OLUR?

Umut Önemlidir: Düşünme Şeklimizi Değiştirmek Neden Çevresel Krizi Çözmek İçin Kritik? adlı kitabında araştırmacı ve akademisyen Elin Kelsey'nin, iklim krizi hakkında genellikle korku, felaket ve umutsuzlukla dolu olan yaygın anlatıların yerine, olumlu gelişmelere ve çözümlere odaklanmanın insanları harekete geçmeye motive etmek için hayati olduğunu savunuyor.

Dünyanın dört bir yanından çevresel başarı hikayelerini, yenilikleri ve direnç örneklerini vurgulayarak umudun çevresel zorlukların ciddiyetini görmezden gelmek olmadığını, aksine sorun çözme ve kolektif hareket kapasitemizi kabul etmek olduğunu belirtiyor.

Kaçınılmaz bir felaket söyleminden umut ve eyleme geçebilme kapasitesi içeren bir anlatıya kaymak daha fazla insanı, bireyleri ve toplulukları harekete geçiren bir katalizör görevi görür mü? Kelsey'e göre bu tek “umudumuz”.

Diğer yanda BM SKA'larının dokuzuncu yılını doldurduğumuz dönemde, “umudumuzu tazelemek” yani umudu eyleme geçirmek için gerekli olanları hatırlatmakta fayda var:

Politika Uygulaması: Karbon emisyonlarını azaltan, yenilenebilir enerjiyi teşvik eden ve doğal ekosistemleri koruyan düzenlemelerin ve politikaların uygulanması.

Ülkeler, Paris Anlaşması kapsamında taahhütlerini sunmakla yasal olarak yükümlüdür. Ancak taahhütlerin yerine getirilmesi için ulusal yasalar ve politikalar olmalı ve bunlar uygulanmalıdır. Anlaşma, farklı ulusal taahhütleri şeffaf bir şekilde duyurarak, devletlerin taahhütlerini yerine getirememeleri durumunda hesap vermelerini mümkün kılmaktadır.

Küresel envanter mekanizması sayesinde paylaşılan küresel hedeflerdeki ilerlemeyi düzenli olarak gözden geçirerek, ülkeler üzerinde baskı oluşturulmaktadır.

Bu yaklaşım, [uluslararası ilişkiler uzmanlarının](#) Paris Anlaşması'nın küresel iklim değişikliği eylemi için önemli bir yeni adım olduğunu öne sürmelerinin nedenlerinden biridir. [“Paris İklim Anlaşması: Yeni bir Umut mu?”](#) başlıklı makalesinde Daniel Bodansky uluslararası hukuk açısından bu modelin umut vadedtiğini söylemektedir.

Gönüllü vaatlere ve şeffaf inceleme süreçlerine güvenerek, seragazi emisyonlarını düşürmek için yasal olarak bağlayıcı hedefler konusunda uluslararası bir anlaşmaya nasıl varılacağı “umutla” görmeyi beklediğimiz bir gelişmedir.

Umudu Kasım ayında Bakü'de yapılacak COP29'a döndürdüğümüzde, özellikle şu gelişmelerin olmasını beklemeliyiz:

■ İklim finansmanı: Geçtiğimiz sene 100 milyar dolar gibi dönüşüm açısından son derece yetersiz bir

“Kaçınılmaz bir felaket söyleminden umut ve eyleme geçebilme kapasitesi içeren bir anlatıya kaymak daha fazla insanı, bireyleri ve toplulukları harekete geçiren bir katalizör görevi görür mü? Kelsey’e göre bu tek ‘umudumuz’”

fon tanımlanmıştı. Bu sene daha gerçekçi bir bedel tanımlanmalı.

■ Karbon pazarları: Paris 2015’te (COP21) kabul edilen bir düzenleme olmasına rağmen hâlâ hayata geçirilemeyen bu konunun önü açılmalı ve pazar mekanizmaları emisyon azaltımına doğru çalışmaya başlamalıdır.

■ Hasar ve Kayıplar: İklim krizinden orantısız etkilenecek ülkelere yönelik fon eksikliği artık bu sene su üstüne çıkarılmalıdır.

Teknolojik Yenilik: Temiz enerji, sürdürülebilir tarım ve iklim dayanıklılığı teknolojileri için araştırma ve geliştirmeye yatırım yapılması.

2023 yılında, UNFCCC’nin Teknoloji Mekanizması, Yapay Zeka (AI) için İklim Eylemi (#AI4ClimateAction) girişimini başlatmıştı. Amaç AI’ın iklim eylemini ilerletmek ve dönüşüm için itici gücünü geliştirmekte olan ülkelerde yaygınlaştırmak.

COP28’de, Teknoloji Yürütme Komitesi (TEC), İklim Teknolojisi Merkezi ve Ağı (CTCN) ve COP28 başkanlığı ile işbirliği içinde #AI4ClimateAction girişimine ev sahipliği yaptı.

“Umudumuz” AI destekli modeller ile toplulukları

yaklaşan felaketler konusunda uyarmak için erken uyarı sistemleri sağlanabilir; yenilenebilir enerji sistemlerinin verimliliği ve güvenilirliği, enerji talebini tahmin eden ve şebeke operasyonlarını optimize eden AI algoritmaları ortaya çıksın.

Teknik konu olmakla birlikte, kapsayıcılık ve eşitlik de iklim teknolojilerinden önemli bir beklenti.

Davranışsal Değişiklikler: Sürdürülebilir tüketim alışkanlıklarının teşvik edilmesi, israfın azaltılması ve günlük hayatta çevre dostu seçimlerin yapılması.

COP29’da bu tür davranışsal değişikliklerin öneminin daha fazla vurgulanması ve teşvik eden politikaların oluşturulması bekleniyor. Özellikle, çocuklar, gençler, eğitim ve sağlık gibi temalar [COP29’un gündeminde](#) önemli bir yer tutacak gibi gözükmemekte. Umudlu taraftan bakarsak davranış değişikliklerini yaygınlaştırmak için farkındalık yaratma çabalarının arttığını düşünebiliriz.

Umut, insanın merkezinde olduğu bir değişimi seslendiriyor. Bu sese hükümetlerin ve şirketlerin de güçlü politika ve stratejilerle destek vermesi gerekiyor.

Umut yolculuğunda COP29’u bekliyor olacağız. #

Sürdürülebilirliği

BİRLİKTE ŞEKİLLENDİRELİM

Suyun olduğu yerde hayat vardır. Biz de gücümüzü sudan alıyoruz, yenilenebilir enerji üretimimizle gelecek nesillere hayat veriyoruz.

Aynur KOLBAY HÜLYA, MarjinalSosyal Direktörü ve
Strateji Departmanı Koordinatörü

Yeni Tehditlere Ne Kadar Hazırız?

Henüz üzerinden çok da uzun zaman geçmeyen, çoğumuzun hatırlamak dahi istemediği Covid-19 pandemisi, yalnızca yaşamlarımızı ya da sağlığımızı değil, küresel sağlık sistemlerini de kökünden sarsan bir deneyimdi. Bu süreçte, uluslararası seyahat ve ticaretin virüsleri hızla yayabileceğini ve dünyanın dört bir yanındaki sağlık altyapılarının nasıl zorlandığını hep birlikte gördük ve deneyimledik. Pandemi'nin etkileri sona ermiş gibi görünse de halk sağlığı hâlâ farklı ve tehlikeli virüslerin tehdidi altında. İşte tam da bu nedenle ilerleyen süreçlerde karşımıza çıkacak yeni tehditlere karşı sağlık sistemlerinin ne kadar hazır olduğunu sorgulamamız gerekiyor.

Son yıllarda SARS gibi yeni hastalıklar, artan uluslararası hareketlilikle birlikte dünya genelinde hızla yayılma kapasitesine sahip. Batı Nil Virüsü gibi, insanlara sivrisinekler aracılığıyla bulaşan tehlikeli hastalıklar artık yalnızca tropikal bölgelerde değil, İstanbul gibi büyük şehirlerde de görülebiliyor. Tüm bunlar küreselleşmenin virüslerin yayılımında ne kadar etkili olduğunu bir kez daha gözler önüne seriyor. Sınırları aşan bu virüsler, uluslararası seyahat ve ticaret yollarıyla adeta bir zincir misali yayılıyor. Bu durum, sağlık sistemlerinin salgınlara hazırlıklı olmasının ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Ancak ne yazık ki her ülke aynı hazırlığa sahip değil.

KÜRESELLEŞME VE SAĞLIK SİSTEMLERİNİN DAYANIKLILIĞI

Günümüzde, sağlık sistemlerinin virüslerin yaygınlaştığı yeni döneme ne kadar hazır olduğu, tüm dünyada büyük bir endişe kaynağı. Küreselleşme, artan seyahatler ve nakliyat virüslerin yayılma hızını büyük ölçüde etkiliyor. Özellikle seragazi emisyonlarının ve iklim değişikliğinin bu süreçteki etkisini göz ardı etmemek gerek. Ulaşım sektörü, hem seragazi emisyonlarını artıran en büyük aktörlerden biri hem de virüslerin bir bölgeden diğerine hızla yayılmasını sağlayan bir aracı haline geldi. Dolayısıyla sürdürülebilir ulaşım politikalarının geliştirilmesi, yalnızca çevreyi korumak için değil, aynı zamanda küresel salgınlara önlenmesi için de kritik bir öneme sahip. İklim değişikliği, aynı zamanda ekosistemleri ve hayvan davranışlarını da değiştiriyor; bu değişimler de

“Son yıllarda SARS gibi yeni hastalıklar, artan uluslararası hareketlilikle birlikte dünya genelinde hızla yayılma kapasitesine sahip. Batı Nil Virüsü gibi, insanlara sivrisinekler aracılığıyla bulaşan tehlikeli hastalıklar artık yalnızca tropikal bölgelerde değil, İstanbul gibi büyük şehirlerde de görülebiliyor”

daha önceden insanlara bulaşmayan virüslerin insanlara sıçramasına olanak sağlıyor. Örneğin sivrisinekler aracılığıyla yayılan enfeksiyonlar arttıkça, Batı Nil Virüsü gibi hastalıkların da hızla insanlara bulaşması kolaylaşıyor.

AŞILAMANIN YENİ VİRÜSLERLE MÜCADELEDEKİ ÖNEMLİ ROLÜ

Bu noktada aşılama ve yeni virüslerle mücadeleye hazırlık oldukça kritik bir rol oynuyor. Aşılamanın, virüslerle mücadelede en etkili yöntemlerden biri olduğu artık büyük çoğunluk tarafından kabul edilmiş durumda. Ancak yeni virüslerin ortaya çıkmasıyla birlikte aşı geliştirme süreçlerinin hızlandırılması da büyük bir gereklilik haline geldi. Geleneksel yöntemlerle aşı geliştirme yıllar sürebilirken Covid-19 salgını sırasında mRNA teknolojisi gibi yenilikçi yaklaşımlar

kullanılması bu süreci önemli ölçüde hızlandırdı. Bununla birlikte böyle bir süreç, ülkelerin bilimsel altyapısına, finansal kaynaklarına ve politikalarına bağlı olarak değişkenlik de gösterebilir.

Bu noktada, 1928 yılında kurulan Dr. Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün ülkemiz için ne kadar önemli bir kurum olduğunu hatırlamamız gerekir. Halk sağlığını korumak adına yürüttüğü araştırmalar, ürettiği aşılarda ve uyguladığı halk sağlığı programlarıyla Türkiye'nin salgınlara karşı daha hazırlıklı olmasına katkı sağladı. Ancak 2011 yılında enstitünün kapatılması, özellikle yeni virüslerle mücadele konusunda Türkiye'nin zayıfladığı ve hastalıklar karşısında savunmasız kaldığı bir dönemi de başlatmış oldu. Yerel olarak virüslerin tespit edilmesi, salgınlara karşı hazırlık ve aşı üretim kapasitemizde büyük bir boşluk olduğu net ve bu boşluk, pandemi sürecin-

“Sağlık sistemlerinin iyileştirilmesi yalnızca devletlerin değil, özel şirketlerin de elini taşın altına koymasıyla mümkün olabilir. Bu nedenle de şirketler, sosyal fayda odaklı projeler geliştirerek topluma katkı sağlayabilirler”

de daha da görünür hale geldi. Özellikle pandemi süreci, bu kurumun kapatılmasının halk sağlığına ne kadar zarar vermiş olduğunu bir kez daha açıkça göstermiş oldu. Böyle bir kurumun varlığı, pandemi-lerle mücadelede büyük bir avantaj sağlayabilirdi.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ YENİ VİRÜSLERİN DE HABERCİSİ

Son zamanlarda karşı karşıya kaldığımız neredeyse tüm sorunlar iklim değişikliği ile ilişkilendiriliyor gibi gözükse de gerçekten de iklim değişikliği ile yeni virüslerin ortaya çıkması arasında güçlü bir ilişki var. Değişen hava koşulları ile birlikte aşırı yükselen sıcaklıklar, hayvan türlerinin göç yollarını etkileyerek, insanların daha önce maruz kalmadıkları patojenlere maruz kalmalarına neden oluyor. İklim değişikliği aynı zamanda, besin kaynaklarının azalmasına, su kaynaklarının kirlenmesine ve doğal afetlerin artmasına da yol açarak, hastalıkların yayılmasını hızlandıran başka koşullar da yaratıyor.

YAŞLANAN NÜFUS İÇİN SAĞLIK SİSTEMLERİ YETERLİ Mİ?

Tüm bu zorluklara ek olarak dünya genelinde hızla yaşlanan bir nüfus gerçeği de var. Dünya üzerinde insanların yaşam süresi uzadıkça, yaşlı nüfusun sağlık ihtiyaçları artıyor. Yaşlı bireylerin sağlık sorunları genellikle kronik hastalıklarla sınırlı değil; bağışıklık sistemlerinin zayıf olması, onları yeni ortaya çıkan virüsler karşısında daha savunmasız hale getirebiliyor. Bu nedenlerle mevcut sağlık sistemleri, yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalıyor. Özelleşmiş sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte herkesin kaliteli sağlık hizmetine erişebilmesi daha da zorlaşıyor. Sağlık hizmetlerinin giderek

daha pahalı hale gelmesi, ekonomik eşitsizlikleri derinleştiriyor ve birçok yaşlı bireyin tedaviye ulaşmasını zorlaştırıyor.

ÖZEL SEKTÖRÜN ROLÜ: SOSYAL FAYDA VE İŞBİRLİĞİ ZORUNLULUĞU

MarjinalSosyal olarak her yazının sonunu sosyal faydaya bağlamaya çalışıyor gibi gözüksek de bu sorunları çözmeye özel sektörün rolü gerçekten de yadsınmaz. Sağlık sistemlerinin iyileştirilmesi yalnızca devletlerin değil, özel şirketlerin de elini taşın altına koymasıyla mümkün olabilir. Bu nedenle de şirketler, sosyal fayda odaklı projeler geliştirerek topluma katkı sağlayabilirler. Özellikle sağlık teknolojilerinin gelişimine yatırım yaparak, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırabilirler. Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirlikleri gerçekleştirerek toplumun en savunmasız kesimlerine ulaşmak, bu süreçte önemli bir adım olabilir.

Küreselleşen dünyada sağlık sistemlerinin karşı karşıya olduğu tehditler büyüyor. İklim değişikliği, yaşlanan nüfus, yeni virüslerin ortaya çıkışı ve küresel hareketliliğin artması, sağlık sistemlerinin dayanıklılığını test ediyor. Ancak işbirliği ve yenilikçi yaklaşımlar sayesinde bu zorlukların üstesinden gelmemiz mümkün olabilir. #

–“Açık Radyo.”
95.0

Açık Radyo
AÇIK KALMALI!

Can Dostlarımızı Sahiplenirken de Korurken de “Allianz Seninle”

Allianz Türkiye; Allianz Tower ve Allianz Kampüs'te bakımını üstlendiği can dostlarımızın yanı sıra 2023 yılından bu yana SemtPati uygulaması üzerinden sahiplenilen dostlarımızın Sevimli Dostum sigortasını karşılıyor. Şimdi ise tüm canlıların sesi olmayı kendine görev edinmiş, Türkiye'deki hayvan hakları savunucuları için güçlü bir çatı olmayı hedefleyen Hayvan Hakları Federasyonu'na (HAYTAP) nakdi bağışta bulunuyor. Allianz Türkiye bağışla birlikte, 2021 yılından bu yana partneri olduğu HAYTAP'ın kapasitesini daha da artırmayı, daha fazla canı kurtarabilmek için adım atmasını amaçlıyor.

SemtPati

HAYTAP
HAYVAN HAKLARI
FEDERASYONU
Yaşam ellerinizde

Allianz Türkiye, "Allianz Seninle" diyerek Allianz Tower ve Allianz Kampüs'te bakımını üstlendiği can dostlarımızın yanı sıra 2023 yılından bu yana SemtPati Hayvan Sahiplendirme Platformu ile yürüttüğü işbirliği kapsamında SemtPati uygulaması üzerinden sahiplenilen dostlarımızın Sevimli Dostum sigortasını karşılıyor. Şimdi ise can dostlarımızın desteğe ve sevgiye belki de en çok ihtiyaç duydu-

"Hayvan Hakları Federasyonu'na (HAYTAP) nakdi bağışta bulunan Allianz Türkiye, bu bağışla birlikte 2021 yılından bu yana partneri olduğu HAYTAP'ın kapasitesini daha da artırmasını, daha fazla canı kurtarabilmek için adım atmasını hedefliyor"

ğuna inandığımız bugünlerde, onları sadece sahiplenmek için değil, aynı zamanda korumak amacıyla da harekete geçti. Hayvan Hakları Federasyonu'na (HAYTAP) nakdi bağışta bulunan Allianz Türkiye, bu bağışla birlikte 2021 yılından bu yana partneri olduğu HAYTAP'ın kapasitesini daha da artırmasını, daha fazla canı kurtarabilmek için adım atmasını hedefliyor.

Sizler de HAYTAP'a bağış yoluyla destek olabilir ve daha fazla dostumuzun yaşam ve korunma hakkına katkı sağlayabilirsiniz. HAYTAP'a bağış yoluyla destek olmak ve daha fazla dostumuzun yaşam ve korunma hakkına katkı sağlamak isterseniz bağışınızı [buradan](#) yapabilirsiniz.

Hayvan Hakları Federasyonu (HAYTAP) hakkında daha fazla bilgiye [web sitesinden](#) ulaşabilirsiniz.

Elif Gökçe ŞAHİN
gsahin@alummi.harvard.edu

COP29 Öncesi Liderlerden Beklentiler

Dünya Kaynaklar Enstitüsü (World Resources Institute) Eylül ayında [“İklim Değişikliğine Dayanaksız Ülkelerin COP29 öncesi Liderlerden Beklentileri”](#) (Climate-Vulnerable Countries' Expectations Leading to COP29) adlı bir belge yayımladı. İklim değişikliğine karşı dayanaksız ülkeler iklim değişikliğinin etkileri ile savaşırken uluslararası politikaların yavaş seyri krizin aciliyetini artırıyor. Geçen yılki COP28

toplantısı sonrası, bu tip ülkelere yönelik “Kayıp ve Zarar Fonu” ve yalnızca gerçekleri söyleyen bir küresel “Stok Sayımı” (Global Stocktake) uygulaması kurulması gibi önemli kararlar alınmıştı. Ardından zayıf ve belirsiz yürüyen proje ve programlar sonrasında bu yıl Azerbaycan'da gerçekleşecek COP29 toplantısında daha kararlı ve güçlü adımların atılması zorunluluk haline geldi.

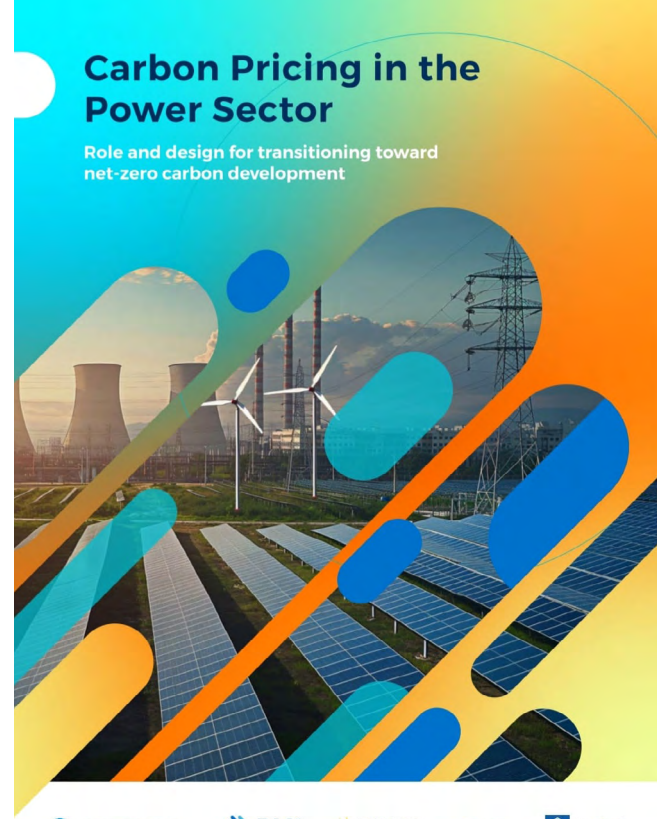
Bu yılki COP29 toplantısının başarısını belirleyecek olan konu ise iklime hassas bu bölgelerde yaşayan 3,6 milyar kişinin ihtiyaçlarının önceliklendirilip önceliklendirilmeyeceği olacak. Bu bölgelerde düşük karbon ekonomisine geçiş ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ile mücadele etmeleri için ihtiyaçlara dayalı yeni bir iklim finansı hedefi konulması bekleniyor. Beklentiler özetle şu şekilde sıralanıyor:

- Bu yıl 60'tan fazla ülkede gerçekleşecek politik seçimlerde küresel iklim sonuçlarının düşünülerek iklim ajandası kuvvetli olan tarafların yönetime geçmesi,
- COP28'de verilen sözlerin yerine getirilmesi (Örneğin, Kayıp ve Zarar Fonu'nun operasyonel hale getirilmesi, fosil yakıtlardan uzaklaşılması, vb.),
- 2023 yılında Sanayi Devrimi öncesine göre rekor bir artış olan 1,45 derece küresel sıcaklık artışının kırmızı (acil) ikaz olarak kabul edilmesi, Önceki COP toplantılarında konulan fakat uygulanmayan finansal hedefler ve taahhütlerin gözden geçirilmesi ve yenilikçi bir iklim finansı hedefi konulup sıkıca takip edilmesi.

Orta ve Düşük Gelirli Ülkelerde Yeşil Büyüme

Dünya Bankası Eylül ayında “[Enerji Sektöründe Karbon Fiyatlaması](#)” (Carbon Pricing in the Power Sector) adlı bir rapor yayımladı. Son yıllarda kendine net sıfır karbon salımı hedefi koyan ülke sayısı hızla artıyor: 2018’de beş olan ülke sayısı, 2023 yılında 145’e ulaştı. Bu ülkelerin çoğu seragazi salımları daha ziyade enerji sektöründe yoğunlaşan, orta ve düşük gelir seviyesindeki ülkeler. Hanehalkı elektrik talebi arttıkça bu ülkelerin enerji üretimini artırmaları, aynı zamanda Paris Anlaşması hedeflerine uymak için seragazi salımlarını azaltmaları bekleniyor. Dolayısıyla enerji sektörlerinin büyük ölçüde düşük karbon salımlı kaynaklara geçmesi gerekiyor. Orta ve düşük gelirli ülkelerin hem büyümeleri hem de karbon salımlarını azaltmaları için karbon vergileri, salım ticaret sistemleri gibi çeşitli karbon fiyatlama enstrümanlarını devreye sokmaları şart. Gelişmiş ülkelerin aksine bu ülkelerde enerji talebi çok hızlı artıyor. Enerjiye erişim ve karşılayabilme seviyeleri

çok düşük. Yanı sıra arz yetersiz ve güvensiz, ayrıca finansmana erişim de yok. Dünya Bankası’nın raporu, gelişmiş ülkeler ile olan bu tip farkları kapamaları için orta ve düşük seviyeli ekonomilere yol göstermeyi amaçlıyor.

“Son yıllarda kendilerine net sıfır karbon salımı hedefi koyan ülke sayısı hızla artıyor. 2018’de beş olan ülke sayısı, 2023 yılında 145’e ulaştı. Bu ülkelerin çoğu seragazi salımları daha ziyade enerji sektöründe yoğunlaşan orta ve düşük gelir seviyesindeki ülkeler. Hanehalkı elektrik talebi arttıkça bu ülkelerin de enerji üretimini artırması, aynı zamanda Paris Anlaşması hedeflerine uymak için seragazi salımlarını azaltması bekleniyor”

Yeni Teknolojilerde Sürdürülebilirlik Ön Planda

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Haziran ayında “[2024’ün En Hızlı Gelişen 10 Teknolojisi](#)” (**Top 10 Emerging Technologies of 2024**) adlı bir rapor yayımladı. Dünya Ekonomik Forumu teknolojileri değerlendirirken; bilim insanları, araştırmacılar ve gelecek bilimcilerden toplumları ve ekonomileri etkileyen, halihazırdaki durumu değiştiren, yatırımcıların ve araştırmacıların ilgisini çeken ve gelecek beş yıl içinde yaygınlaşması öngörülen teknolojileri sıralamalarını istiyor. 2011 yılından bu yana rapor serisinin 300’den fazla uzmanın katkılarıyla hazırlanan 2024 yılı versiyonunda dikkati çeken en önemli husus, “teknolojilerin çoğunun sürdürülebilirliğe hizmet etmesi” oldu.

Bu 10 teknoloji şu şekilde sıralanıyor:

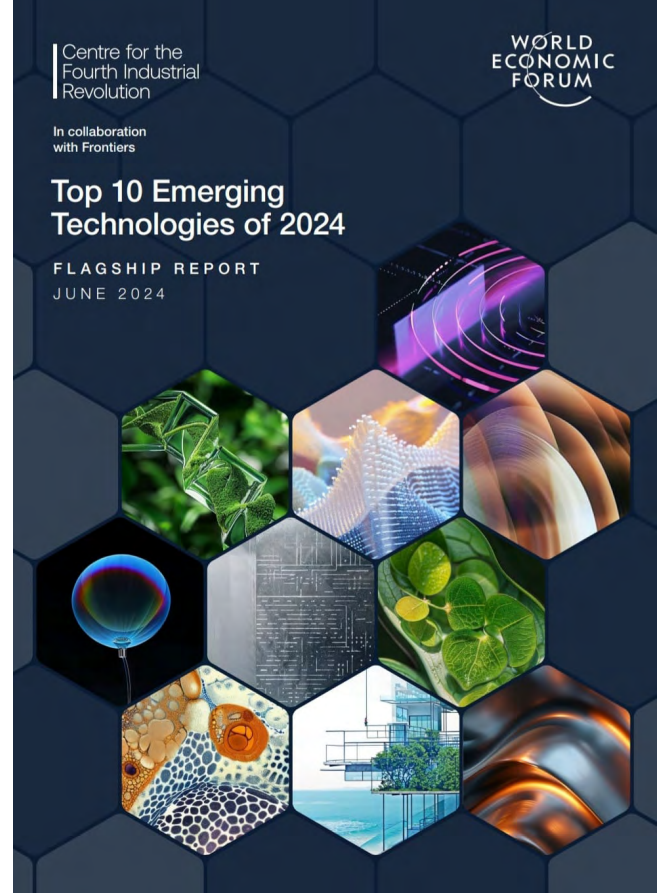
1 Bilimsel Keşifler için Yapay Zeka (Örnek: Araştırmacılara yeni ufuklar sağlayan ve öğrenen yapay zeka kullanımları)

2 Kişisel Veriler için Gizlilik Sağlayıcı Teknolojiler (Örnek: Kişisel sağlık verilerinin anonim bir şekilde analiz edilmesi)

3 Yeniden Yapılandırılabilir Akıllı Yüzeyler (Örnek: Duvarları etkileşimli ekranlar olarak kullanılabile) Bu teknoloji sayesinde materyal kullanımı en aza indirilerek herhangi bir ortamın interaktif olması sağlanıyor. Bu da plastik ve metal kullanımı, taşıma, atık gibi sürdürülebilirlik açısından önemli konulara katkı sağlıyor.

4 Yüksek İrtifa Platformları İstasyonları (Örnek: İnternet erişimi olmayan bölgelere atmosferden Wi-Fi sağlama)

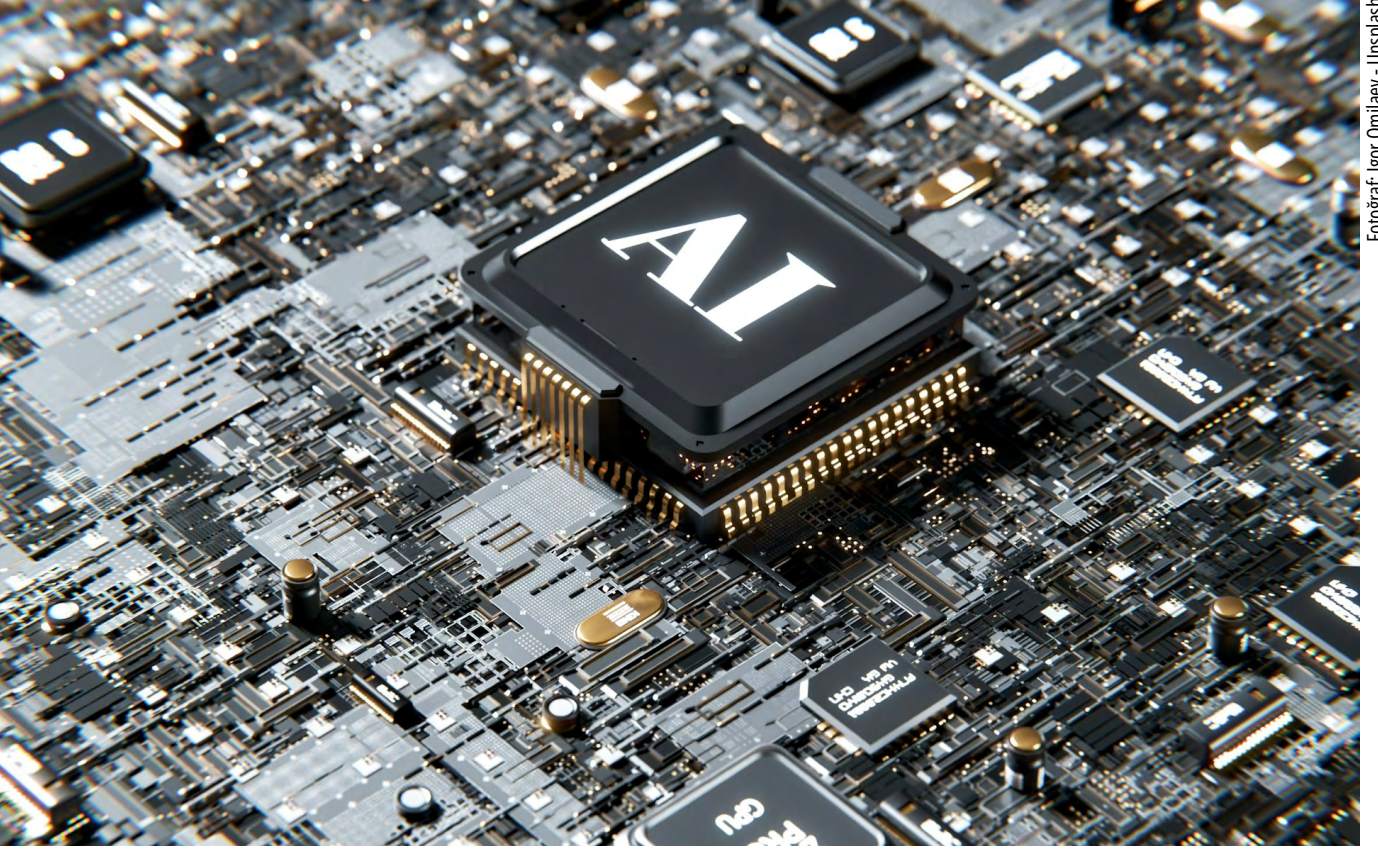
5 Entegre Olmuş Algılama ve İletişim Teknolojileri (Örnek: Akıllı tarım, çevresel koruma ve

kentsel planlama için çevresel izleme sistemleri) Bu teknolojilerin düşük enerji ile çalışması ve silikon kullanımını azaltması da sürdürülebilirliğe katkı sağlıyor.

6 Yapı Sektörü için Sürükleyici Teknoloji (Örnek: Bir yapının bilgisayardaki planı ve gerçek inşaat aşamalarını senkronize bir şekilde takip edebilmek)

7 Elastokalorikler (Örnek: Özellikle üretim aşamalarında dışarı çıkan sıcak hava veya suyu mekanik bir baskı sonucu sıcaklığı absorbe eden bu materyaller, yüksek verimlilikte ve düşük enerji seviyesinde çalışır) Bu teknoloji, yükselen küresel

“2011 yılından bu yana rapor serisinin 300’den fazla uzmanın katkılarıyla hazırlanan 2024 yılı versiyonunda dikkati çeken en önemli husus, ‘teknolojilerin çoğunun sürdürülebilirliğe hizmet etmesi’ oldu”

sıcaklıkta daha da zorlaşan soğutma işlemleri için sürdürülebilir bir alternatif oluyor.

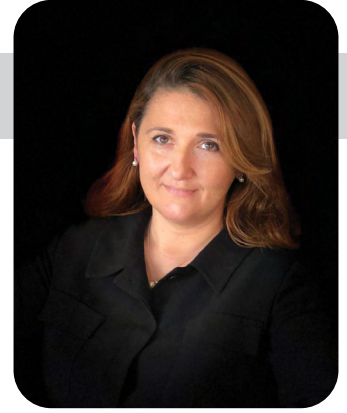
8 Karbon Yakalama Mikropları (Örnek: Karbon salımlarını biyoyakıta, gübreye veya hayvan yemine dönüştürmek üzere üretilmiş organizmalar) Bu teknolojiye organizmalar güneş ışığı veya hidrojen kullanarak havadaki seragazını yakalıyor ve faydalı ürünlere dönüştürüyor. Hem var olan karbon salımını azaltması hem de yeniden kullanılabilir bir ürüne dönüştürmesi açısından sürdürülebilirliğe önemli katkısı olan bir teknoloji. 2022 yılında küresel ölçekte 6,4 milyar dolar seviyesinde yatırım yapılan

bu teknolojinin çok yakın zamanda pilot çalışmadan tam teşekkül uygulamaya alınması öngörülüyor. Şirketler açısından da, tonuna 50-100 dolar ödedikleri karbon ofseti için alternatif bir yöntem olacak.

9 Alternatif Hayvan Yemleri (Örnek: Tek hücreli proteinler, böcekler, yosun ve gıda atıklarından proteinli hayvan yemleri üretmek) Günümüzde çevresel olumsuz etkileri çok bilinen soyanın küresel üretiminin %80’i hayvansal yem üretiminde kullanılıyor. Bu teknoloji, hayvancılık alanında çok ihtiyaç duyulan proteinli yemler için sürdürülebilir önemli bir kaynak yaratıyor. 2023 yılında, alternatif protein yem pazarı 4 milyar dolar seviyesinde değerlendirilmiş. 2033 yılına kadar pazarın değerinin 8 milyar doları geçmesi öngörülüyor.

10 Organ Nakli için Genomik Teknolojisi (Örnek: Organ nakli bekleyen birçok insana umut veren, genetik mühendisliği ile üretilen organlar).

Prof. Dr. Ahu ERGEN, Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi
ahu.ergen@bau.edu.tr

Yeşil Suskunluk ve Yeşil Aklama: İki Sürdürülebilirlik İletişimi Sorunu

Pek çoğumuzun aşına olduğu bir kavram olan yeşil aklama ya da yeşil göz boyama, işletmelerin kendilerini gerçekte olduklarından daha sürdürülebilir göstermek için kullandıkları bir yöntem. Yeşil aklama (greenwashing) ilk kez 1986 yılındaki makalesinde Jay Westerveld tarafından kullanılmış.

Yeşil aklamada işletme, gerçekleştirmediği ya da henüz yalnızca planladığı sürdürülebilirlik faaliyetlerinin iletişimini abartılı şekilde yaparken kimi zaman da sürdürülebilir olmayan eylemlerinin üzerini örterek iyi bir imaj elde etmek için "sürdürülebilirmiş gibi" iletişim yapar ve göz boyar. Örneğin bazı markalar, ürünlerini öyle olmadığı halde "yeşil", "doğal", "çevreye duyarlı", "organik" olarak tanımlıyor ve kendini yeşil marka olarak konumlandırmaya çalışıyor. Sık karşılaşılan yeşil aklama uygulamalarından bazıları:

- Üçüncü taraf belgelendirme sistemi olmadan ürünle ilgili kanıtsız iddialarda bulunmak, belirsiz ifadelerle tüketiciyi yanıltmak,
- Çevreye verdiği zarar büyükken küçük alanlarda fayda sağlayarak büyük zararının üstünü örtmeye çalışmak,
- Zaten yasaklanmış maddelerin üretimde veya ambalajlamada kullanılmadığına dair bilgiler vererek tüketiciyi yanıltmak.

Avrupa Parlamentosu yeşil aklamaya karşı 19 Eylül 2023'te yeni kuralların kabul edilmesi konusunda anlaşmaya vardı. Buna göre, çevresel iddialar konusunda yanıltıcı reklamların yasaklanmasına karar

verildi. Çevre dostu, doğal, toprakta çözünebilir, iklime veya çevreye zarar vermeyen gibi çeşitli **genel çevresel iddialar, bu konuda doğru kanıtlar olmadan kullanılamayacak**. Ülkemizde de ürünler onarılabilir olmadığı halde tamir edilebilirmiş gibi satılmayacak.

Yeşil aklamayla baş etmek için yasal düzenlemelere, tüketicinin bilinçli olmasına ve yeşil aklama yapan markaları takip edip gerektiğinde yasal yollara başvurmasına ihtiyaç var. Daha da önemlisi, işletmelerin etik değerlerle iş yaparak, yaptığı ile söylediği arasında boşluk bırakmaması.

YEŞİL SUSKUNLUK NEDİR?

Yeşil suskunluk ise oldukça yeni bir kavram. Bu defa işletme olumsuz sonuçlardan kaçınmak için belirli durumlarda sessiz kalır. Yeşil suskunluk, işletmenin uyguladığı sürdürülebilirlik uygulamalarına ilişkin bilgileri müşterilerden ve diğer paydaşlardan kasıtlı olarak saklamak anlamına geliyor.

Örneğin, konaklama sektöründen bir araştırmada, otel yöneticilerinin yeşil suskunluk yoluyla konuklarını hedonik tüketimin olumsuz etkilerinden koruduğu, bilişsel uyumsuzluk yaratmaktan kaçındığı ve böylelikle müşteri suçluluğunun ortaya çıkmasını önlediği öne sürülüyor.

Araştırmalara göre pek çok durumda itibar zedelenmesi riski şirketlerin muhafazakarlık sergilemesine, bu da yeşil suskunluğun benimsenmesine yol açıyor. Kimi zaman da şirketlerin çevresel girişimlerinin olumsuz tepkileri tetikleyebileceğinden veya yanlış anlaşılabilirliğinden endişelendiklerinde bu şekilde suskun kalmayı tercih ettikleri görülüyor. Diğer nedenler ise maliyet düşürme, riskten kaçınma, suskun kalarak rekabet avantajı sağlamak olarak görülüyor.

Yeşil suskunluk yeşil aklamaların zıt anlamı gibi görülse de aslında ikisinin de benzer etkileri var. Yeşil aklama da yeşil suskunluk da, daha fazla ürün satmak ve kendini sosyal sorumluluk kisvesi altında saklamak olan stratejinin farklı biçimleri. Bir başka görüşe göre, yeşil suskunluk da yeşil aklama kadar problemlili olabilir çünkü "sahayı taklitçilere açık bırakır".

Yeşil suskunluğa yönelik çözümler literatürde şöyle sıralanıyor:

■ Şeffaf bir bilgi paylaşma mekanizması, itibar riskinin kurumsal yeşil suskunluk üzerindeki etkisini azaltıyor. Görünüşte yeşil suskunluk açıkça sahtekarlık sayılmaz, ancak kamuya açık bilgilerin miktarını ve kalitesini sınırlar.

■ Şirketler, çevresel faaliyetleriyle ilgili potansiyel itibar risklerini proaktif bir şekilde açıklamalıdır. Bu düzeyde bir şeffaflık aynı zamanda paydaşlar arasında güveni de artırır. Şirketlerin, sürdürülebilirlik uygulamaları ve ilgili itibar riskleri konusunda paydaşlarıyla açık iletişimi teşvik etmesi gerekir.

■ Sürdürülebilirlik raporlarının kalitesini ve erişilebilirliğini yükseltmek.

■ Kurumda yeşil inovasyon kültürünü teşvik etmek de önemli çözümler arasında. İşletmeler, sürdürülebilirlik çabalarını teşvik etmek ve ödüllendirmek

için iç kanalları kullanarak yaratıcı sürdürülebilir stratejileri teşvik etmeli ve ödüllendirmelidir.

■ Eko-liderlik konusunda yönetici eğitimi sağlamak.

Yeşil aklama ve yeşil suskunluk, şirketlerin sürdürülebilirlik girişimleriyle ilgili olarak farklı stratejik seçimlerini temsil ediyor. İkisi de sosyal sorumluluk sahibi görünerek, satışları artırmayı amaçlayan pazarlama stratejileri olarak sınıflandırılıyor. Sonuç olarak sürdürülebilir iş yapma biçimlerine küçük adımlarla da olsa başlamak, olumlu toplumsal ve çevresel etkileri ölçmek, yalnızca gerçeğin iletişimini güçlü ve samimi şekilde yapmak markayı değerli kılacaktır. #

"Yeşil aklamada işletme, gerçekleştirmediği ya da henüz yalnızca planladığı sürdürülebilirlik faaliyetlerinin iletişimini abartılı şekilde yaparken kimi zaman da sürdürülebilir olmayan eylemlerinin üzerini örterek iyi bir imaj elde etmek için 'sürdürülebilirmiş gibi' iletişim yapar ve göz boyar"

Küreselleşen Dünyanın Sağlık Sistemleri

 Nihat NUYAN

İklim değişikliğiyle beraber dünya genelinde endişe yaratan unsurlardan bir diğeri de salgınlar. Fosil yakıtlara bağlı sıcaklık artışı ve buna karşılık olarak buzullarda çözülmelerin meydana gelmesi; yağmur ormanlarının en ıssız noktalarına dahi ulaşılarak ağaçların kesilmesi, insan biyolojisinin binlerce yıldır yabancı olduğu yeni virüs ve bakteri türleriyle temasını artırıyor. Gelişen ulaşım ve nakliye ağı da insan canlılığına tehdit oluşturabilecek virallerin yayılma sahasını hızlıca genişletiyor. Covid-19 salgınının ardından günümüzde tartışılmakta olan M Çiçeği ve SARS gibi salgınlar; global bir dünyada yeni bir sorunu işaret ediyor: Sağlık sistemleri...

Ekosistem kavramını basitçe, binlerce yıldır evrimleşen canlılığın kendi içindeki uyumu olarak özetlemek mümkün. Gelişen sanayi ve teknolojiler ise bu kurulu ekolojik düzene yeni payeler ekleyerek kimi olumlu kimi olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Gittikçe “hırpalanan” bir gezegenin kendisine yönelik saldırılara bir tür tepki vermesi olarak da değerlendirilen salgınlar, ülke sınırlarını aşarak uluslararası krizlerin ortaya çıkmasına neden olabiliyor.

Salgınlarla baş etme yöntemleri üzerine düşündüğümüz bu dosyada, yaşadığımız coğrafyada ve dünyada sağlık sistemlerinin yeni salgınlar karşısındaki durumunu ve yaşanan nüfus ile birlikte ortaya çıkan yeni bakım ve tedavi ihtiyaçlarını tartışmaya açmak istedik. Türkiye’de Hıfzıssıhha Enstitüsü ve yürütülen aşı çalışmalarının durdurulmasına değinerek; sağlık ihtiyaçlarına yönelik yatırımların yetersizliği sonucuna ulaştık. Son olarak, bütün bir yeryüzünü ve insanlığı ilgilendiren salgın gibi konularda tedavi ve geliştirilen aşıların bir meta olarak patentlenerek satılmasının; yoksullaştırılmış toplumların halihazırda tedavisi bulunan hastalıklardan kaynaklı ölümlerle sınırlanmasının evrensel bir birlikte yaşama pratiğine uygun olmadığını ifade etmek gerekiyor.

Türkiye’de Aşı Çalışmalarının Dünü ve Bugünü: Hıfzıssıhha Enstitüsü

Ekosistemin çöküşü gelecek yıllarda pek çok zoonotik pandemi çeşidinin dünyayı tehdit etmesine zemin hazırlıyor. Önümüzdeki yıllarda pandemiler birçok salgının bir arada yayılmasıyla sonuçlanabilir. Bu nedenle dünyada devletlerin ortak fonlamasıyla aşı patenti anonimleşmelidir. Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi 2020-2024 dönemi Genel Sekreteri Prof. Dr. Vedat Bulut, insanlığın bu alanda kapitalizmin cenderesinden kurtarılması; aşının insanlığın ortak varlığı haline getirilmesi gerektiğini söylüyor.

 Prof. Dr. Vedat BULUT, Türk Tabipleri Birliği (TTB) Merkez Konseyi 2020-2024 dönemi Genel Sekreteri, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi İmmünoloji Anabilim Dalı öğretim üyesi

Tarihsel süreçte varilasyon (inokülasyon) tekniğinin kullanımı oldukça eski. Osmanlı döneminde aşıcı kadınlar, ceviz kabuklarında ya da incir yapraklarında hastaların döküntülerinden alınan irini biriktirir, deriyi hafifçe çizerek bu irini aşılar, sonra yara yerini gül yapraklarıyla kapatırlardı. Bu, çiçek hastalıklarının %17 oranında ölümlere yol açtığı çağlarda, sadece %1’lik ölüm oranı ortaya koyan bir uygulamaydı ve yaygın olarak kullanılmaktaydı. 18. asrın başlarında, bir İngiliz sefirinin eşi olan, Lady Montagu, İstanbul’da gördüğü bu uygulamayı ilginç buldu ve 1718 yılında küçük oğluna da uygulattı. İngiltere’ye yazdığı bir mektupla 1721 yılında bu gözlemini ak-

tardı. Edward Jenner, 1798’de hasta inekten aldığı materyali sağlıklı bireylere inoküle ederek (vaccination) bağışıklanmayı ispat etti ve konuya ilmi hüviyet [kazandırdı](#). Çiçek aşısı, İngiltere’den Fransa’ya daha sonraları, ünlü düşünür Voltaire aracılığıyla geçti. Osmanlı İmparatorluğu’nda çiçek aşısı ilk kez 1840’ta isteğe bağlı olarak yapılmaya başlandı ve 1868 yılında ise çıkarılan bir yasa ile doğumu takiben ilk üç ay içinde uygulanması zorunlu hale getirildi. 1889’da çiçek aşısı üretim merkezi (Telkihane) kuruldu. Çiçek aşısının uygulanması için 1885’te dünyada ilk olan “Çiçek Nizamnamesi” adıyla kanun çıkarıldı ve aşı yaptırmayan kişilerin askeri ve yatılı okullara girmesi yasaklandı. İlerleyen yıllarda nizamnameye, yeni doğan bebeklerin aşılanması, çocuğunu aşılatmayan ailelere ceza kesilmesi gibi maddeler de eklendi. 1915 tarihli son nizamnamede ise Osmanlı Devleti’nde yaşayan herkese altı aylık, 7 yaşında ve 19 yaş sonuna kadar olmak üzere üç defa [aşılanma mecburiyeti getirildi](#).

Mikrobiyolog Louis Pasteur bir tıp hekimi olmaması nedeniyle uzun süre yeterli mali destek alamamış ve çalışmalarına güven duyulmamış bir bilim insanıydı. Mali destek almak için birçok devlet adamına yazdığı mektuplardan biri de II. Abdülhamit'e yazılmıştır. Pasteur İstanbul'a gelerek burada çalışma yapabileceği önerilerek davet edilmiş ancak Fransa'dan ayrılmayı kabul etmemiştir. Bunun üzerine ikinci öneride Osmanlı'dan üç öğrencinin Pasteur'la çalışmak üzere gönderilmesi teklif edilmiş ve bu teklif Pasteur tarafından uygun bulunmuştur. Karşılığında II. Abdülhamit, Pasteur'e "Mecidiye Nişanı" ve 10.000 franklık mali destek sağlamıştır. 1886 yılında İstanbul'dan Paris'e giden heyetteki isimler Dr. Hüseyin Remzi Bey, Zoeros Paşa ve Veteriner Hüseyin Hüsnü Bey'dir. Bu heyet yaklaşık bir yıl sonra geri dönerek, yanlarında getirdikleri teknoloji ile Osmanlı'da Dârü'l-Kelb Tedavihanesi'ni kurdular. Osmanlı Devleti'nin ilk kuduz aşısı ise Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'de, 1888 yılında üretildi. 1892'de bu laboratuvarlarda ilk çiçek aşısı üretimi de başladı. Bu tarihte İstanbul'da büyük bir kolera salgını çıktığında II. Abdülhamit, Pasteur'den yardım istedi. Pasteur en iyi asistanlarından biri olan Dr. Chantemesse'i gönderdi. Dr. Chantemesse salgın sonrasında is-

"Pasteur bir tıp hekimi olmaması nedeniyle uzun süre yeterli mali destek alamamış ve çalışmalarına güven duyulmamış bir bilim insanıydı. Mali destek almak için birçok devlet adamına yazdığı mektuplardan biri de II. Abdülhamit'e yazılmıştır"

tanbul'da kalmayı istemedi ve Pasteur'ün diğer bir öğrencisi olan Dr. Nicolle İstanbul'a taşınarak uzun yıllar hekimlik yaptı.

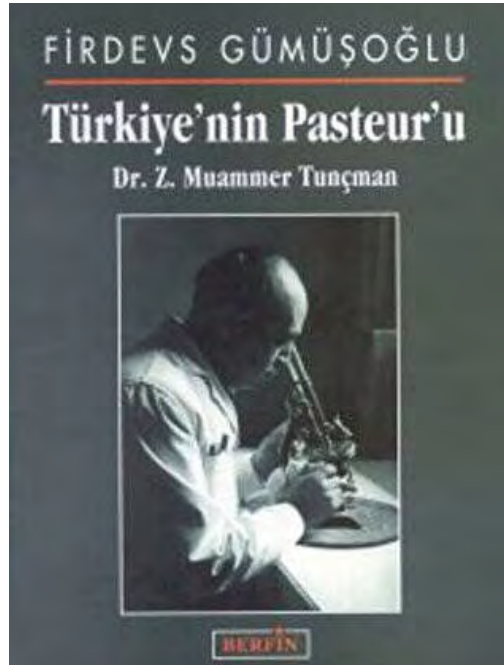
BAKTERİYOLOJİHANE-İ ŞAHANE KURULUYOR

İstanbul'da, Demirkapı'da 1893 yılında kurulan Bakteriyojihaneye-i Şahane, 1895 yılında Nişantaşı'na taşındı. Dr. Nicolle ve yardımcısı Dr. Adil Bey burada çalıştılar. Bakteriyojihanede difteri serumu üretilmeye başlandı, sıtma ve şark çıbanı hastalıkları üzerine çalışıldı. Burada sırasıyla 1896'da difteri, 1897'de sığır vebası aşuları üretildi. O yıllarda İstanbul, Fransız ve Alman hayranlarının politik çekişmelerine sahne oldu. 1898'de Osmanlı'yı ziyaret eden Kayzer, Bakteriyojihaneyi gezmek istediğinde Dr. Nicolle izin vermeyince gözden düştü. İttihat ve Terakki Partisi Dr. Nicolle'ü hedef haline getirdi. Veba salgınıyla uğraştığı 1901 yılında istifa ederek Fransa'ya döndü. Onun yerine bir Fransız hekim olan Remlinger gelir ve 1908'e kadar çalıştı. 1903 yılında kızıl serumları üretildi, 1911 yılında tifo, 1913 yılında kolera, dizanteri ve veba aşuları ilk kez uygulandı. I. Dünya Savaşı yıllarında yoğun kalabalık ve kötü hijyen koşulları tifüsün yaygınlaşmasına neden oldu. O dönemde Dr. Reşat Rıza Bey, Dr. Tefik Salim ve Dr. Refik Saydam tifüse karşı aşı çalışmaları yaptılar. Kurtuluş Savaşı sırasında zor koşullar altında da hayvan ve insan aşuları üretilmeye devam edildi. İstanbul'un işgali sonrasında aşı merkezi önce Eskişehir, daha sonra da Kırşehir'e taşındı. Aynı dönemde Afyon'da da çiçek aşısı üretilmeye devam edildi. Erzurum'daki serum laboratuvarı Rus işgali sırasında Halep, Niğde, Sivas ve Erzincan'a taşındı. Kastamonu'da da aşı üretimi yapıldı.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda tüberküloz, ti-

füs ve sıtma gibi birçok bulaşıcı hastalık önemli sağlık sorunlarının başında gelmekteydi. Mustafa Kemal Atatürk'le yaşadığı Dr. Refik Saydam, Cumhuriyet'in ilanından bir gün sonra Sağlık Bakanı olarak atandı ve görevini 14 yıl boyunca sürdürdü. Dr. Refik Saydam'ın çabalarıyla Türkiye'de verem (BCG) aşısı üretimine 1927 yılında başlandı ve daha sonra aşı çalışmaları için 27 Mayıs 1928 tarihinde kurulan Hıfzıssıhha Enstitüsü görevlendirildi. Aynı dönemde Paris Pasteur Enstitüsü'nde eğitim almış olan

Zekai Muammer Tunçman, Diyarbakır'daki Kuduz Enstitüsü'nde görevlendirildi ve 1927 yılında Semp le tipi kuduz aşısını üretti. Bu çalışmaları nedeniyle Fransız Hükümeti tarafından 1959 yılında kendine *Légion d'honneur* nişanı verildi. Türkiye'de 1931'den 1996 yılına kadar tetanoz ve difteri aşılı bu enstitüde üretilmiştir. Dr. Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde 1937'de ise kuduz aşısı üretimine başlandı. Sağlık Bakanlığının sitesinde yer alan bilgiye göre, 1938 yılında kolera salgını için Çin'e aşı gönderildi. 1942 yılında tifüs aşısı ve akrep serumu üretimi başlarken 1947'de Biyolojik Kontrol Laboratuvarı kuruldu. 1950'ye gelindiğinde Türkiye'deki influenza laboratuvarı Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından Uluslararası Bölgesel İnfluenza Merkezi olarak tanındı ve influenza aşısı üretimine geçildi. 1968'de kurulan serum çiftliğinde tetanoz, gazlı kangren, difteri, kuduz, şarbon akrep serumları da üretildi. 1976'da kuru BCG aşısının deneysel üretimi başladı, 1983'te de kuru BCG aşısı üretimine geçildi. Ülke de hastalıkların yok olması ile 1971'de tifüs, 1980'de çiçek aşısı üretimi sonlandı. 1980'li yıllardan bu yana biyoteknoloji (BT) ve informatik teknoloji (IT) alanında gelişmelerle rutin bağışıklama programında kullanılan rutin aşılar yeni teknolojilerle üretilmeye başladı, [yeni subünit aşılar geliştirildi](#). 1990'lı yıl-

lara gelindiğinde Refik Saydam Hıfzıssıhha Kurumu tarafından toplam 18 farklı tip aşı üretildiği görülüyor. Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün çağa uygun teknolojilerle yenilenmesinin sonucu olarak, 1995 yılında Semp le tipi kuduz aşısı, 1996'da DBT üretimi durduruldu ve 1998 yılında eski teknoloji ile üretilen BCG aşısı üretimine, ekonomik olmaması nedeniyle son verildi. Sonuç olarak Refik Saydam Hıfzıssıhha Kurumu'nda aşı üretiminin durdurulduğu 1998 yılından bu yana Türkiye'de lisanslı bir aşı üretilmiyor.

Aşı üretiminin sona ermesi ile aşılar satın alınarak temin ediliyor.

DSÖ tarafından 1992 yılında güvenli ve iyi üretim konusunda bir kılavuz yayımlandı. ABD Gıda ve İlaç Kurumu (FDA) ve Avrupa Birliği İlaç Ajansı (EMA) da "İyi Üretim Uygulamaları" (GMP) konusunda kılavuzlar yayımladı. Türkiye'de veteriner ve beşeri aşı üretiminde ilgili bakanlıklar Avrupa standartlarını esas alarak Güncel İyi Üretim Uygulamaları (cGMP) ve Avrupa Farmakopesi kurallarını benimsedi (European Commission, 2018).⁶ Bu nedenlerle 1999 yılında GMP kriterlerine uygunluk sağlanamadığı için Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi'nde yeni yöntemle üretilen tetanoz aşısı kullanıma giremedi^{6,7}.

1998 yılında aşı üretim faaliyetleri durdurulan Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi, 2 Kasım 2011 tarihinde kapatılarak o tarihte yeni kurulan Halk Sağlığı Kurumu bünyesinde yer alan Ankara Halk Sağlığı Merkez Laboratuvarı haline dönüştürüldü (Türkiye'de Aşı ve Serum Üretiminin Tarihçesi, İ. Satman).

AAŞI ÇALIŞMALARI ÖZEL SEKTÖRÜN İNSAFINA BIRAKILAMAZ

Aşı stratejik bir üründür ve halk sağlığını korumak için, Cumhuriyet'in ilk yıllarında olduğu gibi, hızla bir aşı üretim merkezi kurulmalıdır. Günümüzde

neoliberalizmin ve vahşi kapitalizmin sağlık politikalarını yönlendirdiği, devlet anlayışının sosyal devlet olmaktan uzaklaştığı görülüyor. Geçmişte kamu kurumları tarafından üretilen ve stratejik ürün olan aşılarda artık KÖİB (Kamu Özel İş Birliği) yatırımları ve özel sektörün ilgi alanı oldu.⁷ Dünya özellikle son 30 yıldır Ters Aşılama (Reverse Vaccinology)⁹ ve in silico immünolojik tekniklerle yeni bir döneme girdi.¹⁰ Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nün modernize edilmemesi ve çağa uygun teknolojiyi bünyesine kazandıramaması büyük bir sorun oldu. 2000'li yıllarda aşılarda Türkiye'de üretimi konusunda tekrar ilgi arttı. 2009 yılında beşli karma (DaBT-IPV-Hib), 2011 yılında dörtlü karma (DaBT-IPV) üç yıllık alımı yapılırken kademeli olarak paketleme ve enjektöre dolmuş teknolojiyi ülkemize getirildi. 2010 yılında zatürre aşısı (KPA-Konjuge Pnömonokok) yine üç yıllık alım garantisi karşılığında paketleme, enjektöre dolmuş yanında formülasyon teknolojisinin de ülkemize getirilmesi sağlandı. Halen yerli bir firma tarafından akrep ve yılan antiserumları da üretiliyor. 2015 yılında yedi yıllık alım garantisi ile tetanos ve difteri aşılarının kademeli olarak antijen üretimine kadar yapılması planlandı. 2018 yılı içerisinde dolmuşu yapılırken 2019 yılında antijenin tamamen yerli üretilmesi planlandı ancak başarısız oldu. Sağlık Bakanlığı bünyesinde Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından halen akrep ve difteri serum üretimi devam ediyor. Bunun yanında öncelikle diğer stratejik serumlar ile hepatit A, hepatit B, suçiçeği aşısı yerli aşı üretimleri de [hedefleniyor](#) (Aşılarda İyi İmalat Uygulamaları, GMP. D. Demir-Dora 2020).

Günümüzde aşı geliştiren ülkelerde in silico aşı teknolojisiyle önce yapay zeka ortamında modellenen ve aminoasit veya gen dizileri belirlenen aşı adayları seçiliyor ve Ar-Ge çalışmaları sonrası klinik öncesi ve klinik denemelerle çalışmalar sürdürülüyor. Covid-19 pandemisiyle birlikte Türkiye'de bir aşı merkezi kurulacağı basında yer almasına rağmen bu merkezin şu an hangi aşamada oldu-

ğu bilinmiyor. Aşı Ar-Ge ve üretim çalışmaları özel sektörün insafına bırakılamaz. Bu nedenle kamu yatırımı olarak planlanmalıdır. Savaşlarda, pandemi ve diğer afetlerde aşıya erişim ve aşı ithalatı zor bir süreçtir. Teknokentlerde ve üniversitelere bağlı pek çok bilim merkezinde aşılarda ilgili Ar-Ge çalışmaları yürütülüyor. Ancak üretimde yeterli kamu yatırımı bulunmuyor. Bu durum en iyi olarak Covid-19 aşılarının (TURKOVAC) üretiminin bir özel sektör kuruluşunda yapılmasıyla görüldü. Aslen veteriner aşılarda üreten bir fabrika insan aşı üretimine yöneldi.

KAPİTALİST ŞİRKETLER AŞIYI BİR GELİR KAPISI OLARAK GÖRÜYOR

Covid-19 pandemisi dünyada aşılarda ilgili sorunu gün yüzüne tekrar çıkardı. COVAX yoksul ülkelere aşıyı ulaştırmada başarılı olamadı. Örneğin, Türkiye'de risk gruplarının %80 oranında aşılandığının bildirildiği dönemde bu oran Bangladeş'te %35, Gana'da %5 kadardı. Zaten pandeminin halen sona ermemesinin ve yeni mutasyon/variantlarla halk sağlığını halen tehdit etmesinin ana nedeni de bu. Tüm dünyada aşılama oranı %80-90 oranını yakalayabilmiş olsaydı, daha ilk yılda bu hastalık tehdit olmaktan çı-

kardı. Ancak kapitalist şirketler Covid-19 pandemisini sürekli bir gelir kaynağı olarak görüyor.

Ekosistemin çöküşü gelecek yıllarda pek çok zoonotik pandemi çeşidinin dünyayı tehdit etmesine zemin hazırlıyor. Önümüzdeki yıllarda pandemiler birçok salgının bir arada yayılmasıyla sonuçlanabilir. Bu nedenle dünyada devletlerin ortak fonlamasıyla aşı patenti anonimleşmelidir. İnsanlık bu alanda kapitalizmin cenderesinden kurtarılmalıdır. Aşı insanlığın ortak varlığı haline getirilmelidir. Devletler aşının Ar-Ge basamağından üretimine, ulaştırılmasından erişimine ve uygulanmasına kadar her basamakta sorumluluğu almalıdır. Aşı halk sağlığını koruyan stratejik bir ürün olarak ticari meta olmaktan çıkarılmalıdır.

"Günümüzde

neoliberalizmin ve vahşi kapitalizmin sağlık politikalarını yönlendirdiği, devlet anlayışının sosyal devlet olmaktan uzaklaştığı görülüyor"

“Adil ve Erişilebilir Bir Sağlık Sistemi İnşa Etmeliyiz”

Acıbadem Üniversitesi'nden tıp ve psikiyatri tarihçisi Doç. Dr. Fatih Artvinli, Türkiye'de sağlık sisteminin adalet ilkesi temelinde yeniden inşa edilmesi gerektiğini söylerken, “Sağlık sistemi bunun altından tek başına kalkamaz. Ulaşımdan çevreye, eğitimden adaletle pek çok alanı kapsayan, çok boyutlu ele alınması gereken bir mesele” diyor.

 Bulut BAGATIR

Covid-19 döneminde hastaneler salgına cevap vermekte zorlandı. Halihazırda elimizdeki Heybeliada Sanatoryumu gibi değerleri ise kullanmıyoruz. Tarihi hastanelerin bir kısmı kapatıldı, bazıları farklı idarelere devredilmeye çalışılıyor ki haliyle rant tartışmaları da işin içine giriyor. Tarihi hastanelerin kaybı nasıl sonuçlar doğurabilir?

Pandemi döneminde sağlık sistemi açısından iki noktanın açığa çıktığını düşünüyorum: Birincisi, kapasite anlamında var olan kurumların, halihazırdaki yetersizliği. Bu durum hastane tıbbının sorgulanmasına yol açtı. Sadece hastanelere odaklı bir tıp anlayışının Covid-19 pandemisinde ne denli yetersiz kaldığını gördük. İkinci nokta ise salgın sürecinde İstanbul'un çeşitli noktalarındaki tarihi hastanelerin ne durumda olduğunu daha yakından görmektir. Heybeliada Sanatoryumu bu çerçevede öncü bir tartışmaydı. İstanbul'daki tarihi hastanelerin neden yeterince kullanılmadığı veya nasıl aktif olmaktan çıkarıldığı, küçültüldüğü veya taşındığı gündeme geldi. Heybeliada Sanatoryumu 2005 yılında kapatıldı ve resmen ölüme terk edildi. Bunun üzerinden yaklaşık 20 yıl geçmesine rağmen Çam Limanı'nda enfes bir konumda ve tam 80 yıl sağlık hizmeti vermiş bir hastane tüm arazisi, eldeki binaları ve imkanlarıyla çürümeye bırakıldı. Sanatoryumun Diyanet'e tahsis edildiği öğrenilince dava açıldı, yürütme durduruldu ama hukuki belirsizlik devam ediyor. Bunun yanında Şişli Etfal Hastanesi de 19. yy sonunda açılmış Türkiye'nin en büyük çocuk hastanelerinden biri. Tarihi arazisindeki yeri küçültülerek başka bir yere taşındı. Benzer şekilde Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi de yaklaşık 15-20 yıldır süren tartışmaların odağında. Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi için de durum farklı değil. 1932 yılında sanatoryum olarak açılan ve 1977 yılında psikiyatri

“Günümüzdeki şehir hastaneleri modelinin ne kadar müsrifçe ve ne kadar gereksiz medikal teknoloji tüketen bir yapıya sahip olduğunu unutmadan, sadece tıp tüketen bir toplum önümüzdeki krizlerde yine benzer sorunlarla karşılaşacağını kolaylıkla öngörebiliriz”

hastanesine dönüştürülen bu tarihi hastane, Anadolu yakasının yegane kamu psikiyatri hastanesidir. İstanbul'da özellikle kamusal sağlık hizmeti ve uzun süreli yatış gerektiren çocuk hastalıkları, göğüs hastalıkları ve psikiyatri hastalıkları gibi yataklı tedavi kurumlarının ne kadar yetersiz kalmaya başladığını ve var olanların üzerinde de taşınma veya şehir hastanesine entegre etme meselesini tartışıyoruz. Bunu ekolojik açıdan da ele almamız mümkün çünkü Heybeliada, Erenköy ve Bakırköy hastaneleri geniş çamlıklar içerisinde ve insanın sadece biyomedikal açıdan ele alınmadığı, çevresel etkisinin de şifaya dahil olduğu muazzam arazilerde kurulu. Bugün ne yazık ki çok az yeşil ve toplanma alanının kaldığı İstanbul'da bu tarihi hastanelere ve arazilerine göz dikildiğini, ranta açılmak istendiğini görüyoruz.

Salgın ile ilişkili söylenebilecek konulardan bir diğeri ise şehir hastaneleri. Şehir hastaneleri deyince, şehrin çok uzağında ve bloklar halinde bir tür sanayi tipi hastanelerden bahsediyoruz. Yeşilliklerden ve geniş bahçelerden uzak, şehirden kopuk birimlerden bahsediyoruz. Ayrıca İstanbul içerisinde butik, hızla ulaşılabilir hastanelerin sayısının azaldığını da biliyoruz. Örneğin 2016 yılında çok sayıda insanın hayatını kaybettiği ve ağır yaralandığı Taksim ve İnönü Stadı'ndaki bombalı saldırılar, aynı zamanda bir hatanın görülmesine yol açtı ve Taksim İlykardım Hastanesi

hızla yeniden açıldı. Dolayısıyla bazen çok yıkıcı bir olay bu tip hastanelerin önemini daha iyi fark etmemize neden oluyor. İstanbul'un merkezi yerlerinde kamu hastanelerinin giderek azalması, gelecek için ciddi bir sorun teşkil ediyor.

Pandemi döneminde özellikle aşuların dağıtımında üzerinde birçok tartışmanın döndüğüne şahit olduk. Salgınları sağlık etiği üzerinden nasıl değerlendirebiliriz?

Büyük ve yıkıcı felaketlerde sağlık etiği adalet noktasında önem kazanıyor. Tıp etiğinin en önemli ve kapsayıcı ancak üzerinde en az durulan ilkesi adalet. Diğer ilkeler şüphesiz ki pratikte çok önemli. Fakat adalet ilkesi tüm ilkelerin üzerinde. Bu ilke, basitçe eşitliği getirmiyor. Hastaların sağlık hakkına erişimini sağlamakla sınırlı kalmıyor. Özellikle bu tip salgınlarda veya deprem gibi büyük felaketlerde kimin en çok ihtiyaç duyduğunu belirlemek ve en çok ihtiyacı olanı önceleyen bir sağlık sistemini hayata geçirmeyi kapsıyor. Dolayısıyla eşitsizliklerin derinleştiği, sınıfların arasındaki makasın ekonomik ve sosyal anlamda açıldığı ve giderek de açılmakta olduğu Türkiye gibi bir ülkede sağlıkta adalet çok önemli bir konu haline geliyor. Geçtiğimiz pandemide en çok can yakan konunun sağlıkta adalet ilkesi olduğunu gördük. Bu konuda alınacak tedbirler de bu adaletsizliği en

aza indirecek tedbirler olmalı. Dezavantajlı grupları önceleyen daha adil ve erişilebilir bir sağlık sisteminin yeniden inşası gerekiyor.

Salgınlar çağının başladığı kabulünden yola çıkarsak bunlarla mücadelede Türkiye nasıl bir yol haritası izlemeli?

Salgın süreci modern tıbbın içerisinde bulunduğu krizi daha net bir şekilde ortaya koydu. Krize neden olan dışsallıkları önleyemediğimiz takdirde içerideki krize odaklanmak gerekiyor. Tedaviye indirgenmiş modern tıbbın, sağlığımızı nasıl korumamız ve geliştirmemiz gerektiğiyle ilgili boyutu, yani bir halk sağlığı boyutunu daha fazla tartışmamız gereken bir döneme girdik.

Salgınlar tarihin pek çok döneminde siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşümleri tetiklemiştir. Salgın anları tarih meleşinin kanat çırttığı ve bizim bir tehlike anında sarılabileceğimiz fikirleri de bulduğumuz anlardır. Pandemi döneminden öğrenilecek en iyi derslerden biri sağlık sistemi ve sağlık yönetiminin nasıl tutarlı bir şekilde ele alınacağı üzerine olmalı. En zorlayıcı kısmı bunun finansal boyutlarıdır. Günümüzdeki şehir hastaneleri modelinin ne kadar mürifçe ve ne kadar gereksiz medikal teknoloji tüketen bir yapıya sahip olduğunu unutmadan, sadece tıp tüketen bir toplumun

önümüzdeki krizlerde yine benzer sorunlarla karşılaşacağını kolaylıkla öngörebiliriz.

Tıp teknolojisiyle, altyapısıyla ve hizmetiyle üretilen bir alandır. Fakat Türkiye çok uzun zamandır ne yazık ki tıp endüstrisinin çevre ülkesi konumunda. Aşırı derecede ilaç ve tedavi tüketimi ile endüstriyel tıba maruz kalan bir ülke olarak kendi iç kaynaklarını kendinin üretmesi gerekiyor. Hem nüfusunun büyüklüğü hem de genç nüfusa sahip olması nedeniyle yeni baştan ele alınması gereken bir sağlık politikasına ihtiyaç var. Bu politika uzun vadeli, öngörülebilir ve elbette ki sürdürülebilir olmalı. Sağlık sisteminin tek başına altından kalkacağı bir mesele değil. Bu aynı zamanda her alanda sağlık ilkesi ile hareket edilmesi gereken bir politika. Ulaşımından çevreye, eğitimden adaletle pek çok alanı kapsayan, çok boyutlu ele alınması gereken bir mesele. Diğer bakanlıkların, karar vericilerin attığı her adımda, o adımın sağlık ile ilişkisini sorgulaması gerekir. Bu sadece merkezi yönetim için değil, yerel yönetimler için de geçerli. Sağlık açısından neye sebep vereceği, hangi grupların lehine, hangi grupların aleyhine sonuçlar üreteceği, bir sonraki kuşağı nasıl etkileyeceği gibi tartışmalar yapılmadan ortaya atılan her politikanın öyle ya da böyle kısa ve orta vadede insan sağlığını doğrudan etkilediğini aklımızdan çıkarmamız gerekiyor.

“Büyük ve yıkıcı felaketlerde sağlık etiği adalet noktasında önem kazanıyor. Tıp etiğinin en önemli ve kapsayıcı ancak üzerinde en az durulan ilkesi adalet. Diğer ilkeler şüphesiz ki pratikte çok önemli. Fakat adalet ilkesi tüm ilkelerin üzerinde”

“Türkiye’nin Mevcut Sosyal Güvenlik Sistemi Ciddi Bir Baskı Altında!”

Sağlık sistemlerinin teknolojik gelişmelere uyumlu hale getirilmesi önem taşısa da bu ilerlemenin nitelikli işgücü ve yerel hizmetlerle desteklenmesi gerektiğini de belirten Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Sağlık Politikaları Danışmanı Prof. Dr. İlker Daştan, birinci basamak sağlık hizmetlerinin salgınlarla mücadelede önemli bir role sahip olduğunun altını çiziyor.

 Nihat NUYAN

Covid salgını döneminde görüldüğü gibi dünya genelinde sağlık sistemleri olası salgınlarla mücadele etmekte yetersiz kalıyor. Günümüzde SARS ve M-Çiçeği (Mpox) gibi salgınlara karşı DSÖ’den gelen ve tedbirli olunması gerektiği yönünde çağrılar var. Siz, gelişen dünyanın sağlık sistemleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Ülkeler yeni salgınlara mücadele etmek için yeterli teknolojik donanım ve uzmanlığa sahip mi?

Covid-19 salgını, sağlık sistemlerinin dayanıklılığı konusunda ciddi zafiyetleri ortaya çıkardı. Salgın boyunca gelişmiş ülkelerin dahi birçok eksiklikle karşı karşıya kaldığını gördük; yoğun bakım yataklarının yetersizliği, sağlık işgücündeki eksiklikler ve tedarik zincirindeki aksamalar bu eksiklerin başında geliyordu. Dolayısıyla yeni salgınlara mücadele etmek için ülkelerin sadece teknolojik donanımına sahip olmaları yeterli değil. Bir salgınla başa çıkabilmek için **sağlık sistemlerinin esnekliği, sağlık işgücü kapasitesi ve hızlı adaptasyon yeteneği** gibi unsurların da

güçlendirilmesi gerekiyor.

Teknoloji elbette önemli bir unsur. Uzaktan sağlık hizmetleri ve dijital çözümler pandeminin yönetilmesinde önemli roller üstlendi. Türkiye’de e-Nabız gibi platformlar halkın sağlık verilerine erişimini sağlarken hastanelerle vatandaşlar arasındaki iletişimi kolaylaştırdı. Ancak teknoloji tek başına bir çözüm olamaz. Bu sistemlerin etkili olabilmesi için sağlık çalışanlarının bu teknolojiyi kullanabilecek kapasitede olması, altyapının yaygınlaştırılması ve en önemlisi halkın bu hizmetlere erişimini sağlayacak eşitlikçi bir yapı kurulması gerekiyor. Örneğin, pandemide uzaktan sağlık hizmetlerinin birçok ülkede yaygınlaştığını gördük ancak kırsal bölgelerdeki düşük internet erişimi ve dijital okuryazarlık eksikliği bu hizmetlerin etkin kullanımını sınırladı.

Sağlık sistemlerinin sadece teknolojiye değil, **güçlü bir birinci basamak sağlık sistemine** de sahip olması gerektiği açık. Sağlık sistemlerinin bu anlamda önleyici hizmetleri önceleyen bir yapıya dönüşmesi,

ileride karşılaşılacak salgınların etkilerini azaltabilir. DSÖ'nün sürekli vurguladığı gibi, teknolojiyle desteklenen, insan kaynağıyla güçlendirilmiş ve eşit erişim sağlayan bir sağlık sistemi, küresel tehditlere karşı daha dayanıklı olacaktır.

Bir salgının ekonomik maliyetini nasıl hesaplayabiliyoruz? Halk sağlığı hizmetleri genel olarak öngörülebilir sağlık sorunlarına odaklanırken patlak veren salgınlar ülke ekonomilerini hazırlıksız yakalayabiliyor. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bağlamında bu durumu nasıl değerlendirirsiniz?

Salgınların ekonomik maliyetini hesaplamak, sadece sağlık sektörüyle sınırlı değil. Bir salgın, işgücü kaybından üretim kesintilerine, turizmden ticarete kadar tüm ekonomiyi etkileyebilir. Bu nedenle doğrudan ve dolaylı maliyetleri birlikte değerlendirmek gerekiyor. Örneğin Covid-19 sırasında, Türkiye'de yalnızca turizm sektöründeki kayıplar milyarlarca doları buldu, sağlık harcamaları ise hızla arttı. Ancak bu maliyetlerin tam olarak hesaplanması için uzun vadeli bir bakış açısı gerekiyor; salgın sırasında ve sonrasında yapılan harcamaların ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini, toparlanma sürecinde hangi sektörlerin daha hızlı veya yavaş iyileştiğini analiz etmek önemli.

Bu konuda **Dünya Bankası**, **IMF** ve **OECD** gibi uluslararası kuruluşlar, salgınların ekonomik etkilerini ölçmek için çeşitli modeller geliştirdi. Ancak gelişmekte olan ülkelerde bu hesaplamalar genellikle salgın sırasında değil, sonrasında yapılır ve bu durum erken müdahale ve ekonomik toparlanma süreçlerini zorlaştırır. Ekonomik etkileri en aza indirmenin en önemli yolu, sağlık sistemine yapılan yatırımları artırmak ve halk sağlığı programlarına öncelik vermektir. **Koruyucu sağlık hizmetlerine** yapılacak yatırımlar, ileride oluşacak büyük maliyetlerin önüne geçebilir.

“Sağlık sistemlerinin sadece teknolojiye değil, güçlü bir birinci basamak sağlık sistemine de sahip olması gerektiği açık. Sağlık sistemlerinin bu anlamda önleyici hizmetleri önceleyen bir yapıya dönüşmesi, ileride karşılaşılacak salgınların etkilerini azaltabilir”

Gelişmekte olan ülkeler için bu tür krizler çok daha yıkıcı olabilir çünkü bu ülkelerin ekonomik dayanıklılığı düşük ve salgınlarla başa çıkma kapasitesi sınırlıdır. Salgınlar, sadece sağlık harcamalarının artmasına değil, aynı zamanda üretim ve tüketim süreçlerinin aksamasına, işgücü piyasasında kayıplara da yol açar. Örneğin, Covid-19 sırasında Türkiye'de ekonomik büyüme %5 oranında küçüldü ve bu da işgücü kayıplarına ve sektörel daralmalara yol atı.

Bu maliyetleri kontrol altına almanın bir yolu, sağlık sistemine yapılan yatırımların

uzun vadeli ekonomik faydalarını göz önünde bulundurmadır. Güçlü bir halk sağlığı altyapısı, salgınların yayılmasını önlemede ve ekonominin normal işleyişine daha hızlı dönebilmesinde kritik rol oynar. Gelişmekte olan ülkeler, bu yatırımları artırarak salgınların ekonomik etkilerini hafifletebilir ve gelecekte benzer durumlarla karşılaştıklarında daha hazırlıklı olabilirler.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler sağlık sistemlerini reforme etmek için nasıl bir yol haritası izlemeliler? DSÖ'nün, ülkelerin sağlık sistemlerini finansal açıdan düzenlemesinde ne tür politika önerileri bulunuyor?

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin sağlık sistemlerini reforme ederken çok yönlü bir strateji benimsemeleri gerekiyor. Sağlık sistemlerinin dayanıklılığını artırmak için beş ana unsur öne çıkıyor: **Birinci basamak sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, finansal sürdürülebilirlik, sağlık işgücünün artırılması, teknolojinin entegrasyonu ve sağlık hizmetlerine erişimin eşit dağıtımı.**

Öncelikle, birinci basamak sağlık hizmetleri bu reformların merkezinde olmalı. Birinci basamak, halk sağlığını korumada kritik bir rol oynar ve sağlık sisteminin yükünü hafifletir. Türkiye'de aile hekimliği ve toplum sağlığı merkezleri bu alanda önemli bir adım olsa da, bu hizmetlerin daha geniş kitlelere ulaşması ve daha etkili çalışabilmesi için yeni yatırımlar

“Türkiye, son yıllarda sağlık çalışanlarının sayısını artırmış olsa da özellikle kırsal bölgelerde ve dezavantajlı alanlarda hâlâ ciddi bir işgücü açığı bulunuyor. Ayrıca son dönemde Türkiye’den Batı ülkelerine göç eden sağlık çalışanlarının sayısında artış yaşandı”

rımlar ve politikalar gerekiyor. **Koruyucu sağlık hizmetlerine** yapılacak yatırım, hastane yatışlarını ve yüksek maliyetli tedavileri önleyerek sağlık sistemini daha verimli hale getirecektir.

Finansal sürdürülebilirlik, reform sürecinin kilit noktalarından biri. Türkiye’nin mevcut sosyal güvenlik sistemi (SGK), artan yaşlı nüfus ve sağlık harcamaları nedeniyle ciddi bir baskı altında. Ağırıklı olarak çalışanların primleriyle sürdürülen bir model, uzun vadede yeterli olmayabilir. Bu bağlamda, **genel vergilendirmeye dayalı finansman modelleri** Türkiye için değerlendirilebilecek bir seçenek olabilir. Genel vergilendirme, sağlık hizmetlerinin toplumun tüm kesimleri tarafından finanse edilmesini sağlar ve sağlık hizmetlerine erişimi daha eşit hale getirir. **DSÖ** de bu modeli öneriyor; çünkü sadece sağlık hizmetlerinin maliyetini karşılamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun tamamının bu hizmetlere erişimini sağlar.

Sağlık işgücünün güçlendirilmesi ise reformların bir diğer kritik unsuru. Türkiye, son yıllarda sağlık çalışanlarının sayısını artırmış olsa da özellikle kırsal bölgelerde ve dezavantajlı alanlarda hâlâ ciddi bir işgücü açığı bulunuyor. Ayrıca son dönemde Türkiye’den Batı ülkelerine göç eden sağlık çalışanlarının sayısında artış yaşandı. Daha iyi çalışma koşulları ve maaşlar nedeniyle Batı’ya yönelen bu göç, Türkiye’de sağlık hizmetlerinin sunumunu olumsuz etkileyebilir. Durumu dengelemek için Türkiye, sağlık çalışanlarının maaşlarını, çalışma koşullarını ve profesyonel gelişim fırsatlarını iyileştirici adımlar atmalı. Bu şekilde sağlık çalışanlarının yurt dışına göçünü azaltmak ve yerel işgücünü güçlendirmek mümkün olabilir.

Son olarak **teknoloji entegrasyonu**, Türkiye’nin sağlık sisteminin reformunda önemli bir rol oynuyor. Türkiye, dijital sağlık hizmetleri alanında e-Nabız gibi önemli projeler başlattı. Bu tür teknolojiler, özellikle uzaktan sağlık hizmetleri ve tele-tıp uygulamalarıyla, hem büyük şehirlerde hem de kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırıyor. Ancak teknolojinin tüm sağlık sistemine entegrasyonu için daha geniş çaplı yatırımlara ve sağlık çalışanlarının bu teknolojiyi kullanabilecek şekilde eğitilmesine ihtiyaç var. Teknoloji entegrasyonu sadece sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda olası salgınlar ve krizler karşısında sağlık sisteminin daha dayanıklı hale gelmesini sağlar.

Sonuç olarak Türkiye’nin sağlık sistemi reformları, **birinci basamak sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, finansal sürdürülebilirlik, sağlık işgücünün artırılması ve teknolojinin entegrasyonu** gibi temel unsurlar üzerine inşa edilmelidir. Bu unsurlar, sağlık sisteminin verimliliğini artırırken aynı zamanda toplumun geniş kesimlerine daha eşitlikçi ve kaliteli sağlık hizmeti sunulmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu reformlar, Türkiye’nin gelecekteki sağlık krizlerine ve salgınlara karşı daha dayanıklı bir yapı oluşturmasını na yardımcı olacaktır.

Sağlıkta Bütçe Artışı Şart!

CHP Bursa Milletvekili Prof. Dr. Kayıhan Pala, GSYH'den sağlık alanına aktarılan payın %4'ler civarında olduğunu söylerken, "Bu, OECD ülkelerinin ortalamasında %9 civarında. Biz ilk aşamada bunun hemen %6'ya çıkarılması gerektiğini, birkaç yıl içerisinde de %8'in hedeflenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü sağlığa kaynak aktarmazsanız, sağlıkta istenilen sonucun elde edilmesi mümkün değil" diyor.

 Bulut BAGATIR

Dünyanın bir salgın çağına girdiği konusunda neredeyse bir fikir birliği oluştu. Burada tabii insan faaliyetleriyle beraber ekolojik bozulmanın ve daha çok insan-hayvan temasının bir etkisi de var. Peki, Türkiye sağlık sistemi pandemi çağına hazır mı?

Değil. Birincisi sağlıkta dönüşüm programı karşı karşıya kalabileceği tehditler konusunda bir çaba içerisinde değil. Örneğin, influenza diye bilinen grip hastalığıyla ilgili Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2000'li yılların ortalarından itibaren, özellikle 1918'deki İspanyol gribinden de yola çıkarak ve bunun yaratacağı salgın tehdidi karşısında ülkeler ne yapsın sorusuna yanıt verecek eylem planları hazırlanmasına önayak oldu. Türkiye de 2019'un Kasım ayında bu planını güncelledi ve eğer Covid-19 değil de böylesine bir grip hastalığı karşımıza çıkacak olsa buna yanıt verecek bir eylem planı elinde vardı. Fakat öylesine dar bir bakış açısıyla olaya yaklaşmışlardı ki o hastalık dışında herhangi bir hastalık gelirse ne yapacağız sorusu askıda kalmıştı. Bir bulaşıcı hastalık

epidemi haline gelirse ona nasıl yanıt verileceğine ilişkin uluslararası düzeyde kabul görmüş eylem planları var. Türkiye kendi eylem planını Covid-19'a uyarlayarak salgına cevap vermeyi ne yazık ki beceremedi. Birçok yayında ortaya koyduğumuz üzere, Türkiye uluslararası düzeyde salgına iyi yanıt veremeyen ülkeler arasında yer aldı. Bazı göstergelerde de oldukça geride kaldı.

Benzer bir durum, M-Çiçeği hastalığıyla karşıımızda. Bu hastalık 1950'li yılların sonundan itibaren biliniyor. Afrika'da çok ciddi şekilde salgın yapmasına ve yine üniversitelerin açılmasıyla birlikte o bölgeden çok fazla sayıda öğrencinin ülkemize gelme ihtimaline rağmen şu ana kadar ciddi adımların atılmadığını görüyoruz. Önümüzdeki günlerde bu hastalığa dair bir tanı konduğunda ne yapılacağı sorusunun cevabı yanıtsız. Batı Nil Virüsü de bir başka örnek. Çok bilinmiyor ama son bir ay içerisinde birkaç kişinin

hayatını kaybetmesine neden olan bir hastalık. 2010'dan beri Türkiye'de görülüyor. Adından da anlaşılacağı gibi Afrika'da, Nil bölgesinin bir hastalığı. Yıllar önce New York'ta da bir salgın yapmıştı. Türkiye bu tip sorunlara karşı anında yanıt verecek bir potansiyeli sağlık sistemine koyamadı. Koyabilmesi için riski azaltması, iyi bir hazırlık yapması ve zamanında yanıt verebilmesi gerekirdi. Sağlıkta dönüşüm programı bu tip hastalıklara yanıt vermek için, birinci basamağın zayıflatılmış olması nedeniyle, yetersiz. Pandemide de gördük; örneğin sahaya çıkıp hastalığın kimde ve kimlere bulaştırma riski olduğunu ortaya koyabilecek ekiplerin oluşturulması bile çok uzun zaman aldı. Sağlık çalışanı olmayan, farklı mesleklerden insanlar o ekiplerde yer aldı. Bu da hastalığın yaygınlaşmasının önüne geçilmesine engel oldu. O dönemde dünyada 1 kişi ortalama olarak 6,5 kişiyi hastalandırırken, Türkiye'de bu rakamlar 10'a kadar çıktı. Hem Covid-19 pandemisinde hem de halihazırdaki tehditlerde gördük ki salgınlara karşı bir hazırlığımız maalesef yok. Böyle bir hazırlıktan

"Şehir hastanelerinin birçok problemi var. En büyük problemi korkunç bir kaynağın aktarılıyor olması. O ekonomik kaynak oraya aktarıldığı için, Sağlık Bakanlığı mevcut birinci basamak sağlık kuruluşlarını bile doğru düzgün işler hale getiremiyor"

kastımız, örneğin bölgesel laboratuvarların anında devreye girebilmesidir. Bakanlık M-Çiçeğine karşı bir rehber yayımladı. Orada bir tek Ankara'daki laboratuvarı tanımlıyor. Oysa Afrika'dan gelecek öğrencilerin yurt çapında pek çok ilde bulunacağını biliyoruz. Covid-19 halen bir tehdit

olmasına rağmen buna bile yanıt verebilecek potansiyelin olmadığını gözlemleyebiliyoruz.

Türkiye'de son yıllarda birçok alanda özelleştirmenin yayıldığını görüyoruz. Sağlık sistemi de bundan nasibini alıyor. Şehir hastaneleri de bunun bir örneği. Böyle bir yöntem salgınlara cevap vermede etkili olabilir mi?

Şehir hastanelerinin salgınlara yanıt vermede etkili olabilecek tek özelliği yoğun bakım üniteleri olabilir. Bunu pandemide gördük. Yoğun bakım ünitelerine duyulan ihtiyaçta bir katkıları oldu. Ancak şehir hastaneleri açılırken kapatılan hastaneler kapatılmamış olsaydı, çok daha güçlü yanıtlar verecektik. Örneğin, Ankara'daki şehir hastanesi açılırken altı hastane kapatıldı. Şehir hastanesi de

pandemi hastanesi olarak ilan edildi. Dolayısıyla salgın dışında bir hastalığı olanlar, Covid kaparım endişesiyle hastaneye gitmekten çekindiler. Bu da Türkiye’de, bizim en başta uyardığımız gibi, kronik hastalıklar ve kalp hastalıkları gibi sorunların daha büyük bir yük oluşturmasına yol açtı. Altı hastane kapatılmamış olsa, yarısı pandemi hastanesi olarak tanımlanırken, geriye kalan üçü rutin hizmetler vermeye devam edebilseydi, o zaman pandemiye karşı verilebilecek yanıt daha güçlü olabilecekti.

Şehir hastanelerinin birçok problemi var. En büyük problemi korkunç bir kaynağın aktarılıyor olması. O ekonomik kaynak oraya aktarıldığı için, Sağlık Bakanlığı mevcut birinci basamak sağlık kuruluşlarını bile doğru düzgün işler hale getiremiyor. Devlet hastanelerinin onarımını yapmakta ciddi şekilde zorlanıyor. Bakanlık dışında, Cumhurbaşkanlığı hükümeti diğer kamu hastaneleri olan üniversite hastanelerini de neredeyse öksüz bırakmış durumda. Şehir hastanelerinin pandemi ya da bu tip olaylarda güçlü bir yanıt verme imkanı pek yok. Çok yüksek yatak sayısı ile herkesi aynı kurumda topladığınız için, bulaşıcı hastalığın çıkma durumunda bulaşıcı hastalık dışındaki hastalıklara oralardan müdahale etme şansınız da azalacak.

Türkiye’nin nüfusunun yaşlandığını görüyoruz. Bu da haliyle sağlık sisteminin daha dayanıklı

“Ankara’daki şehir hastanesi açılırken altı hastane kapatıldı. Şehir hastanesi de pandemi hastanesi olarak ilan edildi. Dolayısıyla salgın dışında bir hastalığı olanlar, Covid kaparım endişesiyle hastaneye gitmekten çekindiler. Bu da Türkiye’de, bizim en başta uyardığımız gibi, kronik hastalıklar ve kalp hastalıkları gibi sorunların daha büyük bir yük oluşturmasına yol açtı”

ve güçlü olmasını gerektiriyor. Ancak kamu yatırımlarının daha çok askeriye gibi alanlara ayrıldığına şahit oluyoruz. Bütçenin yaşlı bakım ihtiyaçlarını karşılamak için sağlık sektörünün ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak dağıtıldığını düşünüyor musunuz?

Kesinlikle hayır. Bütçe görüşmelerinde de bunu sıklıkla dile getirmiştik. Sağlık sisteminin finansmanında iki makro sorun var: Birincisi sağlığa genel olarak aktarılan pay düşük. GSYH’den sağlık alanına aktarılan paya baktığınızda %4’ler civarında. Bu, OECD ülkelerinin ortalamasında %9 civarında. Biz ilk aşamada bunun hemen %6’ya çıkarılması gerektiğini, birkaç yıl içerisinde de %8’in hedeflenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü sağlığa kaynak aktarmazsanız, sağlıkta istenilen sonucun elde edilmesi mümkün değil. Hem emekçilerin emeklerinin karşılığını alması hem sağlık kuruluşlarının donanımlarının sağlanabilmesi hem de yüksek teknoloji ürünlerin ihtiyaca dayalı olarak kullanılabilmesinin sağlanması açısından bütçenin artırılması gerek.

İkinci makro sorun ise genel bütçeden Sağlık Bakanlığı’na aktarılan payın çok düşük olması; %6 civarında. Bunun ivedi olarak %10’un üzerine çıkarılması lazım. DSÖ de ülkelere kamu bütçesinden aktarılan payın en az %10 olmasını tavsiye ediyor. Bir yandan kamu bütçesinden ayırdığınız pay düşük bir yandan da genel olarak aktarılan pay düşük. Öte yandan Sağlık Bakanlığı’na aktarılan %6’lık payın %11’ini de 14 şehir hastanesi alıyor. Bu koşullarda sağlık çalışanları özveriyle hizmet sunmaya çalışıyorlar. Bir yandan da ekonomik güçlükler, değersizleştirme ve ne yazık ki sağlıkta şiddet ile mücadele ediyorlar.

Pandemi gibi Küresel Sınavlar Ancak Uluslararası Dayanışma ile Geçilebilir

Avrupa Birliği Konseyi, salgınlarla mücadelede için gerekli hazırlık ve uyum süreçlerini özetleyen “Pandemi Önleme ve Hazırlık Konusunda Uluslararası Bir Anlaşma” başlıklı metni hazırladı. Küresel sağlık sistemlerinde dayanışmanın önemini vurgulayan bu sözleşme, adeta “küresel bir sınav” görevi gören Covid-19 pandemisinin ve gelecekteki pandemilerin, hiçbir hükümet ya da kurum tarafından tek başına aşılamayacağına işaret ediyor.

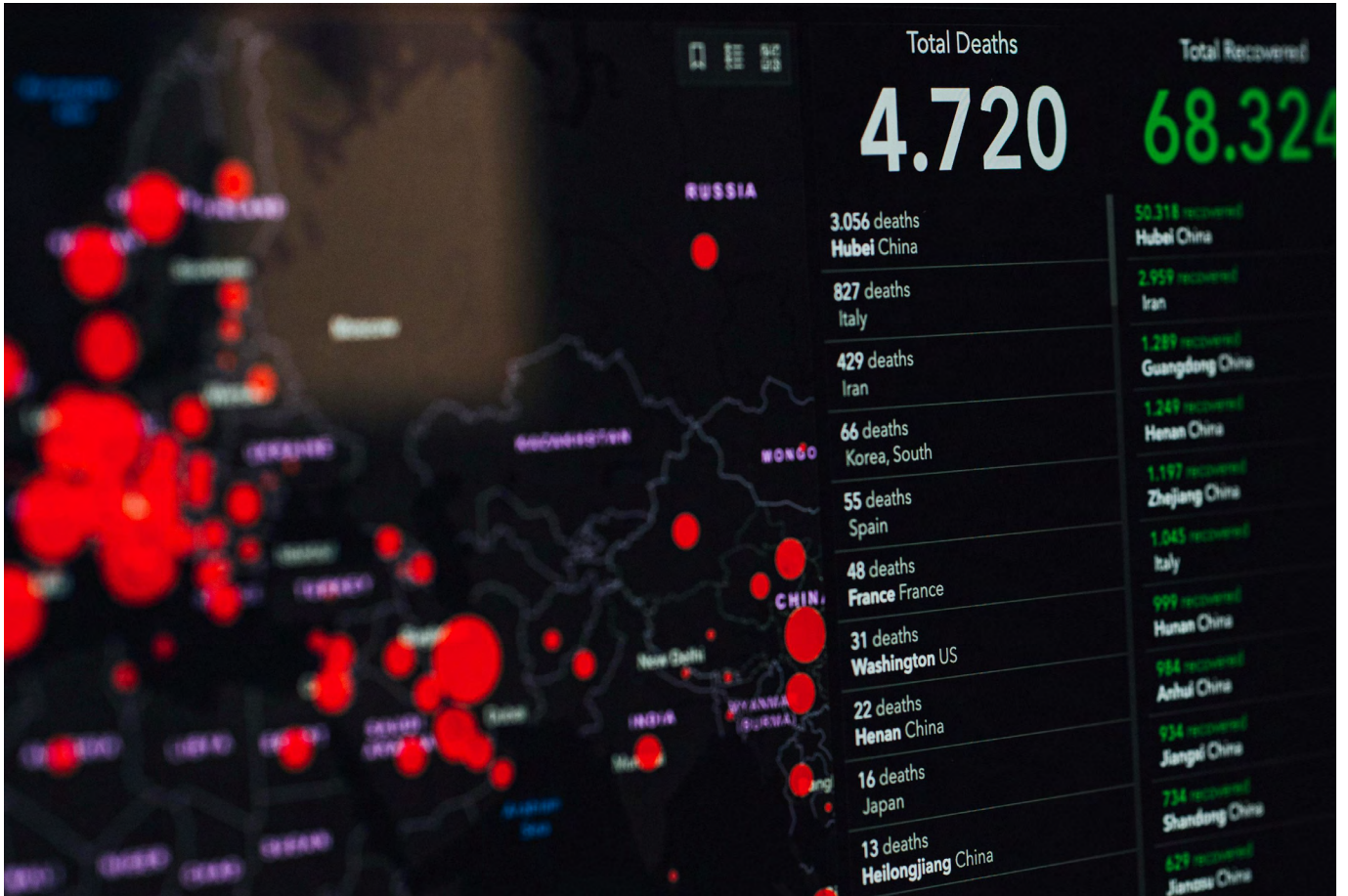
 Zeynep YAVUZ VILLEM

Covid-19 pandemisi küresel bir sınav görevi görmektedir. Hiçbir hükümet ya da kurum gelecek pandemi tehditlerine karşı bu sınavı tek başına geçemez.

Bir sözleşme, anlaşma veya bunların dışında bir uluslararası belge uluslararası hukuk uyarınca yasal olarak bağlayıcıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) prensiplerine uygun bir **pandemi** önleme, hazırlık ve müdahale üzerine anlaşmaya varmak tüm dünya ülkelerinin ulusal, bölgesel ve küresel çapta gelecek pandemilere direniş kabiliyetlerini güçlendirecektir.

Böylesi bir enstrüman ayrıca:

- Dünya liderleri, devletleri ve hükümetleri düzeyinde daha yüksek, sürdürülebilir ve uzun vadeli siyasi katılım sağlanmasına,
- Net süreçler ve görevler belirlenmesine,
- Her düzeyde kamu ve özel sektör desteğinin artırılmasına,
- İlgili tüm politik alanlara sağlık konularının entegre edilmesinin teşvik edilmesine yol açacaktır.

PANDEMİ ÜZERİNE ULUSLARARASI BİR UZLAŞMANIN AMACI NEDİR?

Pandemi önleme, hazırlık ve müdahaleye ilişkin uluslararası bir anlaşma önerisi, adalet, kapsayıcılık ve şeffaflık ilkelerine dayanan kolektif bir dayanışma ruhuyla yönlendirilmektedir. Ne hükümetler ne de küresel toplum pandemileri tamamen önleyebilir.

Ancak uluslararası toplumun tespit, uyarı ve müdahale döngüsünün tamamında gelecekteki olası pandemilere yanıt verme konusunda çok daha hazırlıklı ve uyumlu olması gerekmektedir. Bu uzlaş, pandemiyle mücadele için gerekli olan kolektif eylemi yapılandırarak hedefleri ve temel ilkeleri belirleyecektir. Pandemi üzerine uluslararası bir sözleşme, anlaşma veya başka bir uluslararası uzlaş, şu konulara da odaklanacak ve bunları destekleyecektir:

- Pandemilerin erken tespiti ve önlenmesi,
- Gelecek pandemiler karşısında dayanıklılık gösterilmesi,
- Özellikle aşı, ilaç ve teşhis gibi tıbbi çözümlere evrensel ve eşit erişimin sağlanmasıyla gelecek pandemilere karşılık verilmesi,
- DSÖ'nün koordinatör otorite olarak görüldüğü daha güçlü bir sağlık çerçevesinin oluşturulması,
- İnsanların, hayvanların ve gezegenin sağlığını birbirine bağlayan "tek sağlık" yaklaşımının yaygınlaşması/kabul edilmesi.

Daha net bir şekilde açıklamak gerekirse böyle bir uzlaşın sağlanması gözlem, uyarı ve müdahale zincirinde uluslararası işbirliğini ve aynı zamanda uluslararası sağlık sistemine olan güveni de artırabilir.

BAŞLICA TEŞVİKLER VE FAYDALAR

Pandemi riskinin daha iyi gözlemlenebilmesi: Risklerin gözlemlenmesi, özellikle de hayvanlardan insanlara geçen salgın hastalıklar konusunda bilgi paylaşımı, gelecekteki pandemilerin önlenmesinde hayati önem taşımaktadır.

"Pandemi önleme, hazırlık ve müdahaleye ilişkin uluslararası bir anlaşma önerisi, adalet, kapsayıcılık ve şeffaflık ilkelerine dayanan kolektif bir dayanışma ruhuyla yönlendirilmektedir. Ne hükümetler ne de küresel toplum pandemileri tamamen önleyebilir"

Bu konuda şeffaflık şu şekilde sağlanabilir:

- Hayvan hastalıklarını tespit etmek için çalışan laboratuvar ve gözetim kapasitesinin her ülkede artırılması,
- Araştırma merkezleri arasındaki işbirliğinin küresel çapta geliştirilmesi,
- Temel kapasiteler için uluslararası fonların daha iyi koordine edilmesi.

Daha iyi uyarı sistemleri: Sağlık tehdidinin derecesine oranla birden fazla, farklı tipte uyarının getirilmesi, halk sağlığı tehditleri ile ilgili iletişimin doğruluğunu güçlendirecektir. Ve bu durum kısıtlayıcı ya da sağlıkla ilgili ölçülerin meşrutiyyetini ve şeffaflığını artıracaktır.

Veri toplamada dijital teknolojilerin ve yenilikçi araçların kullanılmasının yanı sıra tahmine dayalı analizler de iletişimi ve erken uyarıları destekleyecektir. Böylelikle daha hızlı bir müdahalenin yolu açılacaktır.

Daha iyi müdahale, sağlık malzemeleri ve hizmetleri: Covid-19 pandemisi sırasında görüldüğü gibi, küresel tedarik zincirlerinin ve lojistik sistemlerinin küresel sağlık tehditleriyle başa çıkabilmek için daha dirençli olması gerekmektedir. Tüm ülkelerin dünyanın herhangi bir yerinden temel malzeme, ilaç ve ekipmana kesintisiz erişimi olmalıdır.

Etkili stoklama için küresel koordinasyon da pandemiye müdahaleyi kolaylaştırabilir. Tıbbi ekipman ve yüksek vasıflı uluslararası sağlık ekiplerinin sahada konuşlandırılabilmesi de küresel sağlık güvenliğinde ileriye doğru atılmış bir adım olacaktır.

Araştırma ve yenilik: Covid-19 pandemisi, bilim camiasının hızla harekete geçmesinin ve endüstrinin üretim kapasitesini ivedilikle artırabilmesinin ne kadar kritik olduğunu göstermiştir.

Aşı, ilaç, teşhis ve koruyucu ekipman gibi etkili ve güvenli tıbbi çözümlerin keşfedilmesi, geliştirilmesi ve sunulmasına yönelik küresel olarak koordine edilmiş bir yaklaşım, ortak sağlık güvenliğine fayda sağlayacaktır.

Patojenlerin, biyolojik örneklerin ve genomik verilerin paylaşılmasının yanında anlık tıbbi çözümlerin (aşılar, tedaviler ve teşhisler) geliştirilmesi, küresel pandemiye hazırlığın artırılması için hayati önem taşımaktadır.

Daha iyi bir yanıt mekanizması: Aşılar, ilaçlara ve teşhis yöntemlerine erişimdeki eşitsizlikler, pandemilerin uzaması ve insan yaşamı ve sağlığının yanı sıra toplumlarımız ve ekonomilerimiz üzerinde daha ciddi bir tahribata yol açması tehdidinde bulunmaktadır.

Uzlaş, gelecekteki pandemilerde küresel ihtiyaçların daha adil bir şekilde ele alınabilmesi için Covid-19 salgınının başlamasından bu yana geliştirilen Covid-19 Araçlarına Erişim Hızlandırıcı (ACT-A), COVAX ve diğer kolektif araçların deneyimlerine dayalı dersler çıkaracaktır.

Daha iyi uygulama: Ulusal halk sağlığı sistemlerinin dayanıklılığı, bir pandemiyle mücadelede kritiktir. Ülkelerin bir pandeminin başlangıcına etkili bir şekilde yanıt verebilmeleri için halk sağlığı sistemlerine güvenebilmeleri gerekir. Bu, daha sağlam bir ülke ra-

“Aşı, ilaç, teşhis ve koruyucu ekipman gibi etkili ve güvenli tıbbi çözümlerin keşfedilmesi, geliştirilmesi ve sunulmasına yönelik küresel olarak koordine edilmiş bir yaklaşım, ortak sağlık güvenliğine fayda sağlayacaktır”

porlama mekanizmasının yanında ortak dış değerlendirmelerin daha yaygın kullanımı ve daha iyi takip edilmesiyle başarılabilir.

Uluslararası sağlık sistemine olan güvenin yeniden inşa edilmesi: Bu anlaşma uluslararası sistemde daha fazla şeffaflık, hesap verilebilirlik ve ortak sorumluluk olmasını güvence altına alacaktır.

Ayrıca, vatandaşlara daha iyi iletişim ve bilgi sağlanması için temel oluşturacaktır. Yanlış bilgi, kamu güvenliğini tehdit eder ve kamu sağlığı tepkilerini baltalama riski taşır. Yurttaşın güvenliğini geri kazanmak için, güvenilir ve doğru bilgi akışını iyileştirmek ve küresel olarak yanlış bilgiyle mücadele etmek için somut önlemler almak gerekir.

ULUSLARARASI UZLAŞI ARAYIŞININ ARKA PLANI

Pandemiler üzerine bir uluslararası antlaşma teklifi ilk olarak Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel tarafından 20 Kasım 2020 tarihinde düzenlenen Paris Barış Forumu'nda duyurulmuştur.

25 Şubat 2021 tarihinde Avrupa Birliği liderleri pandemiler üzerine uluslararası bir antlaşma üzerinde çalışmak üzere anlaştılar.

Konsey, 20 Mayıs 2021 tarihinde, DSÖ çerçevesinde pandemilerle mücadeleye ilişkin uluslararası bir anlaşma için müzakerelerin başlatılmasını destekleme kararı aldı.

3 Mart 2022 tarihinde konsey, pandemi önleme, hazırlık ve müdahalesi üzerine ortak bir uluslararası anlaşma için müzakerenin başlamasını onayladı.

Böyle bir uzlaş, pandemiden çıkartılan dersler ışığında sağlık aciliyetlerine küresel sağlık güvenliğini sağlamak için özellikle de krize hazırlık ve müdahale noktasında uluslararası ortak bir çabayı destekleyecektir.

Prof. M. Levent KURNAZ Boğaziçi Üniv. İklim Değişikliği ve Politikaları Uyg. ve Araş. Merk

İklim Değişikliği Halk Sağlığını Tehdit Ediyor

İklim değişikliği, çevresel bir sorun olmanın yanı sıra insan sağlığı için de ciddi bir tehdit oluşturuyor. İklim değişikliği ile insan sağlığı arasındaki ilişki karmaşık ve çok boyutlu. Artan sıcaklıklar ve değişen ekosistemlerin neden olduğu tehlikeli koşullar, dünya genelinde insanları ve diğer canlıları etkiliyor. İklim değişikliğiyle ilgili en acil sağlık sorunlarının başında ise aşırı sıcaklıklar ve vektör kaynaklı hastalıkların yayılması geliyor.

AŞIRI SICAKLIKLAR SAĞLIK SORUNLARINA YOL AÇIYOR

Küresel ortalama sıcaklıkların artması, sıcak hava dalgalarının daha sık, daha yoğun ve daha uzun süreli hale gelmesine neden olarak ciddi sağlık riskleri doğuruyor. İklim değişikliğinin en bariz ve tehlikeli etkilerinden biri olan aşırı sıcaklıklar, bir dizi sağlık sorununa yol açabiliyor. Yüksek sıcaklıklara uzun süre maruz kalmak, susuz kalma, sıcak çarpması ve sıcak bitkinliği gibi sıcaklıkla ilgili rahatsızlıklara neden olabiliyor. Özellikle yaşlılar, çocuklar, kronik hastalığı olanlar ve açık havada çalışanlar gibi savunmasız gruplar, bu durumlara karşı daha büyük risk altında.

Buna ek olarak, sıcak hava dalgaları solunum ve kardiyovasküler hastalıklar gibi kronik sağlık sorunlarını da kötüleştiriyor. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre, sıcak hava dalgaları her yıl en fazla ölüme yol açan hava durumu olayı. Örneğin, 2003 yılında Avrupa'da yaşanan sıcak hava dalgası, beklenenin ötesin-

de 70.000'den fazla insanın hayatını kaybetmesine neden oldu ve artan sıcaklıkların ölümcül etkilerini gözler önüne serdi. Şehirleşmiş alanlar, sınırlı yeşil alan ve yoğun altyapı nedeniyle daha yüksek sıcaklıklara maruz kalan bölgeler, bu riskleri daha da artırıyor.

Ayrıca araştırmalar, yüksek sıcaklıklarla artan anksiyete, depresyon ve hatta şiddet vakaları arasında bir bağlantı olduğunu da gösteriyor. Aşırı sıcaklıkların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkisinin olduğu; sıcak hava dalgalarına karşı savunmasız bölgelerde yaşayan insanların uyku bozuklukları, bilişsel işlevlerde azalma ve iş verimliliğinde düşüş gibi sağlık sorunları yaşadıkları biliniyor.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VEKTÖR KAYNAKLI HASTALIKLARI ARTIRIYOR

Vektör kaynaklı hastalıklar; pireler, keneler ve sivrisinekler gibi böcekler aracılığıyla yayılan hastalıklardır. İklim değişikliği, bu tür hastalıkların artmasının önemli bir nedeni. Sıcaklıkların yükselmesi ve yağış düzenlerinin değişmesiyle bu vektörlerin yaşam alanları genişliyor; Batı Nil virüsü, sıtma, dang humması, Zika, Lyme hastalığı gibi hastalıklar daha önce etkilenmemiş ya da az etkilenmiş bölgelere yayılıyor.

Özellikle sivrisinekler tarafından yayılan enfeksiyonlar, giderek artan bir endişe kaynağı. Sivrisinekler, daha önceleri üremek için fazla soğuk olan bölgelerde, küresel ısınma nedeniyle hayatta ka-

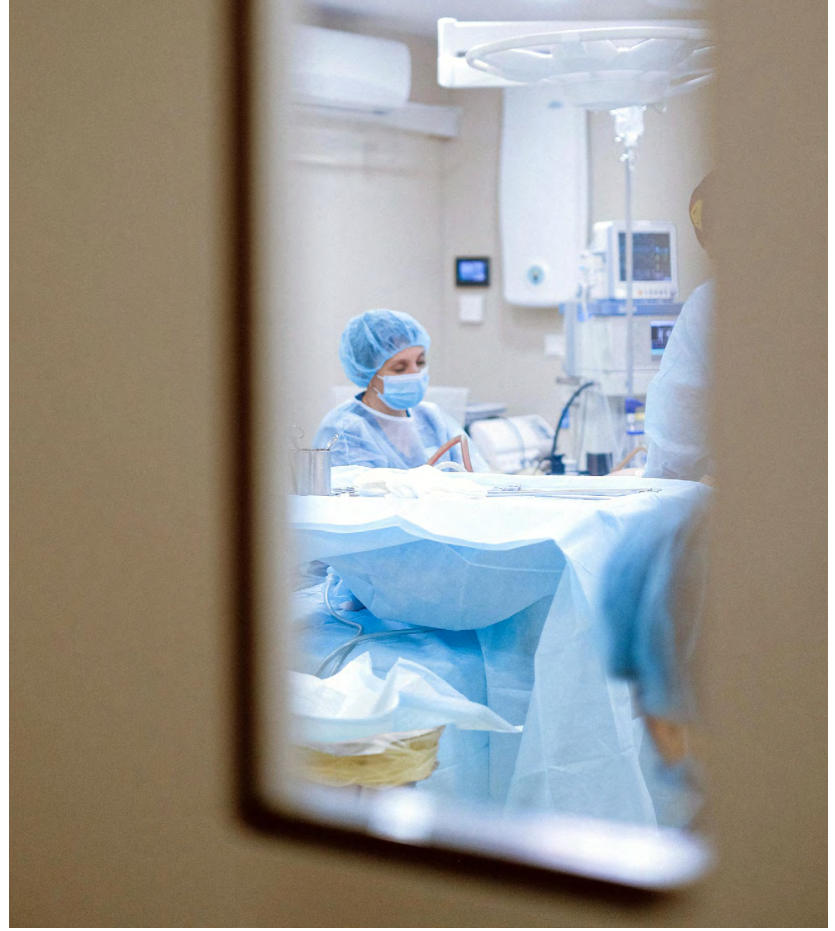
labiliyor. Sivrisinekler, sıcak ve nemli ortamları tercih ediyor. Örneğin, dang humması ve Zika gibi hastalıkların vektörü olan Aedes sivrisineği, normalde görüldüğü alanının çok ötesine göç etti. DSÖ'ye göre, dang humması şu anda dünya nüfusunun yaklaşık yarısı için ciddi bir tehdit oluşturuyor ve bu oran, iklim değişikliği nedeniyle önemli ölçüde arttı.

HASTALIKLARIN YAYILMA HIZI DA ARTIYOR

İklim değişikliği, sadece vektör kaynaklı hastalıkların coğrafi yayılımını genişletmekle kalmamakla birlikte bazı virüslerin vektörlerinde kuluçkaya yatma süresini azaltarak hastalıkların yayılma hızını da artırıyor. Örneğin, daha sıcak hava, sivrisineklerin ve diğer vektörlerin yaşam döngüsünü hızlandırıyor, bu da ısırık ve hastalık bulaşma sıklığını artırıyor. Bu değişim, hastalıkların daha hızlı yayılmasına ve daha fazla insanı etkilemesine zemin hazırlıyor.

Vektör kaynaklı hastalıklar, fiziksel sağlığın yanı sıra sosyoekonomik koşulları da etkiliyor. Daha yüksek sağlık harcamaları, işçi verimliliğinin azalması ve sağlık sistemleri üzerindeki daha büyük talepler nedeniyle bu hastalıklardan etkilenen bölgeler genellikle ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalabiliyor. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmında sağlık sistemi zaten ciddi şekilde yetersiz finanse edildiğinden bu maliyet daha da ağır.

Yüksek sıcaklıklar ve vektör kaynaklı hastalıkların yayılmasının birleşimi, çoğu zaman iklim değişikliğiyle ilişkili hastalıklardaki artışı karşılamakta zor-

Fotoğraf: Shutterstock - Pexels

lanan halk sağlığı hizmetlerine aşırı bir yük bindiriyor. Covid-19 salgınının, kaynak kıtlığının ve nüfus artışının, dünya genelindeki hastaneler ve klinikler üzerinde zaten bir baskı oluşturduğunu biliyoruz. Vektör kaynaklı enfeksiyonlar ve sıcaklıkla ilgili hastalıkların artması sağlık hizmetlerinin daha da zorlanmasına neden olacak.

Ayrıca, iklim değişikliği sağlık eşitsizliklerini de artırıyor çünkü en savunmasız gruplar -düşük gelirli ülkelerde yaşayanlar, dezavantajlı topluluklar ve kırsal bölgeler- genellikle bu etkilerle başa çıkmaya en az hazırlıklı olanlar. Bu gruplar, yetersiz sanitasyon, zayıf altyapı ve sınırlı sağlık hizmetlerine erişim nedeniyle iklim değişikliğinin getirdiği sağlık risklerine karşı daha kırılganlar.

"Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre, sıcak hava dalgaları her yıl en fazla ölüme yol açan hava durumu olayı. Örneğin, 2003 yılında Avrupa'da yaşanan sıcak hava dalgası, beklenenin ötesinde 70.000'den fazla insanın hayatını kaybetmesine neden oldu ve artan sıcaklıkların ölümcül etkilerini gözler önüne serdi"

“İklim değişikliği sağlık eşitsizliklerini de artırıyor çünkü en savunmasız gruplar -düşük gelirli ülkelerde yaşayanlar, dezavantajlı topluluklar ve kırsal bölgeler- genellikle bu etkilerle başa çıkmaya en az hazırlıklı olanlar. Bu gruplar, yetersiz sanitasyon, zayıf altyapı ve sınırlı sağlık hizmetlerine erişim nedeniyle iklim değişikliğinin getirdiği sağlık risklerine karşı daha kırılganlar”

Fotoğraf: Osama Naser - Pexels

GEREKEN, ACİL KÜRESEL EYLEM

İklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkilerini ele almak için acil küresel eylem gerekiyor. Halk sağlığı girişimleri, aşırı sıcaklıkların etkilerini azaltmaya ve vektör kaynaklı hastalıkların yayılmasını önlemeye odaklanmalı. İlk aşamada, toplumlar vatandaşlarını aşırı sıcaklıklardan korumak için önlemler almalı. Bu; yeşil alanların genişletilmesi, sıcaklık uyarı sistemlerinin uygulanması ve soğutma tesislerine erişimin kolaylaştırılması gibi tedbirleri içerebilir. Aşırı sıcaklıklara karşı direnç inşa etmek, özellikle yoğun nüfuslu alanlardaki kentsel gelişimde iklim değişikliğinin dikkatlice ele alınmasını gerektirir.

Hassas bölgelerdeki sağlık tesislerine yatırım yapmak ve sanitasyonu iyileştirmek vektör kaynaklı hastalıkları azaltmak için gerekli. Ayrıca, geleneksel hastalık kontrol yöntemleri, örneğin böcek ilaçları zamanla etkisini yitirebileceğinden, Batı Nil virüsü, dang humması, sıtma ve Zika gibi hastalıklara karşı yeni aşılar ve tedaviler geliştirmek öncelikli olmalı.

Sağlık ile iklim değişikliği arasındaki ilişki giderek daha acil bir sorun haline geliyor. İklim değişikliğinin halk sağlığını tehdit etmesinin başlıca yolları, vektör kaynaklı hastalıkların yayılması ve aşırı sıcaklıklar. Seragazi salımlarını azaltmak, savunmasız toplulukları korumak ve sağlık sistemlerini güçlendirmek için hızlı adımlar atılmazsa iklim değişikliğinin sağlık üzerindeki etkileri daha da kötüleşecek ve hem insanlar hem de çevre üzerinde yıkıcı sonuçlara yol açacak. İklim değişikliğinin insan sağlığı üzerindeki etkilerini kabul etmek ve gelecek nesillerin refahını korumak için acil adımlar atmak günümüzde her zamankinden daha önemli. #

Tedavi gören çocuklar için

umudu,

geleceğimiz için

doğayı koruyun!

Hemen İncele

Sibel BÜLAY
sibel@ekoIQ.com

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na Kadın Bakış Açısı

Bu ay konuşumuz Birleşmiş Milletler Women's Major Groups Koordinatörü Şehnaz Kıymaz Bahçeci. Toplumsal cinsiyet eşitliği aktivisti olan Kıymaz Bahçeci Swarthmore College'da Biyoloji, Sosyoloji ve Anropoloji dallarında burslu olarak lisans eğitimini; daha sonra ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı'nda yüksek lisans eğitimini tamamladı. Kıymaz Bahçeci ile BM 2024 Üst Düzey Siyasi Forumu'nda konuştuk.

Major Groups nedir?

1992 yılında, Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için toplumun tüm sektörlerinin ve her kesimden insanın aktif katılımının gerekli olduğu kabul edildi. BM'nin sürdürülebilir kalkınmayla ilgili faaliyetlerine en geniş katılımı sağlamak üzere dokuz sektör, "Major Groups" (Ana Gruplar) olarak adlandırıldı: Kadınlar, Çocuklar ve Gençler, Çiftçiler, Bilimsel ve Teknolojik Topluluk, Yerli Halklar ve Toplulukları, İşçiler ve Sendikalar, İşletme ve Sanayi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Yönetimler. Belirlenen dokuz ana grup, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gün-

demisinin geliştirilmesi ve BM'ye üye ülkeler tarafından kabul edilmesi üzerinde önemli bir rol oynadı. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA'lar) bugünkü ölçüde kapsamlı bir gündem haline gelince yeni gruplar eklenerek grup sayısı 21'e ulaştı. İsmi de "Major Groups and Other Stakeholders" (Ana Gruplar ve Diğer Paydaşlar) şeklinde değiştirildi.

Women's Major Groups kimlerden oluşuyor? Ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi sürecinde görevi nedir?

Women's Major Groups, sürdürülebilir kalkınma konusundaki küresel politika süreçlerine feminist

bakış açısından girdi sağlayan, 100'den fazla ülkeden ve yaklaşık 1.000 kuruluştan oluşuyor. Bu süreçlerde neredeyse gözlemci bir BM ülkesi kadar katılım hakkına sahibiz. Toplantılarda konuşma yapabilmeyi yanı sıra BM'nin farklı organlarıyla toplantıların hazırlanması konusunda bilgi alışverişinde bulunuyor ve fikirler sunuyoruz. Üst Düzey Siyasi Forumu'nun çıktılarının sivil toplumun ve yerelde insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için savunuculuk yapıyoruz.

Major Groups mekanizması, BM süreçlerinin katılımcı olduğunun bir göstergesidir diyebilir miyiz?

Evet, kesinlikle. Ne yazık ki uluslarda ve yerelde sivil toplumun alanları giderek daralıyor. Küreselde de yükselen bir sivil toplum karşıtlığı var. Sivil toplumun bu alanlardaki varlığı, hesap verebilirliği, şeffaflığı, katılımcılığı artırması her üye devletin hoşuna gitmiyor. Major Group sistemi, 1992'de kurulup 2015'te genel kurul kararıyla yetkilendirildi ve bu yetki bize bir alan sağlıyor. Major Group'ların insan kaynakları olsun, finansal kaynakları olsun, hepimiz aynı kapasiteye sahip değiliz. Birlikte çalışıyor, çabalarımızı koordine ediyoruz. BM insan hakları normlarına ve sürdürülebilir kalkınmaya dair normlara uyararak ortak prensiplerde uzlaşıyoruz.

Sivil toplum karşıtlığından bahsettiniz. Bu sivil toplum hareketi güçlendikçe, bugün, bunu engellemek söz konusu

olamaz diye düşünüyorum.

Dünyada demokratik rejimlerin gitgide zarar gördüğünden ve yıprandığından bahsediyoruz. Aşırı sağ dünyanın birçok yerinde yükseliyor. Daha otokratik ülkeler gibi tanımlanabilecek, sivil topluma ve yerelden gelen seslere çok alan açmayan, demokrasinin zayıfladığı ülkeler bir araya gelip birbirlerini kolluyorlar. Otokratik ülkelerin bakış açısı daha çok güç ve servet odaklı ve bunun önünde duran her çeşit hesap verebilirlik sürecine karşılar. İnsan haklarında çok yol almış, güçlü ve desteklenerek devam edebilen bir sivil toplumun varlığı otokratikleşmeye karşı durabilecek ve elimizde olan en önemli araç. Evet, sivil toplum olarak güçlüyüz ama güçlü olmanın yanında biraz da yorgunuz. Hem kendi toplumunuzu dönüştürmeniz gerekiyor hem toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı hareketlere karşı mücadele etmeniz gerekiyor.

Şu anda SKA'lara baktığımızda toplumun bütünü eşitleyebilmek için var olan her şeye karşı mücadele gerekiyor. Yorgunluktan bahsetmekte çok haklısınız.

SKA-5 "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadın ve Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi", bir diğeri de SKA-10 "Eşitsizliklerin Giderilmesi". SKA'lar, eşitsizliklerden bahsederken bunu yalnızca bir ülkenin içindeki eşitsizlik değil, ülkeler arasındaki eşitsizlik olarak da ele alıyor. Öyle olunca da günümüzdeki dünya düzenine, yani özellikle de yeni sömür-

"Ne yazık ki uluslarda ve yerelde sivil toplumun alanları giderek daralıyor. Küreselde de yükselen bir sivil toplum karşıtlığı var. Sivil toplumun bu alanlardaki varlığı, hesap verebilirliği, şeffaflığı, katılımcılığı artırması her üye devletin hoşuna gitmiyor"

geci neokolonialist dünya düzenine önemli bir tehdit teşkil ediyor.

Üst Düzey Siyasi Forumu'nda ele alınan amaçlar, SKA 1-Yoksulluğa Son; SKA 2-Açlığa Son; SKA 13-İklim Eylemi; SKA 16-Barış, Adalet, Güçlü Kurumlar ve SKA-17 Amaçlar için Ortaklıklar (SKA-16 ve SKA-17 tüm SKA'larla kesişen, kolaylaştırıcı görevi görenler). Bu beş amaçta kadın konusuna değinilmese de her oturumda konuşmacıların çoğu kadın ve genç kızlar konusunu gündeme getirdi. Sizce neden?

İki nedeni var: Women's Major Group hem SKA'ların şekillendirildiği hem de uygulanmaya geçildiği 2015 sonrası dönemde, tüm SKA'ların toplumsal cinsiyet eşitliğinde kesiştiğini çok iyi anlattı. Diğer nedeni de bu amaçlar ortaya çıkarken Türkiyeli bir feminist aktivist olan Pınar İlkaracan'ın, toplumsal cinsiyet eşitliğinin başlı başına bir amaç olması fikrini ortaya atmasıydı. Kadın ve kız çocukların yanı sıra diğer toplumsal grupların eşitliği konusu sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak için vazgeçilemez bir konu. SKA'ların "Transforming Our World" (Dünyamızı Dönüştürmek) adı altında 17 SKA'yı da içeren bir siyasi deklarasyonu var. Dünyanın %50'si geride bırakılarak sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmamız mümkün değil. Bir de elbette geçtiğimiz 10 yılda İsveç'te başlayan, BM gibi alanlarda ne yaptığınıza dair, kadın haklarına dair, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair feminist dış politikanın aktarımının da ufak bir etkisi var. Öte yandan toplumsal cinsiyet eşitliği ve feminizm karşıtı hareketler o kadar güçlü, öyle fazla ekonomik kaynakla saldırıyor ki!

Dünyada kadın haklarına karşı ciddi bir saldırı var. Örneğin Türkiye, İstanbul Sözleşmesi'nden çıktı. Sizce bu ne kadar yaygın ve nereye kadar gidebilir?

Geçtiğimiz yüzyıl içerisinde kadın hakları konusunda çok büyük mesafe kaydedildi ve bu mesafe bazı güç dengelerini bozdu. Bu yalnızca ataerkil güç dengesinin bozulmasıyla bağlantılı değil. Aynı zamanda ekonomik güç dengelerinin, siyasi güç dengelerinin

bozulmasıyla da bağlantılı. Var olan güç dengesinin korunmasından yararı olan insanlar, fosil yakıtların sonlandırılmasına da karşılar. Ülkelerin toplumsal cinsiyet karşıtı hareket gibi hareketlerle polarize edilmesinden de yararlanıyorlar. Örneğin, kadınların ücretsiz bakım işi, erkeklerin globalde yaptıklarının iki buçuk katı. Bildiğimiz kurgularla bu ücretsiz bakım işinin ekonomiye yansıyan hiçbir tarafı yok. Bu nedenle "gayri safi milli hasılanın ötesi" diye yeni bir kavram tartışılıyor. Biliyoruz ki ücretsiz bakım işi olmasa evde ya da iş hayatında hiçbir birey verimli olamaz. Ücretsiz bakım yükünü devlet, özel sektör, kadın, erkek ve aile arasında eşit bir şekilde dağıtmaya çalıştığımızda bu defa bir kaynak ayırmak gerekiyor, yükümlülükler ortaya çıkıyor. Güç dengeleri bildiğimiz şekilde sağlanamıyor. Bu bile çok ciddi biçimde toplumsal cinsiyet karşıtlığını ateşliyor. Yakın dönemde BM bakım konusunu ele almaya başladı ve bu konuyla ilgili yeni kararlar çıkarıyor. Bakım yükü hakkında 5 R çerçevesi var: **recognize**, farkına varılması; **reduce**, azaltılması. Yani devletin devreye girip örneğin kreş açması ya da hastanelerin yeterli olması ve hastalara bakabilmesi gibi. **Revalue**, tekrar değerlendir, yani bunun bir değeri olduğunu, bunun bir ekonomik katkısı olduğunu göster. **Redistribute**, tekrar dağıt yani bu iş, dediğimiz gibi sadece kadınların üstüne düşmesin. En sonunda da **represent**, temsil edilmek. Şimdi altınıcısını ekliyorlar; **resource**, kaynak ayırmak. Bu konu güç dengelerini tekrar dağıtacak ve dağıtılmalı da. Çünkü var olan güç dengeleri insanların eşitsizliği üzerine kurulu.

Yani var olan güç dengesini korumak adına bu dengesizlikleri görmezden geliyorlar.

Görmezden gelmiyorlar. Bana sorarsanız ateşliyorlar, artırıyolar. Dünyada gelir adaletsizliği son 10 yılda, hatta Covid'den sonra da gördüğümüz gibi inanılmaz yükselmiş durumda. Bu dünyada ufak bir grup milyarderin, dünyanın %50'sinden daha fazla geliri olmasına sebep oluyor. Onlar bu kaynağa sahip oldukça bu düzenin bozulmasını istemiyor ve bu düzenin bozulmaması için de kaynaklarının bir kısmıyla bu hareketleri destekliyorlar. İklim konusunda, çevre konusunda çalışan insan hakları aktivistlerinin bazen ölüme varacak şekilde tehdit edilmeleri ve saldırılar; feminist hareketlerin, LGBTİ+ ve trans hareketlerin baskılanması; düzenin korunması ve hak karşıtı hareketlerin arasında çok ciddi bir bağlantı olduğu görünüyor.

Türkiye'de kadına şiddet büyük bir sorun biliyorsunuz. Günde birden fazla kadın maalesef katlediliyor. Hindistan gibi başka ülkelerde de bunun ciddi bir sorun olduğunu biliyoruz. Niye bu sorun büyüyor?

Bu siyasi ve toplumsal kararlılıkla alakalı bir şey. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, var olan toplumsal cinsiyet düzenini, yani kadınların erkeklerden daha az hakkı, daha az söz hakkı, daha az olanağı olan düzeni devam ettirmeye yarıyor. O yüzden de düzenin bozulmasını istemiyorsanız kadına yönelik şiddeti de azaltmıyorsunuz. Silahlı saldırılar, mafya çatışmaları, insanların birbiriyle olan ilişkisindeki şiddet dili kadar toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin de arttığını görüyoruz. Örneğin, Türkiye'de LGBTİ+ harekete karşı siyasi düzeyde çok ciddi bir saldırı var.

Toplantıda iki hafta boyunca SKA'lara ulaşmadaki sıkıntılardan çok bahsedildi ve konu hep dönüp dolaşıp finansmana geliyor. "Women's Major Groups" olarak siz maddi kaynaklara eri-

"Var olan güç dengesinin korunmasından yararı olan insanlar, fosil yakıtların sonlandırılmasına da karşılar. Ülkelerin toplumsal cinsiyet karşıtı hareket gibi hareketlerle polarize edilmesinden de yararlanıyorlar. Örneğin, kadınların ücretsiz bakım işi, erkeklerin globalde yaptıklarının iki buçuk katı"

şimde zorlanıyor musunuz?

Feminist hareketin genel olarak kaynaklara erişiminde ciddi problemi var elbette. Küresel Kuzey ve Küresel Güney arasındaki kaynakların akma hali bunun bir boyutu. Yani sömürgecilik döneminden gelen, yapısı değişmiş olan ama aslında hâlâ Küresel Güney'den alıp Küresel Kuzey'de biriktirmek şeklinde çalışan bir ekonomik yapıdan bahsediyoruz. O yüzden Küresel

Güney'deki ülkelerin haklı olarak kaynağa ve finansmana ihtiyacı var ve bu da Küresel Kuzey'deki ülkelerin sorumluluğunda.

Bugün sizin Women's Major Group Toplantınız vardı. "Çok taraflı politika alanlarında daha iyi temsil edilmemiz gerekiyor" dendi. Bunu açar mısınız?

Delegasyonlara bakarsanız, toplumda %50 olmamıza rağmen sayıca %50'yi bulmuş değiliz. Uluslararası savunuculuk yapacak kadar kaynağımız da, zamanımız da yok. Sahada yapılacak çok ciddi ve acil çözüm gerektiren sorunlarla mücadele ediyorlar. Ama şunu da biliyoruz. Uluslararası alanda savunuculuğu çok güçlendirici bir hali var. Türkiye'nin 2002 ve 2004 yılında Türkiye Medeni Kanun ve Ceza Kanunu Reformu süreçlerinde kadın hareketinin yaptığı kampanyaların bir kısmında, ciddi anlamda BM normları ya da farklı ülkelerden örnekler olarak ve Türkiye'ye adapte ederek çok güçlü bir kampanya yürüttüler.

Bu göreviniz 31 Temmuz'da sona erdi. Bu konuda çalışmaya devam edecek misiniz? Bundan sonra sizi ne bekliyor?

Evet, üye olarak devam edeceğim. Birkaç danışmanlığım var ve biraz dinleneceğim. Bu kadar kapitalist bir sistemde, sadece üretkenliğe dayalı bir sistemde dinlenebilmek de önemli bir mücadele alanı. Benim feminist hareketten uzaklaşabilmem mümkün değil. Bu alanda çalışmak bana çok büyük zevk veriyor. O yüzden bu alanda bir şeyler yapmaya devam edeceğim. #

Arzu Deniz AKSOY, Sosyal Etki Girişimcisi, Bağımsız Yönetim Kurulu Üyesi
arzudeniz.aksoy@gmail.com

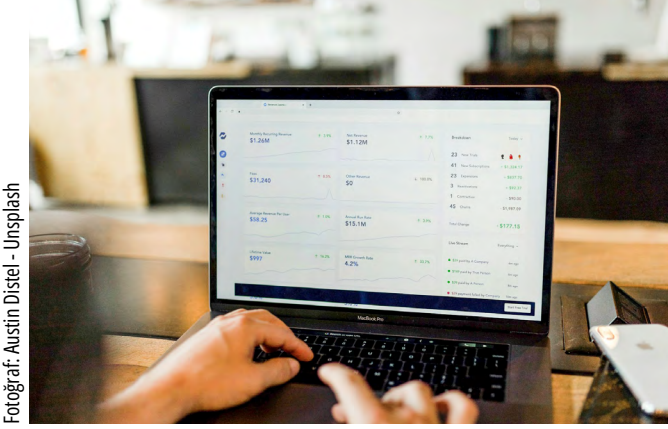
Hayatın Tüm Renklerini Korumak için Bir Vizyon: Sürdürülebilirlik

Bugün bilim camiasındaki adıyla Antroposen yani “İnsan Çağı” belki de altın zamanlarını yaşıyor. Geride kalan yüzlerce ve binlerce yıl boyunca, insan medeniyeti ve hatta bildiğimiz kadarıyla yeryüzünde yaşayagelmiş hiçbir canlı topluluğu, dünya olarak adlandırdığımız bu soluk mavi nokta üzerinde böylesi bir iz bırakmadı. Sürdürülebilirlikten uzak toplu üretim ve tüketim çılgınlığı, salımına sebebiyet verdiğimiz ve gezegenimizi boğan seragazları, savaşlar ve göçler gibi sayısız felaket, bugün bu gezegeni yok etmekte! Tüm bunlara bağlı olarak dünyamızın giderek karmaşıklaşan sorunları, liderleri bugünle birlikte yarını da düşünmeye zorlamakta. Yaşanmış ve yaşanmaya devam eden bu sonsuz krizler sarmalının ışığında, iş dünyasının ve bu güzel gezegenin sürdürülebilir bir anlayışa ihtiyaç duyduğu aşikar! Hissedarların kârını maksimize etmek üzere üretimi ve çılgın bir tüketimi teşvik etmeye odaklanan geleneksel anlayışlarından farklı olarak iş dünyası, yalnızca şirket kârına ve hissedarların mutluluğuna değil, aynı zamanda sosyal sorumluluklara, ekolojik dengenin korunmasına ve gelecekteki nesillerin refahına odaklanarak gezegenimiz için kolektif bir fayda yaratmaya odaklanmalı!

İŞ DÜNYASI İÇİN YENİ BİR DÖNEM: YEŞİL SORUMLULUK VE ETİK

John Locke’un da savunduğu üzere dünya esas olarak herkesin ortak mülküdür fakat her birey, bu ortak mülkün bir kısmını satın alıp, onu mülk edinme hakkına sahiptir. İş dünyasında mülkiyet anlayışı, sermayeye kaynakları kullanma ve üretim yapma hakkı tanır. Ancak giderek ciddileşen iklim krizi, dinmeyen savaşlar ve göç ile giderek derinleşen eşitsizlikler sermayenin “sınırsız” üretim ve tüketim anlayışlarını gözden geçirmesini gerektirmekte. Şirketler, bu mülk edinme hakkını sürdürülebilir bir şekilde kullanmalı ve kaynakları yalnızca kendileri için değil, gelecek nesillerin refahı için de koruma sorumluluğunu bir an önce benimsemeli! Bu perspektiften bakıldığında, sürdürülebilirlik adımlarının atılması hem ahlaki bir zorunluluk hem de uzun vadede toplumsal ve çevresel dengeyi koruyarak iş dünyasının varlığını sürdürebilmesi için hayati bir gereklilik olarak karşımıza çıkıyor. Kendi kendimize yarattığımız bu krizlerden çıkışa giden yolu, ancak bu sorunları çözmeye yönelik atacağımız adımlarla şekillendirebileceğimizi unutmamak gerek. İş dünyası, doğanın ortak mülk olduğu bilinciyle hareket ederek, çevreye duyarlı politikalar geliştirip, eldeki sermayeyi bu doğrultuda yönlendirebilir. Ancak doğayı sadece bir kaynak olarak görmek yerine onu koruyan ve saygı duyan bir iş dünyası insanlığın geleceğini şekillendirme potansiyeline sahip olabilir.

Fotoğraf: Austin Distel - Unsplash

YEŞİL LİDERLİK: DÖNÜŞÜMÜN İTİCİ GÜCÜ

Sürdürülebilir liderlik, klasik liderlik anlayışının ötesine geçerek daha derin bir sorumluluğu beraberinde getiriyor. Yön belirleme, sonuç alma, güven inşa etme ve insanları bilinçlendirme olarak sıralanabilecek dört temel sütun üzerinde yükselen bu liderlik, hem bugünü hem de geleceği göz önünde bulundurmayı gerektiriyor. Giderek soluklaşan bu küçük mavi noktada, liderler artık sadece mevcut çalışanların değil, gelecek nesillerin de refahını düşünmek zorunda. Bu nedenle sürdürülebilirlik anlayışı, yalnızca çevreyle sınırlı kalmayıp, sosyal adalet, ekonomik eşitlik ve etik yönetim anlayışını da kapsayacak şekilde genişliyor. Böylesi hayati bir trende ayak uydurmak tüm liderlerin sorumluluğu. Bu noktada, liderler toplumu yalnızca ekonomik anlamda değil, çevresel ve sosyal açıdan da bilinçlendirmekle yükümlü. Bilinçli liderler, çalışanlarını ve toplumu yeşil ekonomiye yönlendirmeli, sürdürülebilir bir geleceğe yatırım yapmaları için onları güçlendirmeli ve tüm bu çabalara ortak etmeli. Balığın baştan kokacağına kabullenmek gerekiyor, bilinçli liderler olmalı ki bilinçli topluluklar yaratabilelim!

YENİ BİR İŞ MODELİ OLARAK YEŞİL EKONOMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirlik, günümüz iş dünyasında bir etik ilke olmakla birlikte rekabet avantajı sağlayan stratejik bir unsur olarak da karşımıza çıkıyor. Şirketler, sürdürülebilirlik stratejilerini benimsediklerinde yalnızca çevresel sorumluluklarını yerine getirmekle

"Hissedarların kârını maksimize etmek üzere üretimi ve çılgın bir tüketimi teşvik etmeye odaklanan geleneksel anlayışlarından farklı olarak iş dünyası, yalnızca şirket kârına ve hissedarların mutluluğuna değil, aynı zamanda sosyal sorumluluklara, ekolojik dengenin korunmasına ve gelecekteki nesillerin refahına odaklanarak gezegenimiz için kolektif bir fayda yaratmaya odaklanmalı!"

kalmıyor aynı zamanda uzun vadede kârlılıklarını da artırıyorlar. Benzer şekilde ekonominin yeşil kuzeni de sadece karbon ayakizini azaltma veya yenilenebilir enerji kullanımını artırma gibi adımlarla sınırlı değil. Aksine toplumun her kesiminin refahını ve geleceğini garanti altına alacak politikalar geliştirmeyi de kapsayan oldukça geniş spektrumlu bir kavram yeşil ekonomi! Ekolojik, ekonomik ve toplumsal düzlemde, gelecek nesiller için üretilen sürdürülebilir çözümler aslında zaman içerisinde iş dünyasının uzun vadeli başarısının temel taşlarına da dönüşüyor. Tam da bu yüzden, yeşil dönüşüm aslında herkes için kazanç anlamına geliyor.

GELECEĞİ BERABER ŞEKİLLENDİRELİM

Dünya, üzerinde yaşayan her canlının ortak mülkü ve bizler bu mülkü korumakla yükümlüyüz. Sürdürülebilir liderler, iş dünyasının bu ortak mülkle uyumlu hareket etmesini sağlayarak yeşil bir gelecek ve sürdürülebilir bir yaşam için bize yol haritasını çizecek olan birer kartograf gibi. Unutulmamalı ki çevreye ve topluma duyarlı stratejiler geliştirmek etik bir sorumluluk olmaktan başka aynı zamanda iş dünyasının ayakta kalabilmesi için hayati bir zorunluluk. Bu tek cephede kazanabileceğimiz bir mücadele değil, aynı anda birçok cephede çarpışmamız gerekiyor. Yeşil dönüşüm için, gelecek nesillerin refahını ve gezegenin sağlığını düşünen bir liderlik anlayışı şart ki bilinçli toplumlar, bilinçli nesiller yetiştirebilelim. Birlikten kuvvet doğacağını unutmamak gerek! #

Aslı SEPİL, Moritoys Kurucu Ortak, asli.sepil@moritoys.com

Eşitlik Oyunla Başlar

Oynadığımız oyunların meslek seçimlerimize ne kadar etkisi olduğunu biliyor muydunuz? Oyun, çocukların yalnızca eğlenmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onların problem çözme, yaratıcı düşünme ve işbirliği gibi hayati becerilerini geliştirmelerine de yardımcı olur. Ancak erkeklik ve kadınlıkla ilgili toplumsal görüşler ve beklentiler çocuklara sunulan oyuncaklarda da kendini gösterdiğinde, çocukların öğrenme süreçleri ve kendilerine biçtikleri roller de değişmeye başlıyor.

“BEBEĞE ANNE BAKAR” YANILSAMASI

Erkek çocuklarının bebeklerle oynamasının olağandışı görülmesi, bakım işlerinin yalnızca kadınlara ait olduğu algısını besliyor. Bu durum, çocuklar büyüdükçe babaların çocuk bakımı konusunda pasif kalmalarına ve annelerin yardım istemekten çekinmelerine kadar pek çok toplumsal soruna yol açıyor. Ayrıca duygusal yakınlık ve ilgi gösterme gibi becerilerin erkek çocuklarında gelişmesi bu tür kalıplar yüzünden engelleniyor.

Benzer bir şekilde, mutfak oyuncaklarıyla yalnızca kız çocuklarının oynaması, ev içi işlerin gelecekte yalnızca onların sorumluluğu olacağına dair yanlış bir izlenim yaratıyor. Türkiye’de birçok aile, mutfak oyunlarıyla ilgilense bile erkek çocuklarına bu oyuncakları almaktan kaçınıyor.

TOPLUMSAL CİNSİYET KALIPLARINDAN MESLEK SEÇİMİNE

Erkek çocuklarının yapı inşa oyunlarına daha fazla maruz kalması, onların üç boyutlu düşünme, eleştirel bakış açısı ve problem çözme becerilerini erken yaşta geliştirmelerine olanak tanıyor. Bu da ilerleyen yaşlarda mühendislik gibi alanlara daha fazla ilgi göstermelerine neden oluyor. Oysa bu, doğuştan gelen bir eğilim değil, çocuklukta oynanan oyunların bir sonucu.

“KIZLAR NARİN, ERKEKLER GÜÇLÜ” MÜ?

John Hopkins Üniversitesi tarafından 15 farklı ülkede yapılan bir araştırma, en liberal toplumlarda bile kızların hassas, erkeklerin ise güçlü olduğu fikrinin çok erken yaşta içselleştirildiğini ortaya koyuyor. Kız

“Erkek çocuklarının bebeklerle oynamasının olağandışı görülmesi, bakım işlerinin yalnızca kadınlara ait olduğu algısını besliyor. Bu durum, çocuklar büyüdükçe babaların çocuk bakımı konusunda pasif kalmalarına ve annelerin yardım istemekten çekinmelerine kadar pek çok toplumsal soruna yol açıyor. Ayrıca duygusal yakınlık ve ilgi gösterme gibi becerilerin erkek çocuklarında gelişmesi bu tür kalıplar yüzünden engelleniyor”

çocuklarına uygulanan aşırı korumacı yaklaşım, onların ileriki yaşlarda özgüven sorunları yaşamalarına ve risk almaktan kaçınmalarına neden olabiliyor. Diğer yandan erkek çocukları üzerindeki “güçlü ol” baskısının zararları genellikle göz ardı ediliyor. Araştırmalar, duygusal ya da hassas davranan erkek çocuklarının bu davranışlarının baskılandığını ve onların daha sert olmaya zorlandığını gösteriyor. Kız çocuklarına erkeklere atfedilen davranışlar sergilemelerine dair tolerans artarken, erkek çocuklarının duygu göstermesi hâlâ istenmeyen bir durum olarak görülüyor. Bu da toplumsal cinsiyetin dayattığı “sert erkek” modelinin, fiziksel ya da duygusal şiddet eğilimlerini artırdığını gösteren araştırmalarla destekleniyor.

OYUNLAR İLE KALIPLARI KIRMAK

Son yıllarda “cinsiyetsiz oyuncak” kavramı yaygınlık kazansa da halen hem çevrimiçi hem de fiziksel oyuncak mağazalarında oyuncaklar “kız” ve “erkek” diye kategorize ediliyor. Bu etiketler zihinlerimizde yer bulduğu sürece, çocuklarımızın gelişimini sınırlayan kalıplardan kurtulmamız zor. Moritoys olarak hedefimiz bu etiketleri bir kenara bıraktırmak ve çocukların sağlıklı gelişim süreçlerinin kapısını aralamış olmak. Kale Grubu’nun İbrahim Bodur Sosyal Girişimcilik Ödülü gibi aldığımız desteklerle de oyunla bu kalıpları yıkmak noktasında daha geniş bir kitleye ulaşacağımıza inancımız tam. #

Ömer MIZRAK, mr.mzrk@gmail.com

Virüsler: Minik Varlıklar, Büyük Tartışmalar

İlkokul sınıflarında hemen herkesin karşılaştığı ve kolaylıkla cevapladığı sorulardan biri de canlı-cansız ayrımıdır. Öğretmen tahtaya taş, sinek, insan, masa gibi sözcükler yazarak bunları canlı ve cansız başlıkları altında sıralamamızı ister. Belki sadece söz konusu bitkiler olduğunda biraz afallamışızdır ama onların da büyüdüğünü hatırladığımızda problem kolaylıkla çözülür. Fakat yıllarca eğitim almış bir mikrobiyolog için bu soru (canlı-cansız ayrımı), henüz tatmin edici bir cevabı olmayan inanılmaz çetrefilli bir sorudur. Sebebi ise virüsler...

Covid-19 pandemisiyle birlikte giderek daha fazla gündelik konuşmalarımıza dahil olan bu minik varlıklar hakkında ne yazık ki çok fazla yanlış bilgiye maruz kalıyoruz. Özellikle komplo teorilerini dinlersek virüs denilen bu varlıklar, bazen 5G teknolojisi ile ilişkilendirilmiş bazen yağmur bulutları ile bırakıldıkları düşünülmüş bazense dünyayı yönettiği farz edilen kişiler tarafından bilinçli biçimde üretildiği öne [sürülmüştür](#). Elbette buna bağlı olarak aşı karşıtlığı geliştirilmiş ve benzer spekülasyonlar aşı konusunda da yürütülmüştür.

Genelde bilim karşıtları ve sözde-bilimcilerin hem kendilerinin mahrum oldukları hem de etkiledikleri insanlarda eksik olan şey, bir alanın temel düzeydeki bilgileridir. Söz konusu virüsler olduğunda da komplo teorileriyle baş etmenin en etkili yolu, temel tartışmalara dönmektir. Fakat bu temel bilgileri ele alırken kadim ve güncel tartışmaları gözden çıkarmamıza gerek yok. Bu nedenle çocuklar için kolay, mikrobiyologlar için epey zor olan sorumuzu yazının

merkezi kabul ederek ilerleyelim. Tabii ki sorunun zorluğunu anlamadan önce, ilkin başka bir soruyu cevaplamamız gerekiyor: Virüsler hangi aşamalardan sonra keşfedildi ve bu varlıklar nasıl bir yapıya sahip?

MİKROSKOBİK CANLILAR VE VİRÜSLERİN KEŞFİ

Hippokrates'ten bu yana tıptaki en büyük devrim, hastalık yapıcı mikropların (patojen) keşfidir. Hippokrates, hastalığın teşhisi ve tedavisi konusunda inanılmaz başarılı tespitlerde bulunmuş, bulaşıcı hastalıklarda yüksek ateşin bariz bir gösterge olduğunu keşfetmiştir. Hatta daha da ileri giderek bulaşıcı hastalıkları, solunan kötü hava ile [ilişkilendirmiştir](#). Fakat elde kalan metinlerden anladığımızı göre bizi hasta edebilecek küçük canlılar olduğu fikri Hippokrates'in aklına dahi gelmemiştir.

Eski Yunan'da görülen kolera ve veba gibi salgın hastalıklarda, hastalığın çürümüş şeylerden gelen kötü koku, buhar veya sisle yayıldığı düşünülüyordu. Bu nedenle bulaşıcı hastalıkların sebebi olarak kirlilik anlamına gelen **miasma** (μίασμα) ifadesi kullanılıyordu. Hippokrates'in ortaya attığı bu görüş zamanla tüm Avrupa'da ve Çin'de kabul görmüş, hatta İtalya'da sivrisineklerin sebep olduğu sıtmaya da "kötü hava" anlamına gelen **malaria (mala aria)** ismi verilmiştir. Dolayısıyla hekimlerin büyük çoğunluğu için bulaşıcı hastalığın sebebi kötü hava ve kirliliktir. Bunlardan kurtulmanın yolu da bataklık vb. alanları kurutarak kişisel temizliğe özen göstermektir. Öte

tarafından gözle görülemeyecek kadar küçük canlıların hastalığa sebep olduğunu düşünen ancak yeterince ciddiye alınmayan bir ekol de vardır. Örneğin birçok tespiti günümüzde doğrulanan Romalı şair Lucretius, *De Rerum Natura* (Şeylerin Doğası Üzerine) adlı eserinde doğada bazı tohumlar (semina) olduğunu ve bunların yutulması veya solunması durumunda hasta olunabileceğini [söylemiştir](#).

Mikroskobun keşfine kadar miasma teorisinin baskın olduğu bilimsel camiada, ancak Antonie van Leeuwenhoek'un 1674 yılında ilk defa yaşayan mikroskopik canlıları gözlemlemesi sonucu farklı görüşler yeşermeye başlamıştır. Henüz bakterilerin bilinmediği bu dönemde Leeuwenhoek, gördüğü canlıları küçük hayvancıklar (**animalcule**) olarak tanımlamış, aynı dönemde yaşayan Athanasius Kircher ise bu canlıların kana girdiğini ve hastalığa sebep olabileceğini öne sürmüştür. Çok daha sonra Christian Gottfried Ehrenberg, mikroskop altında incelediği canlıların hayvan olmadığını gözlemlemiş, küçük değnekçiklere benzettiği bu canlılara Eski Yunanca'da değnek anlamına gelen bakteri ($\beta\alpha\kappa\tau\acute{\eta}\rho\iota\upsilon\varsigma$) ismini vermiştir.

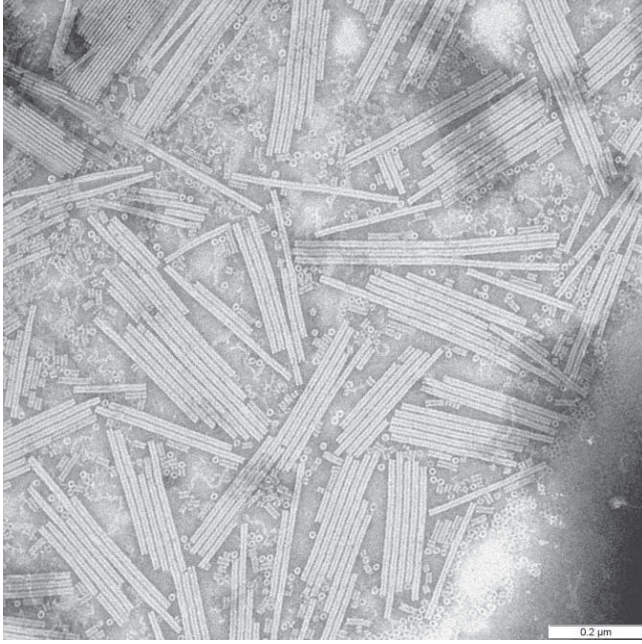
Birkaç yüzyıl geçip 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde miasma teorisini eleştiren "hastalık-yapıcı mikroorganizmalar" teorisi giderek güçlenmişti. Fransa'da **Louis Pasteur**, Almanya'da ise **Robert Koch** yaptığı çalışmalar sonucunda bulaşıcı hastalıklara mikropların sebep olduğunu kanıtlamıştı. Bilim insanları bununla da yetinmemiş, mikropları teşhis ve tespit etme yöntemleri geliştirerek onlardan nasıl kurtulabileceğimizi de (sterilizasyon ve pastörizasyon) ortaya koymuştu. Elbette bu çalışmaların bir sonucu olarak miasma teorisi bilim dünyasındaki saygınlığını giderek yitirdi. Fakat bu sefer de ortada çözülmemiş başka bir sorun vardı: Mikroskopla dahi görülmeyen, hastalık yapıcı varlıklar.

Pasteur, 1880'lerde kuduz vakaları ile ilgilenmeye başladı. Lakin ne kadar çabalasa da kuduzun sebep olan bir bakteri tespit edemiyordu. Hastalığın bulaşma şekli ve ortaya çıkan semptomlar, bakteri benzeri bir canlıya işaret ediyordu ama bunu gözlemlemek mümkün değildi. Aynı yıllarda, bakteriden

Paul Fürst'ün 17. yüzyıl Roma'sında bir doktoru tasvir ettiği gravür. Kötü havadan, yani miasmadan korunmak için maske takıyor.

bile küçük gözeneklere sahip olduğu düşünülen filtreler kullanan Dmitriy Ivanovskiy, tüm bakterileri süzdükten sonra bile hastalık yapıcı bazı varlıkların yaşamaya devam ettiğini gözlemledi. Durum kafa karıştırıcıydı. Öyle ki Hollandalı botanikçi Martinus Beijerinck, hastalık yayının "sınının kendi" olduğunu ileri sürdü. Beijerinck'i hor görmemek gerek, zira ortada gerçekten de canlıların tespit edilemediği fakat bulaştığı dokuya enfeksiyon bulaştıran bir sıvı vardı. Tüm bu karışıklık ancak elektron mikroskobunun icadıyla tatmin edici bir sonuca ulaştı. 1935 yılında tütün bitkisini enfekte eden "bulaşıcı sıvıyı" inceleyen Wendell Meredith Stanley, elektron mikroskobu yardımıyla virüsleri net olarak gözlemledi. Bu varlıklar, bakterilerden tamamen farklı bir dış görünüme ve hücresel olmayan bir yapıya sahipti. Fakat bilim dünyası bu sefer de ilk başta sorduğu-

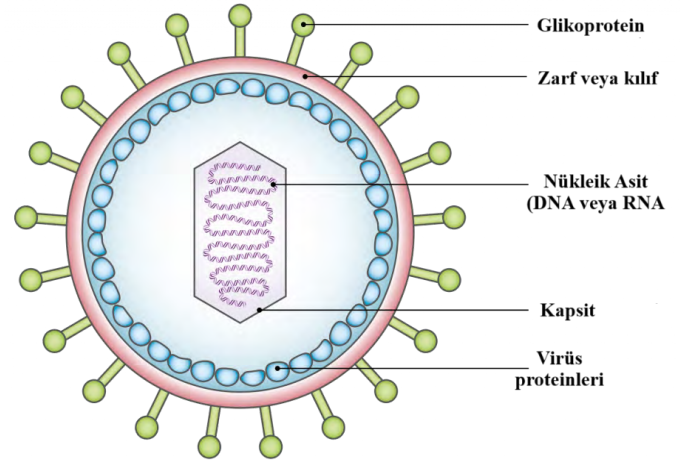
Yıllarca tütün bitkilerini enfekte eden tütün mozaik virüsü ancak 1935 yılında Wendell Meredith Stanley'nin elektron mikroskopunu kullanarak gözlemlemesi sonucu tanımlandı.

muz soruyu gündeme almak zorunda kaldı: Virüsler canlı mı cansız mı?

CANLILIK TARTIŞMALARI

Virüsler yapı olarak basit canlılardır. Bir virüs genel olarak, yönetici molekül olarak DNA veya RNA, kapsit adı verilen protein kılıf ve onu saran yağ yapılı bir kılıftan oluşur. Yani virüslerin bakteriler ya da diğer hücreler gibi yaşamsal faaliyetleri gerçekleştiren organelleri ve bu organelleri barındıran sitoplazması yoktur. Bu nedenle çoğu virüs çoğalmak ve diğer yaşamsal faaliyetleri gerçekleştirmek için başka bir canlıya (konak) ihtiyaç duyar ki bu da onları kendi başına yaşayamayan, zorunlu hücre içi parazit varlıklara dönüştürür.

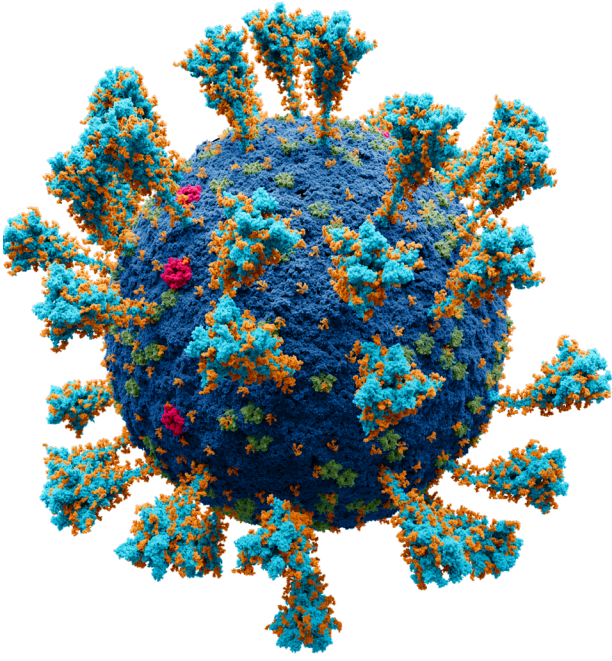
Virüsün yüzeyinde bulunan reseptörler, onların hangi hücreleri konak olarak kullanabileceğini belirler. Bazen virüsün bir tür etkilerken diğerini etkileyememesi ya da aynı tür içinden bazı bireyleri enfekte ederken diğerlerine etki edememesi bu reseptörlerin konak hücreyle uyumuna bağlıdır. Reseptör işlediğinde, yani anahtar kilide uyduğunda

Basit bir virüsün yapısı.

virüs, genetik malzemesini (DNA veya RNA) hücre içine bırakır ve hücrenin iç yapısını kullanarak ihtiyaç duyduğu protein ve genetik malzemesini üreterek çoğalır. Bu çoğalma işlemi çoğu durumda konak hücreye, dolayısıyla canlıya zarar verir. Zaten bu nedenle isim olarak Latince'de "zehir" anlamına gelen *virus* kelimesi tercih edilmiştir.

Görüldüğü üzere virüsler, başka bir canlı olmaksızın protein ve enerji üretemeyen, metabolik süreçleri yönetemeyen parazit varlıklardır. Parazit olmaları canlı olmalarına engel değildir ama yaygın biçimde kabul edilen canlılık tanımına da uymaz. Zira canlılar, büyüyebilir, çoğalabilir, içsel bir dengeyi koruyabilir, uyarılara yanıt verebilir ve çeşitli metabolik süreçleri [gerçekleştirebilirler](#). Bu katı tanımlı kriter olarak aldığımızda virüsleri kesinlikle canlı olarak kabul edemeyiz. Öte taraftan virüsler uygun şartları bulduğunda -başka bir canlı aracılığıyla da olsa- çoğalabilir ve diğer canlılarda görülmeyen bir hız ve çeşitlilikte evrimleşebilir. İşte tartışmanın sonuçlanmamasının sebebi de budur çünkü onları iki tarafa da dahil etmemize sebep olacak özelliklere sahipler. Bu nedenle André Lwoff, 1957'de yayımlanan [makalesinde](#), paradoksal bir bakış açısını savunacağını ifade ederek şöyle demiştir: "Virüsler virüstür". Bize herhangi bir şey söylemediğini düşündüğümüz bu tanım, şüphesiz, virüslerin tamamen kendine özgü varlıklar olduğunu belirtmenin daha kibar bir yolu. Kriterlerimizi altüst eden bu özgün varlıkları bir

Covid-19 pandemisine sebep olan SARS-CoV-2 virüsü, kolaylıkla evrimleşip çeşitlenen RNA virüsü grubuna dahildir.

sınıfa dahil etme arayışı, bilim insanlarını -ister istemez- virüslerin nereden geldiğini ve evrim ağacında nereye tekabül ettiğini araştırmaya itmiştir. Zira bu varlıkların ne olduğunu anlamının bir yolu da nasıl oluştuğunu açıklamak ve canlılar sınıflandırmamızın dallarına olan uzaklığını ölçmekle mümkündür.

VİRÜSLER NASIL EVRİMLEŞTİ?

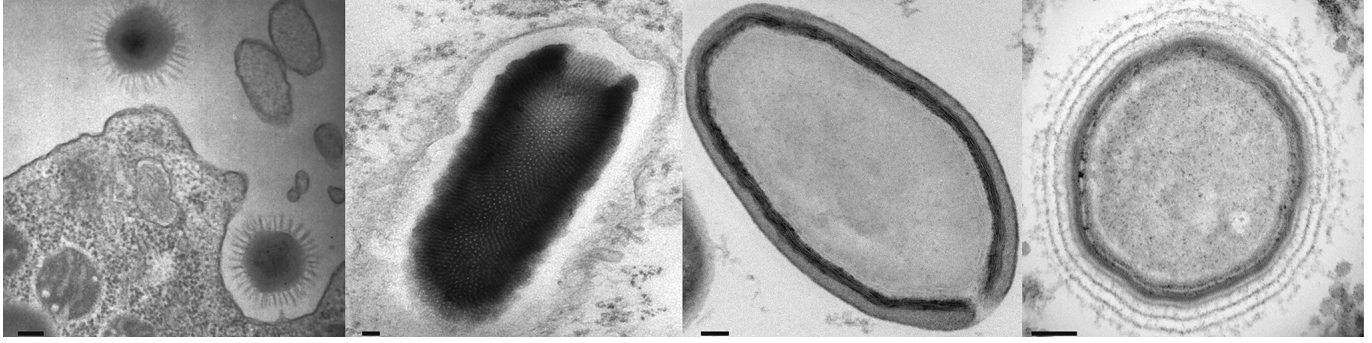
Virüslerin nasıl evrimleştiğine dair yakın zamana kadar kabul gören üç hipotez vardır: İlerleyici, gerileyici ve virüs-öncelikli hipotez. İlerleyici (progressive) hipotez virüslerin, bir hücreden diğerine geçebilen genetik materyalin protein ile kaplanması sonucu oluştuğunu savunur. Yani ilerleyici hipoteze göre önce hücreler vardır. Virüsler ise bu hücrelerden beklenmedik sıçramalarla türemiş, kopyalanma özellikleri olan çıktılardır. Bu hipotezi savunan bilim insanlarının sıklıkla öne sürdükleri kanıt, RNA yapıları retrovirüslerdir. Normal şartlarda hücrede RNA molekülü, DNA tarafından kopyalanırken retrovirüslerde durum tam tersine işler. Virüsün RNA'sı aracılığıyla DNA üretilir ve bu DNA, hücrenin genetik materyaline entegre olur. HIV virüsü bunun en açık örneğidir.

Retrovirüsler genellikle vücut hücrelerinde aktive olur. Fakat bazen bir retrovirüs, üreme hücrelerinden birini (yumurta veya sperm) enfekte eder ve bu durumda değişen gen yapısı yavruya da geçerek

kalıtsal hale gelir. Virüsler tarafından yamalanarak değiştirilen bu genler, insan genomunun da %8'ini oluşturur. Şaşırtıcı gelebilir ama memeli hayvanların vücudunda gebeliği sağlayan plasentanın oluşumu tam da böyle bir gen olan syncytin-2 sayesinde mümkün **olmuştur**. Daha açık söylersek, memeli hayvanlar olarak doğmamış yavrularımızı yumurtada değil, rahmimizde taşıyor olmamızı virüslere borçluyuz. Fakat retrovirüslerin de dahil olduğu bu kolay evrimleşen RNA'lı virüsler, söz konusu hastalıklar olduğunda, onları en tehlikeli virüs grubuna dönüştürür. Çünkü çift zincirli DNA'ya kıyasla tek zincirli RNA'da değişiklik (mutasyon) gerçekleşmesi daha kolaydır ve dolayısıyla bu tarz virüsler daha hızlı evrimleşir. Örneğin ebola, kuduz, kızamık, grip ve koronavirüsler bu virüs grubuna dahildir.

İlerleyici hipotez her ne kadar açıklayıcı olsa da tam karşısında duran gerileyici (regressive) veya indirgemeci hipotezin de kendince güçlü kanıtları vardır. Bu hipotezi savunan bilim insanlarına göre, virüsler başlangıçta daha karmaşık olan simbiyotik (ortakyasam) canlılardan birinin giderek diğerine daha bağımlı hale gelmesiyle oluşmuştur. Bu durumda bağımlı olan canlı, konakçının sağladığı faydaları üreten kendi genlerini -kısmen veya tamamen- kaybetmiş ve zorunlu bir hücre içi parazit (yani virüs) haline dönüşmüştür. Çiçek virüsü (*Variola virus*) bu hipotez için bilindik bir örnek olsa da aşağıda değineceğimiz dev virüslerin keşfi, gerileyici hipotezi daha da güçlendirmiştir. Hem çapı hem de gen sayısı *Carsonella ruddii* gibi küçük bakterilerden daha büyük olan bu dev virüsler, diğer virüslerde görülmeyen ve o zamana dek hücresel olduğuna inanılan genlere sahiptir. Üstelik bu genler, parazit olarak yaşayan virüsler için çoğunlukla gereksizdir. Dolayısıyla gerileyici hipoteze göre virüsler, hâlâ hücresel yaşamlarından arta kalan özellikleri barındıran, baskılanmış yeni bir formdur.

Hem ilerleyici hem de gerileyici hipotez, virüslerin en azından ilkel hücrelerden sonra evrimleştiğini öne sürer. Fakat bunlar dışında virüslerin tüm canlılardan önce var olduğunu savunan ve gittikçe güçlenen başka bir hipotez de vardır: **Virüs öncelikli (the**

Dev virüsler, boyut ve gen sayısı bakımından bazı bakterilerden bile daha büyüktür.

virus-first) hipotez. Bu hipotezi savunan bilim insanları, virüslerin, henüz hücreler oluşmadan önce, genetik materyal, aminoasitler ve yağlardan oluşan “yaşam çorbası” içinde kendini çoğaltan birimler olarak var olduklarını [düşünüyor](#). Örneğin Philip Bell, gelişmiş hücrelerde bulunan çekirdeğin, DNA virüslerinden evrimleştiğini öne [sürüyor](#). Virüs öncelikli hipoteze göre, basit yapılarından dolayı daha kolay biçimde oluşan virüsler, gittikçe daha karmaşık ve organize hale gelerek hücreleri oluşturmuş olabilir. Fakat virüs öncelikli teorinin esas kanıtı, günümüzde özellikle iklim tartışmalarıyla gündeme gelen dev virüslerdir ve bu, gerçekten de ayrı bir başlık açmaya değer bir sınıftır.

DEV VİRÜSLER

İlk defa 2003 yılında keşfedilen dev virüsler -tıpkı sıradan virüslerde olduğu gibi- başlangıçta hiçbir sınıfa uymamaları nedeniyle epey kafa karıştırmıştır. İngiltere’de bir amipten izole edilen ilk örnekteki canlı, bilim insanları tarafından uzun süre tanımlanamamış daha sonra ise bakterileri boyayan bir boyaya (gram +) boyandığı için bakteri olarak sınıflandırılmıştır. Fakat yıllar sonra bakteriler konusunda uzmanlaşmış mikrobiyolog Didier Raoult, canlıyı elektron mikroskobu altında incelediğinde tıpkı virüsler gibi zar benzeri kenarlı bir protein kılıfa sahip olduğunu görmüş ve bu canlıya, bakterileri taklit eden anlamında “**mimivirüs**” ismini vermiştir.

Yaklaşık 10 yıl sonra karı-koca virolog bilim insanları Jean-Michel Claverie ve Chantal Abergel tarafından keşfedilen yeni bir dev virüs ise bambaşka tartışma-

ların kapısını araladı. Zira bulunan virüsün genlerinin %90’ı bilinen canlılardan tamamen farklıydı ve tıpkı diğer dev virüsler gibi bazıları gerekli olmayan bazıları da tıpkı hücreler gibi yaşamsal faaliyetlerinin sürdürmesine yardımcı olacak enzimlere [sahipti](#). Virüsün yaratacağı gündemi önceden sezen Abergel, canlılık konusunda “Pandora’nın kutusunu” açtıklarını düşünerek bu dev virüsü “**pandoravirüs**” olarak adlandırdı. Dev virüsleri bulma konusunda uzmanlaşan Claverie ve Abergel çifti, kısa bir süre sonra, donmuş Sibiry topraklarında 30.000 yıldan daha eski bir virüs [keşfetti](#). Pithovirüs olarak adlandırdıkları bu virüs, şimdiye kadar bilinen en büyük virüs ve tıpkı diğer dev virüsler gibi alışılmadık genetik özelliklere sahip.

Dev virüslerin bilinen tüm canlılardan farklı olan genleri, bilim insanlarını, virüslerin tüm canlıların kökeni olduğunu ya da tüm canlılığın kökenini oluşturan atasal hücrelerle yaşıt olduğunu düşünmeye itiyor. Zira virüslerin tüm diğer canlılarla karşılaştırıldığında gözlemlenen muazzam çeşitliliği, onların bilindik hücrelerden türemediğinin kanıtı. Tıpkı Afrika’da görülen genetik çeşitliliğin tüm insanların Afrika kıtasından yayıldığı teorisinin kanıtlarından biri olması gibi. Ancak bazı bilim insanları da %10’luk benzerlik üzerinde durmuş ve virüslerin her ne kadar yine yaşamın başlarında olsa da atasal hücrelerden daha sonra oluştuğunu ileri sürmüştür.

Dev virüslerin alevlendirdiği bir diğer tartışma yazının en başında bahsettiğimiz canlılık tartışmasıdır. Henüz virüslerin hangi kategoriye dahil olduğu netleşmemişken ortaya çıkan ve virüsler ile bakteriler

Prof. Dr. E. Didem EVCİ KİRAZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD. Öğretim Üyesi, Disiplinlerarası Çevre Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı

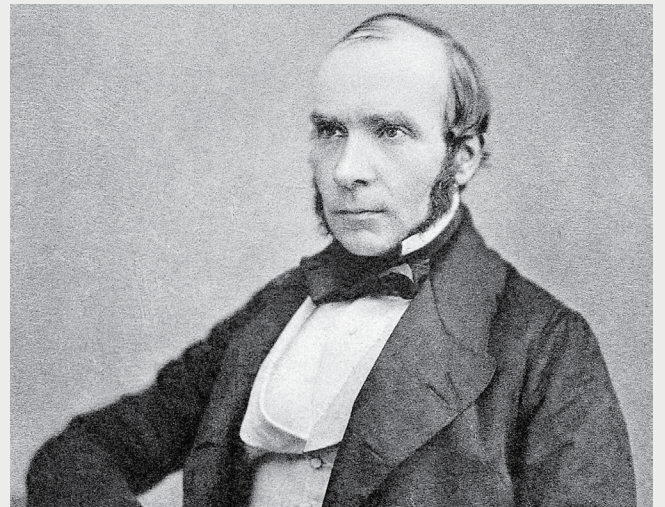
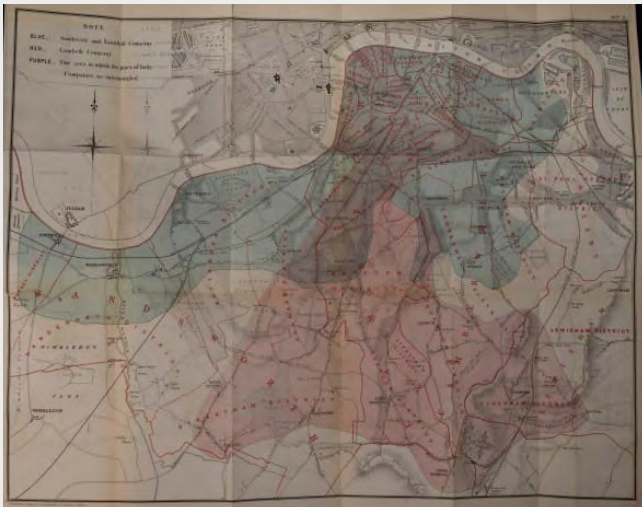
Sınır Tanımayan Değişimlere Klasik Halk Sağlığı Yanıtından Daha Fazlası Gerekliyor

JOHN SNOW İLE BAŞLAYALIM

Ağustos 1854'te, Londra'nın Soho bölgesinde bir salgın ortaya çıkar. Soho bölgesinde artan nüfus yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bölgede artan nüfusa yanıt veremeyen altyapı ve sağlık hizmetleri söz konusudur. [Kraliyet doktoru John Snow, aynı bölgede artan ölüm sayılarını değerlendirir.](#) Değerlendirmesinde; şehir sakinleri ile konuşur, gözlem yapar ve ölümleri harita üzerinde işaretler. İşaretlerin en çok yoğunlaştığı ve John Snow'un kaynak olarak tespit ettiği nokta, Broad Street'teki su pompasıdır. Su pompasını kirleten ise pompanın yakınındaki bir lağım çukurudur. John Snow halk sağlığı açısından büyük önem taşıyan incelemesi ile yerel yönetimi ikna etmeyi başarır ve pompa kapatılır. Salgında rol oynayan diğer unsurların şehre su sağlayan şirketlerin suları kanalizasyonla kirlenen Thames neh-

rinden temin etmeleri olduğu da ortaya çıkar. John Snow, etkeni yıllar sonra tespit edilen bir hastalığın bulaşma ve yayılma yolunu, günümüzde kullanılan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CİS) teknolojisi olmadan, bir harita ile ortaya koymuştur. John Snow halk sağlığında çevre sağlığının, şehir sağlığının ve CİS'in öncüsü olarak kabul edilir.

Tarihte önemli bir yeri olan bu çalışmada [halk sağlığı yaklaşımları](#) ile başarı sağlanmıştır. Halk sağlığı yaklaşımında korumak esastır. Koruyabilmek için her türlü zararlı, tehdidi bilmek ve önleyebilmek gerekir. Koruma yalnızca sağlık hizmeti sunanların sorumluluğunda değildir ve birey de aynı sorumluluğa sahip olmalıdır. Zararlı ve tehdidi belirleyebilmek için araştırmalar yapmak gerekir ve bu halk sağlığının "epidemioloji" olarak isimlendirilen araştırma yöntemleri bilimi ile sağlanabilir. Bire-

Yin istenen sorumluluğa ulaşması için sağlığın geliştirilmesi çalışmaları yürütülmelidir. John Snow örneğinde görüldüğü gibi sağlık sorunu yalnızca bireyi ilgilendirmez, tüm toplumun sorunu haline dönüşebilir. Hastalık yalnızca bireyin tedavisi ile ortadan kaldırılamaz. Sağlık sorununun ortaya çıkmasında rolü olan tüm taraflar çözümün parçası olmalıdır. Tüm bu görüşleri benimseyen ve eğitilen halk sağlığı uzmanları sahada ve uzmanlık alanlarına uygun kademelerde görev yaparlar.

“John Snow örneğinde görüldüğü gibi sağlık sorunu yalnızca bireyi ilgilendirmez, tüm toplumun sorunu haline dönüşebilir. Hastalık yalnızca bireyin tedavisi ile ortadan kaldırılamaz. Sağlık sorununun ortaya çıkmasında rolü olan tüm taraflar çözümün parçası olmalıdır”

HALK SAĞLIĞINI TEHDİT EDEN VE SINIR AŞAN KİRLİLİKLER

Londra kolera salgınında Thames nehrinin kanalizasyon ile kirlendiği yer, kolera salgını nedeniyle bir anda önem kazanmıştır. Thames nehri örneğinden hareketle; İngiltere’de, Londra’nın içinden geçerek Kuzey Denizi’ne dökülen nehir, [Büyük Britanya \(İngiltere ve İskoçya\), Danimarka, Norveç, Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa arasında bulunan bir Atlas Okyanusu denizine ulaşmaktadır](#). Bu kadar geniş bir alanda, bir nehrin kirliliği yalnızca bir ülkenin veya bir şehrin sorunu olmaktan çıkmaktadır. Almanya’dan Karadeniz sahilindeki deltasına ilerleyen Tuna nehri; [10 ülkeden geçmektedir](#). 10 ülke ve bunlardan doğan kollarla beslenen Tuna nehrinin Karadeniz’e getirdiği suyun kirlilik yükü çok derin araştırmaların konusudur. Birçok su yolu yalnızca ülkelerden taşıdıkları sularla değil, sınır aşan ve yeni yaşam ortamlarını istila eden istilacı türlerle de sınır aşan kirleticilerin yolu haline gelmekte. [Türkiye Ulusal İstilacı Yabancı Türler Veri ve Bilgi Sistemi \(TurIST\)](#) Türkiye’yi tehdit eden istilacı türlerin takibi

açısından çok önemli bir gelişme.

Sınır aşan kirleticiler su kirliliği ve sularda istilacı türlerle sınırlı değil. Hava kirliliği de sınırları rahatlıkla aşıyor. Asit yağmurları gibi klasik sınır aşan hava kirliliği konuları, **iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan ani ve aşırı hava olayları** ile daha da farklılaşmıştır. Bir mahalleden havalandıran toz parçası kıtaları aşp, bir başka mahalledeki evin sorunu haline dönüşebilir. Havadaki toz parçasının (partikül madde-PM) uzun yolculu-

ğunda çok farklı etkenlerle temas etmekte, bunları da üzerinde taşımaktadır. İklim değişikliği ile ilgili yapılan analizlere, izleme sistemlerine partikül maddelerin içeriğinin takibi mutlaka eklenmelidir.

Sınırları aşan bir diğer kirlilik kaynağı vektörlerdir. Vektörler hastalığın bulaşmasına aracılık eden canlılardır (bit, pire, kene, akar, sinek gibi). Uçarlar, kaçarlar, konarlar ve insanlık nereye hareket ederse onlar da oraya hareket eder. Zamanımızda ortaya çıkan çoğu sağlık sorununda başroldedir. Vektör kaynaklı sağlık sorunları iklim değişikliği nedeniyle artış göstermekte ve göstermeye de devam etmektedir. Malarya (sıtma), Lyme, Kırım-Kongo kanamalı ateşi, Dang Humması, Japon Ensefaliti, Zika, Şistozomiyaz, Leishmanya, Batı Nil ateşi, Veba, Chagas ve Ebola virüs hastalığı gibi hastalıklar [vektör kaynaklı hastalıklar](#)dan birkaçı.

Sıtma, vektör kaynaklı hastalıklar arasında en tarihi hastalıktır. Sıtma vektörü en popüler vektör olan sivrisineklerdir. İnsanlarda bir parazitin neden olduğu ve sivrisinekler tarafından bulaşan bir hastalıktır. Avrupa’da sıtma vakalarının büyük çoğunluğu, sıtmanın vatani olarak bilinen bölgelere (endemik

bölgeler) yapılan seyahatlerle ilişkilidir. 2022 yılında, [Almanya Frankfurt Havalimanı'nda çalışan üç kişide sıtma](#) saptanmış; "havaalanı/bavul sıtması" tanımlaması çok önem kazanmıştır. Havaalanları ve havaalanları yakınında bulunan yerleşim yerlerinde, o bölgenin etkeni olmayan sıtma etkeni Plasmodium parazitleri ve sivrisinek tipleri görülmektedir. Belçika'da havaalanı/bavul [sıtması vakası olarak](#) 1995 yılında, Brüksel Uluslararası Havaalanı'ndan, üç havaalanı çalışanı ve yurt dışına seyahat etmemiş üç ziyaretçiyi içeren, beş Plasmodium falciparum vakası ve Plasmodium ovale ile bir vaka da dahil olmak üzere altı kişiden oluşan bir küme rapor edilmiştir. [İlk havaalanı/bavul sıtması 1969 yılında görülmüştür.](#) Sağlık çalışanları, havaalanı/bavul sıtması olasılığının farkında olmalıdır. Havaalanı/bavul sıtması dışı **bir Anofel cinsi sivrisineğin** sıtmanın endemik olduğu bir bölgeden hareket eden **uççağa kaçak yolcu olarak binmesi veya bagaja**

"Asit yağmurları gibi klasik sınır aşan hava kirliliği konuları, iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan ani ve aşırı hava olayları ile daha da farklılaşmıştır. Bir mahalleden havalanan toz parçası kıtaları aşır, bir başka mahalledeki evin sorunu haline dönüşebilir"

saklanarak seyahat etmesi ile başlar. Uçağın son varış noktası sıtmanın görülmediği bir yöreyse ve burada sivrisinek havaalanında veya çevresinde bir insanla temas ederse ateşli bir hastalıkla ortaya çıkar. Bu insan hiçbir yere seyahat etmediği halde, o yörenin etkeni ve vektöründen kaynaklanmayan bir sıtma tanısı alabilir. İklim değişikliğinin hızının artışına paralel, yeni türler yeni yerleşim yerlerine hızla uyum sağlamaktadır. Mevcut vektörlerle mücadele modellerinin ve uygulama protokollerinin modası çoktan geçmiştir.

Dijital kirlilikler de halk sağlığını tehdit eden ve sınır aşan kirliliklerden biridir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde üretilen bir dijital ürünün karbon ayakizi takip edildiğinde sınırları aşarak tüketiciye doğru nasıl geldiği görülmektedir. Dijital kirliliğin diğer boyutunda [infodemi](#) yer almaktadır. Artan sosyal medya ve internet kullanımı sayesinde bilgi daha hızlı yayılırken ve bilgi açığı hızla ortadan kalkarken mutlu olan insan, aynı zamanda zararlı bilgilerle kirlenebilmektedir. Dijital kirlilik davranış bozuklukları ve çeşitli ruhsal sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir.

SINIR TANIMAYAN DEĞİŞİMLERE SINIR TANIMAYAN HALK SAĞLIĞI YANITI

Halk sağlığında disiplinlerarası, sektörlerarası, paydaşlarla birlikte işbirliği ve sınır ötesi işbirliği çok önemlidir. [Covid-19 pandemisi sağlık sektöründe sınır ötesi işbirliğinin önemini ön plana çıkarmıştır.](#) [Uluslararası Sağlık Tüzüğü](#) DSÖ Anayasası'nın 21. maddesi uyarınca kabul edilen, hastalıkların sınırları aşmasını önlemek için kullanılan, ülkeler için bağlayıcılığı olan, yasal bir çerçevedir.

İklim değişikliğinin halk sağlığı etkileriyle ilgili çok farklı disiplinlerin bir araya gelerek oluşturduğu sınır aşan çalışmalar mevcuttur. [Lancet Countdown](#), [Sağlıklı İklim Reçetesi](#) ve [Gezegen Sağlığı İttifakları](#) bu çalışmalara örnek verilebilir.

Sınır tanımayan halk sağlığı yanıtı için halk sağlığı sistemlerinin ve eğitimlerinin daha kapsamlı ve uygulamaya dönük düzenlenmesi gerekmektedir. [Victoria Haldane ve arkadaşlarının çalışmasına göre kapsamlı halk sağlığı sistemleri](#)ne yönelik önlemler şöyle sıralanmıştır:

“Ortaya çıkan salgınları tespit edebilmek ve bunlara hızla yanıt verebilmek için ön saflardaki halk sağlığı işgücüne yatırım yapın.

-İhtiyaç duyulduğunda hızla ölçeklendirilebilen ve sağlık sistemi ve sosyal hizmetlerle entegre olan yerel düzeyde halk sağlığı sistemlerini güçlendirin.

-Gözetim, test, temas takibi ve karantina gibi temel halk sağlığı işlevlerinin hızlı bir şekilde devreye alınmasına öncelik verin ve malzemelere eşit erişim sağlayın.

-Tüm halk sağlığı çabalarının, etkilenebilirliği yüksek topluluklarla ortaklaşa geliştirilmesini, uygulanmasını ve değerlendirilmesini sağlayın.

-Tüm halk sağlığı faaliyetlerinde mahremiyeti, eşitliği ve insan haklarını koruyun.”

1930 yılında Türkiye’de yayımlanan [Umumi Hıfzıssıhha Kanunu](#), [1978 Alma Ata Deklarasyonu](#) ve 2005 Uluslararası Sağlık Tüzüğü de aynı vurguları yapmaktadır.

Yasal düzenlemeler, ilkesel çabalar veya politika çalışmaları değişimlere hızla uyum sağlayan yanıtlar için yeterlidir. Aniden gelişen ve sınırları aşan olaylarda halk sağlığı bakış açısının önündeki temel engeller; sağlık sektörü dışındaki tüm sektörlerde sağlığı merkeze koymamak, sağlıkla ortak dil konuşma çabası göstermemek, birlikte çalışma kültürüne sahip olmamak, ihtisas sahibi insan gücünü gerekli noktalarda istihdam etmemek, eğitim müfredatlarında sağlık alanında bilgi paketlerine yer vermemek, sağlığı yalnızca hasta-hekim ilişkisi gibi görmek, insan sistemlerinin ve ekolojik hizmetlerin uyumunun sağlıklı gelişimine odaklanmamak, mesleklerin/disiplinlerin/sektörlerin birbirlerine olan üstünlüğü çatışması ile kaybedilen zaman, şehir ekonomisinde sağlıklı yaşam payının düşüklüğü olarak sıralanabilir. Tüm nüfuslar için [tek bir sağlık](#) yaklaşımı vardır.

[Her şey sağlık için, herkes için sağlık](#) esastır. #

“Sınır tanımayan halk sağlığı yanıtı için halk sağlığı sistemlerinin ve eğitimlerinin daha kapsamlı ve uygulamaya dönük düzenlenmesi gerekmektedir”

İş Dünyasının İnsan Hakları Rotası

Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilk maddesi şöyle der: "Bütün insanlar özgür; onur ve haklar bakımından eşit doğarlar". Beyannameye göre, insan haklarının sağlanması ve korunmasında ilk sorumluluk devletlere ait olsa da iş dünyasının da bu alandaki sorumluluğu giderek daha fazla ön plana çıkıyor. İş dünyasının insan hakları sorumluluğu, yalnızca kendi operasyonlarını değil, tüm tedarik zincirinin, faaliyet gösterdikleri toplumların ve etkiledikleri tüm paydaşların da haklarını kapsar. Bu sorumluluk, doğrudan iş ilişkileri ve operasyonlarından kaynaklanabilecek insan hakları ihlallerini önlemeyi ve telafi etmeyi içerir.

İş dünyasının insan hakları sorumluluğu, yıllar içerisinde Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Temel İş İlkeleri ve UN Global Compact İlkeleri gibi birçok uluslararası gönüllü ilkeler ve rehberlerle şekillendirildi. Son yıllarda ise iş dünyasının insan haklarına uyumunu

artırmak için atılan adımlar gönüllü olmaktan çıkarak, şirketler için bağlayıcı hale gelen mevzuatlara dönüştü. Fransa "İnsani Haklar ve Çevresel Gözetim Yasası", Almanya "Tedarik Zinciri Durum Tespiti Yasası" ve İngiltere "Modern Kölelik Yasası" ile iş dünyasının insan haklarına ilişkin sorumluluklarını yasal bir zemine taşıyan ülkeler arasında yer aldı.

24 Mayıs 2024 tarihinde Avrupa Birliği (AB) Konseyi tarafından kabul edilen **AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespiti Direktifi** ([Corporate Sustainability Due Diligence Directive-CSDDD](#)) ise kapsadığı coğrafya, şirket sayısı ve yükümlülüklerle insan hakları alanında yeni bir dönüm noktasına işaret etti. Şirketlerin tedarik zincirlerinde ve iş operasyonlarında insan haklarına ve çevreye olan etkilerini daha yakından izlemelerini, değerlendirmelerini ve önlem almalarını zorunlu kılmayı amaçlayan direktif, aynı zamanda AB'de bu alandaki tüm düzenlemeleri yeknesaklaştırmayı da hedefliyor.

Belirli kriterlere göre tanımlanan AB üyesi devletlerde yerleşik büyük şirketler ile AB pazarında faaliyet

gösteren AB dışı şirketleri kapsayan direktif, şirket büyüklüğünün yanı sıra yüksek riskli sektörlerde faaliyet gösteren (tarım, tekstil, madencilik vb.) şirketleri de tanım kapsamına alıyor. Direktif şirketlere, tüm faaliyet alanlarında insan haklarına yönelik olumsuz etkileri belirleme, önleme, hafifletme ve gerekirse telafi etme yükümlülükleri getiriyor.

TÜM BU GELİŞMELER TÜRKİYE İÇİN NE ANLAMA GELİYOR?

En önemli ticaret partnerimizin AB olduğu ve Türkiye'den birçok şirketin AB tedarik zincirlerinde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu düzenlemelerin Türkiye'deki şirketleri hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkileyeceği biliniyor. Bunun yanı sıra AB'de faaliyet gösteren ve direktifte öngörülen kriterleri karşılayan şirketler de direktifin getirdiği

yükümlülüklerden doğrudan sorumlu olacaklar. Direktif, AB'deki şirketlerin tedarik zincirindeki insan hakları ihlallerini ve çevresel zararları izleme ve önleme sorumluluğunu genişletiyor. Bu nedenle ihracatçıları, AB müşterilerinden gelen daha sıkı sürdürülebilirlik ve insan hakları uyum talepleri ile karşılaşacaklar. Özellikle tekstil, otomotiv, tarım ve madencilik gibi yüksek riskli sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin, iş süreçlerini bu düzenlemelere uygun hale getirmeleri gerekecek. Kısacası Türkiye'nin

AB pazarında rekabet gücünü koruyabilmesi için direktifin gerektirdiği sürdürülebilirlik ve insan hakları standartlarına bir an önce uyum sağlaması büyük önem taşıyor.

NEREDEN BAŞLAMALI?

Hem sorumluluklarını yerine getirmek hem de rekabetçiliğini korumak isteyen şirketler aşağıdaki adımları uygulayarak

"İş dünyasının insan hakları sorumluluğu, yalnızca kendi operasyonlarını değil, tüm tedarik zincirinin, faaliyet gösterdikleri toplumların ve etkiledikleri tüm paydaşların da haklarını kapsar. Bu sorumluluk, doğrudan iş ilişkileri ve operasyonlarından kaynaklanabilecek insan hakları ihlallerini önlemeyi ve telafi etmeyi içerir"

Fotoğraf: Wyly Sulendra - Unsplash

“Şirketler insan hakları ve sürdürülebilirlik politikalarını hayata geçirirken zorluklarla karşılaşabilirler. Bilgi ve farkındalık eksikliği, farklı ülkelerdeki kültürel ve yasal farklılıklar, veri toplama sürecinin karmaşıklığı ve maliyetler gibi faktörler bu süreci daha da zorlaştırabilir. Bu nedenle şirketlerin bu alanda ilerlerken uygun araçlar ve yol haritalarından yararlanmaları kritik öneme sahip”

insan hakları konusunda somut adımlar atabilir:

Politika Belirleme

Şirketlerin insan haklarına saygı gösterme taahhüdünü kamuoyuna açık bir şekilde paylaşması gerekir. Bu politika, çalışanlar, iş ortakları ve şirketin faaliyetleriyle bağlantılı diğer taraflara yönelik insan hakları beklentilerini net bir şekilde açıklamalıdır. Politika iç ve dış uzmanların görüşleriyle şekillendirilmeli ve şirketin üst yönetimi tarafından onaylanmalıdır.

Uygunluk Denetim Süreçleri

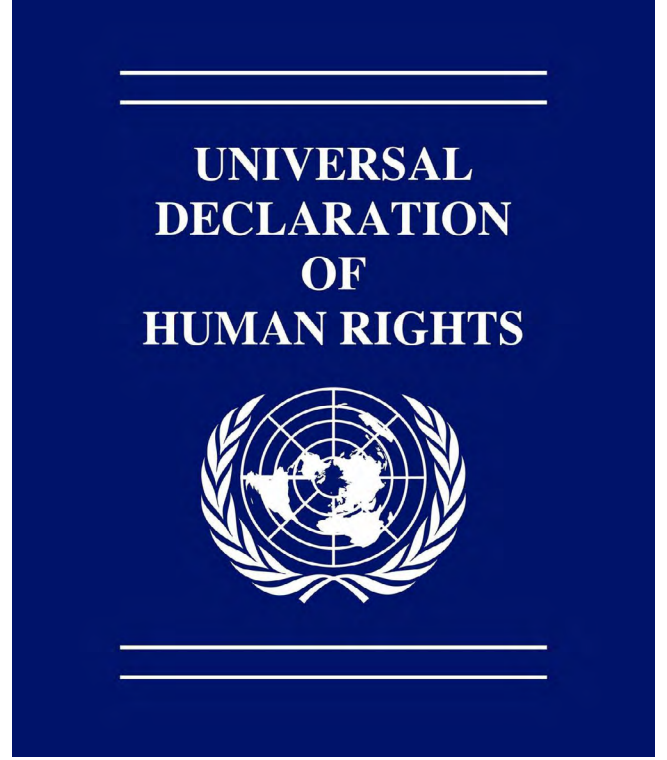
Şirketler, insan hakları risklerini değerlendirip önceliklendirmelidir. Bu riskleri yönetmek için alınacak önlemler belirlenmeli ve etkilerinin izlenmesi için bir değerlendirme sistemi oluşturulmalıdır. Şeffaflık sağlamak ve paydaşlarla etkin iletişim kurmak, uyumun sağlanması için kritik öneme sahiptir.

Telaflı ve Şikayet Mekanizmaları

Şirketler, farklı insan gruplarına hitap eden şikayet mekanizmaları oluşturmalı ve bu süreçleri tek bir yönetim noktası koordine etmelidir. Mekanizmaların etkinliği belirlenen kriterlere göre düzenli olarak değerlendirilmelidir.

UN GLOBAL COMPACT TÜRKİYE İŞ DÜNYASINI DESTEKLİYOR

Şirketler insan hakları ve sürdürülebilirlik politikalarını hayata geçirirken zorluklarla karşılaşabilirler. Bilgi ve farkındalık eksikliği, farklı ülkelerdeki kültürel ve yasal farklılıklar, veri toplama sürecinin karmaşıklığı ve maliyetler gibi faktörler bu süreci daha da zorlaştırabilir. Bu nedenle şirketlerin bu alanda ilerlerken

uygun araçlar ve yol haritalarından yararlanmaları kritik öneme sahip.

UN Global Compact Türkiye, şirketlere insan hakları uygulamalarını geliştirmede destek sağlayarak kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı oluyor. UN Global Compact ve UN Global Compact Türkiye tarafından sunulan kaynaklar, eğitimler ve hızlandırma programları, şirketlerin insan hakları ve uygunluk denetim süreçlerinin tesisi konularında bilgi ve kapasitelerini artırmalarına yardımcı oluyor. UN Global Compact'in online eğitim platformu olan Akademi, tüm üye şirketlerin çalışanlarına, insan hakları dahil olmak üzere sürdürülebilirliğin çok farklı alanlarında bilgi ve kapasite geliştirme olanağı sunuyor. Deneyim paylaşım grupları ise şirketlerin karşılaştıkları zorlukları ve iyi uygulamalarını paylaşmalarına imkan tanıyarak birbirinden öğrenmeyi ve ilham almayı sağlıyor. UN Global Compact Türkiye'nin Eylül ayında gerçekleştirdiği, herkese açık, online “İş Dünyası ve İnsan Hakları Eğitimi” insan hakları alanının sorumluluklarını ve nereden başlayacağını öğrenmek isteyen şirketlere yön gösteriyor. [Web sitemizden ulaşabileceğiniz bu eğitime katılarak](#) sizler de insan hakları yolculuğunuzu hızlandırın. #

SMA Önlenebilir Bir Hastalıktır

Siz de düzenli bağışçımız olarak daha fazla SMA hastasının hayata etkin katılımı için yürüttüğümüz çalışmalara destek olabilirsiniz.

Toplumda SMA farkındalığını artırmak, hasta ve hasta ailelerinin tedavi, eğitim ve sosyal haklara erişimini sağlamak üzere çıktığımız yolda, destekçilerimiz ve bağışçılarımızdan aldığımız güçle geleceğe umutla bakıyoruz.

TÜRKİYE SMA VAKFI

www.sma.org.tr

Bağış sayfası için
QR'i okutunuz.

Bağımlı Sinema ya da Politik Yöntemlerle Film Yapmak Üzerine

 Nihat NUYAN

Politik film yapmak ile politik yöntemlerle film yapmak arasında keskin bir ayırım var. Jean-Luc Godard da 1968'deki özgürleştirici hareketlerin ortaya çıkış sürecinde ve sonrasında sıklıkla bu tanımlama üzerinden anlam üretir. Politik olarak adlandırılan ve nesnenin doğasına uygun şekilde her şeyi kapsayan kavramlar ve söz öbekleri, çeşitli yanılgıları da beraberinde getiriyor.

Bir şeyin politik olması, onun beraberinde bulunan diğer her şey ile olan temasına (konvansiyonel sanat sevicilerin "deneyim" diyerek içini boşalttığı şey) bağlıdır. Etin, örneğin, bir insanın, bir hayvanın, bir yemek sofrasının, bir cinsel hazzın ve bir seyirlik gösterinin parçası olması durumu; onun politik çerçevesini belirler. Et, insan dokusu olarak gördüğü işlev

bakımından politiktir. İnsan odaklı bir hukuk düzenlemesinde "dokunulabilirliği" yasayla sınırlandırılmıştır. Bir insanın hangi et parçasının, hangi insan etlerine, ne derece ve nasıl temas edeceğine kültür oluşturuçu toplumsal mekanizmalar karar vermiştir. Şu halde bir eylemin taciz olup olmadığı meselesi, örneğin, eylemin hangi et ile hangi et arasında geçtiğine bağlı olarak belirlenir. Hukuken de bu böyledir, kültürel açıdan da.

ETİN POLİTİKASI

Hayvan eti de yine yasa ve kültür koyucular ve bunların buyruklarını yaşam alanının merkezine koyma yetisi dışında, eleştirel beceri ve düşünsel cesareti olmayan toplum nüshaları tarafından sınıflandırıla-

Jandarmalar, Jean-Luc Godard, 1963

*Salo ya da Sodom'un 120 Günü, 1975.
Filmdeki dört ana karakter; devlet, bürokrasi,
ordu ve dini temsil eder.*

rak politik bir sahaya dönüştürülür. Gerdanı okşanan hayvan ve insan ile gerdanından çorba yapılan canlıların eti biyolojik bakımdan benzer, kültürel çıkarıcı toplum algısı için ise tümenden farklı çağrışımlarla politik bir duruma tekabül eder. Şunu itiraf etmek gerekir ki genel minvalde sofradaki et ile ilgili tek sorun, pişme derecesidir. Lezzet beklentisi ile kanlandırılan etlerin politik durumu ile muhtemel bombardıman neticesinde oluşan yıkıntılar altından çıkan ve artık çoğu örnekte olduğu gibi kimsesiz kalmış çıplak çocuk etinin politik durumu, aynıdır. Kim tarafından, ne kadar kanlandırılarak ve hangi sofrada tüketildiği gibi küçük ve lakin fark yaratmayan ayrıntıları bir yana bırakırsak elbette.

SEYİRLİK ETİN POLİTİKASI

Seyirlik etin politik durumu ise diğerlerine kıyasla daha karmaşık görülebilir. Bir şarküteri reyonuyla pornografik bir film sahnesinde sergilenen etler, biyolojik açıdan benzer doku ve hücrelerden oluşur. Kültürel olarak sunulan belirgin fark ise çıkarlarımıza göre şekillenir yine. Medyanın şiddet ve cinsellik temelli işleminin basitçe açıklaması da buradan gelir. Şiddet ve cinselliğin bir tür dizginlenme süreci olarak yad edilen modernlik de tam olarak insan cinsi arasında hukuki bir teması yine iktidar yapıla-

“Şunu itiraf etmek gerekir ki genel minvalde sofradaki et ile ilgili tek sorun, pişme derecesidir. Lezzet beklentisi ile kanlandırılan etlerin politik durumu ile muhtemel bombardıman neticesinde oluşan yıkıntılar altından çıkan ve artık çoğu örnekte olduğu gibi kimsesiz kalmış çıplak çocuk etinin politik durumu, aynıdır”

rının çıkarları doğrultusunda düzenler. Yani insan etine yapılamayacak (çünkü huzursuzluk çıkacaktır ve iktidarlar huzursuzluğu sevmez, huzursuzluk devrimleri tetikler) neredeyse her şeyin (çok az da olsa hayvanlara yönelik kimi eylemler samimiyetsiz tepkilere yol açabilir toplumda çünkü) hayvan etine yapılmasında bir sakınca yoktur toplum nezdinde. İşte, insan etinin bu kısmi dokunulmazlığını ihlal etme şansı sunan imkanların başında televizyon ve sinema gelir. Vahşet arzusu dizginlenmeye çalışılan bir duygu olarak medyaya sirayet eder. İnsan, eyleme geçiremediği arzularını seyre dalmanın hazzına yenik düştüğü için medyada şiddet ve cinsellik belirleyici içeriklerdir.

BİR ET YIĞINI OLARAK İNSAN BEDENİ

Jean-Luc Godard, iktidarın savaş aygıtı olarak işleyen televizyon ve bağımlı sinemanın manipülasyon tekniklerini, toplumu politik gerçeklikle yüzleştirmek için kullanmakta bir beis görülmemesi gerektiğini savunur. Bir filmi politik yapan şeyin onun içeriğinden çok üretim ve dağıtım süreçlerine bağlı olduğunu ifade eder. Cezayir, Filistin, Vietnam, Siyahiler ve Kürtler dahil (her) dönemin siyasi kurbanlarının sözcülüğünü yapar filmlerinde. İronik ve ikonik biçimde birer et parçası olarak insan bedeninden anlam yaratır.

Walter Benjamin'in **aura** dediği şey, antropolojik açıdan Pierre Bourdieu'nün **habitus** dediğine ve satrançta Mihail Tal söz konusu olduğunda **pozisyon** denen şeye benzerdir. Bir kerelik bir durum her oluştuğunda, o bir kerelik durumu oluşturan bütün eski ve yeni dinamiklerin bir aradalığına aura, habi-

tus veya pozisyon demek mümkündür ve bu kavramlar politik durumu olduğu kadar sanatsal düzeyi de gösterir. Michel Foucault perspektifinden her şeyin politik olması ile kavramsal sanat düşkünlerinin gözünden her şeyin sanat eseri olması arasında fark yoktur. Birincisi temelde iki unsur arasındaki her türlü ilişkinin yarattığı avantaj ve dezavantaj üzerinden eşitlik ve özgürlüğü savunurken ikincisi temelde iki unsur arasındaki her türlü ilişkinin yarattığı avantaj ve dezavantaj üzerinden pazarlık yapar ve ürün satar. Herhangi bir aurası, habitusu ve dahi pozisyonu olmayan herhangi bir şeyi; iktidarlar tarafından organize edilmiş pazar yerlerinde, kimin ve hangi pahada satacağına karar verilir. Toplum, iktidarlar yaratır ve iktidarların kendi çıkarlarına göre şekillendirdiği kural ve hükümleri eleştirmeden kabul eder. Sanat için de bu böyledir, devlet ve din için de.

TEŞHİR EDİLEN ETİN AURASI

Söz konusu sinema olduğunda teşhir edilen etin bir aurası, bir politikası vardır. En azından sanat sineması şeklinde muğlak biçimde kavramsallaştırdığımız yapı içinde bu böyledir. Kapitalist gişe sinemasının, diğer bir ifadeyle sermayeye bağımlı sinemanın şiddet ve pornografi üzerinden pazarladığı insan eti; bağımsız sinemada bir kavram yaratmak için, toplumsal bir sorunu toplum yararına çözmek adına kamuoyu oluşturmak için kullanılır. Hollywood sineması ve onun yazın dünyasındaki karşılığı olan **Best Seller** edebiyatı ortalama zeka, ortalama ve manipüle edilmiş hayat görüşü, ortalama bir empati **IMDB** puanını ve çoksatar kitapları belirler. Toplumun vasat zevkleri sanatı ve politikayı biçimlendirir. Nitelikli kitaplar çok satsa dahi okunmaz. Sanatçının ileri görüşlülüğü onun toplumdaki kopukluğuyla paraleldir çünkü. Birkaç yıl değil, birkaç haftalık öngörü dahi toplumda yalnızlaşmaya yol açar. Freud'un, Rüya Tabirleri kitabı çok satınca endişelenip yakın çevresine "Demek ki yanlış yaptığım bir şeyler var" demesinin altında yatan saiklerdir bunlar. Bu yüzden Belà Tarr,

Chris Marker gibi, Sergei Parajanov veya Pier Paolo Pasolini gibi, Godard gibi yönetmenler bilinse dahi anlaşılabilir bulunur. Sahtekar zevklerle Van Gogh övülüp Steven Spielberg filmlerine hayran kalınır.

İFŞA EDİLEN ETİN HABİTUSU

Söz konusu politik sinema olduğunda ifşa edilen etin bir habitusu vardır ve habitus anlamı belirler. Tarr kapitalizmle, Pasolini burjuvayla ve Godard devletle anılır her zaman ve elbette karşıt pozisyonda. Şu durumda ürettikleri filmler de içerik açısından olduğu kadar yöntemsel açıdan politik kabiliyetler barındırır. Bu tarz yaratıcı yönetmenler sinemayı Marksist bir ekonomik öngörünün gereklerine dayandırır ve sosyal eşitliğin sağlanması için elzem bir mücadele alanı olarak filmler inşa eder. Pasolini görünümünün evrenselliğine inanır; bir sabah kaldırım kenarında yığılmış bir et olarak bulunur bedeni. Godard slogan atmanın değil, eyleme geçmenin örneği olarak defalarca işçi

ve öğrenciler için eylem pratikleri geliştirir; yorgun zihnini dinlendirmek için yardımcı intihara başvurur. Bahman Ghobadi ülkesinde sesi kısılanları seslendirdiği için sonsuz bir sürgüne mahkum olur, evreni topraksız bir beden olarak arşınlar. Gerçekten yaratıcı ve sanatçılar acı çeker ve bedel öderler. Basit bir denklemdir bu: Demokrasiye dahi ilkin gerçekten yaratıcılar kurban olarak verilir. Geri adım atmaktan ve toplumun dayattığı vasat normu kabul etmekten imtina ettiği için baldıran zehrini zorluk çıkarmadan için Sokrates, bayağı toplumun erdemleriyle yaşamaktan ve yanlışları çürütme gayesinin beyhudeliğinden başka neden yorulmuş olabilirdi ki?

İĞFAL EDİLEN ETİN POZİSYONU

Söz konusu politik sinema olduğunda iğfal edilen etin bir pozisyonu vardır ve pozisyon zihinsel düzeyde değişken, bedensel düzeyde katedir. Hollywood'da ilkin gözlüklü, hayat dolu ve şişman olanın ölmesi gibi doğada da ilkin besin zincirinin

"Kimi yönetmenler kamerasını adil olmayan bir düzende haksızlıkları ortaya koymak ve bu uğurda eylem pratikleri sağlamak için konumlandırırken, IMDB puanlı filmlerin başarısı gişe hasılatlarıyla ölçülür"

Kaplumbağalar da Uçar, Bahman Ghobadi, 2004. İki kolu da olmayan Hengov ağzıyla mayın toplarken.

en altındakiler ölür: Fakirler. Doğa, evrimsel süreçler gereği avantajlar ve dezavantajlar barındırır. Liberal ekonomilerle donanmış demokrasiler ise avantajı ele geçiren zümrelerin dezavantajlı grupları istismarına dayanır. Sinemada da durum buna benzerdir. Kimi yönetmenler kamerasını adil olmayan bir düzendeki haksızlıkları ortaya koymak ve bu uğurda eylem pratikleri sağlamak için konumlandırırken, IMDB puanlı filmlerin başarısı gişe hasılatlarıyla ölçülür. Devrimci bir politik sinema girişimi tarihin her kertesinde devlet ve devletin haksız uygulamalarını işgüzarca savunarak dopamin salgılayan toplum tarafından sansür ve saldırıya uğrar. Fransa'da Godard'ın, İtalya'da Pasolini'nin, Türkiye'de Yılmaz Güney'in, İran'da Ghobadi'nin maruz kaldığı şiddet de böylece özetlenebilir. Devlet, tıpkı kapitalizm ve dinlerde olduğu ve fakat bilim ve felsefede olmadığı gibi, itaat edeni ve usulca talihine razı geleni sever.

Politik bir tutumla film yapmak, örneğin televizyon aygıtını bütün filmlerinde bir şiddet üretici mekanizma olarak kurgulayan Michael Haneke sinemasının alt tonlarında; David Cronenberg filmlerinde teknoloji ve bedene yönelik tartışmalarda; Mohammad

Rasoulof filmlerindeki özgürlük arayışında kendini açığa vurur. Gişe filmlerinin pasifist kabullenici haz beklentisini Luis Bunuel'in usturasıyla ve gözbebeğini ikiye yaracak şekilde yıkmayı ümit eden politik filmler; görülmek istenmeyenle ve dahası görüldüğü halde göz ardı edilenle yüzleştirir. Çünkü yönetmenlikle kasaplık bir noktada özdeşleşir. İkisi de hangi et parçasının hangi tezgahta, hangi bakış açısıyla ve ne derece kanlı sunulacağına karar verir ve bu durum, ete duyulan iştahla ölçülür kapitalizme bağımlı sinemada. Yapıcıdır. Çünkü iktidarlar yıkıcı eylemleri sevmez. İktidarların sevmediği hiçbir şeyi de toplum sevme refleksi gösteremez çünkü aurasını yitirmiş, habitusuna yabancı bireylerin pozisyonları da köleliğe eşdeğerdir. Buna karşın etin en lezzetlisine aşınadır: Magazin ve haber bültenlerinde, televizyon ve gişe filmlerinde sunulan kanlı canlı pornografik et parçalarının hayali eşliğinde sofrasındaki yavan eti çiğnemeyi sürdürür ve kadercı bir rıza gösterir. Minnettardır.

İyi pişmiş etlerin lezzetine yabancı toplumlar ise kokusunun müptezelidir. Koku demin insan eliyle bombalandığı için yanan çocuk bedenlerinden yükseldiğinde, özellikle. #

Anne Ağaç: Ormanın Bilgeliğinin Keşfi

Yazar: Suzanne Simard

Yayınevi: Tellekt

Ağaçlar sadece kereste ya da kağıt hamuru kaynağı değil; birbirine bağlı bir yaşam döngüsüne sahip, sosyal anlamda bağlı, işbirlikçi canlılar. Bilim insanı Suzanne Simard, "Anne Ağaç: Ormanın Bilgeliğinin Keşfi" adlı kitabında, bilimsel olarak ağaçların nasıl evrimleştiğini, davranışlarını, birbirlerini nasıl tanıyıp işbirliği yaptıklarını araştırırken kendi yolculuğuna da yelken açıyor. Varlığımız için güvendiğimiz orman yaşamının karmaşık döngüsünün, dayanıklılık ve akrabalık konusunda nasıl derin dersler sunduğunu ve bunun çok geç olmadan korunması gerektiğini ortaya koyan [kitap](#), dünyanın bizi birbirimize bağlayan bir hikayeler ağı olduğunu hatırlatıyor. Ağaçların, mantarların, toprağın, ayıların ve bu konuşmaları dinleyen bir insanın hikayelerini aktarmakla birlikte kişisel anlatıların, bilimsel içgörülerin ve ormanın yaşamına dair şaşırtıcı keşiflerin etkileşimini ilgi çekici bir dille aktarıyor.

Aslında Ne Yiyoruz, Nasıl Yiyoruz? Gıda Tercihlerimiz Neden Önemli

Yazar: Peter Singer & Jim Mason

Yayınevi: Ayrıntı

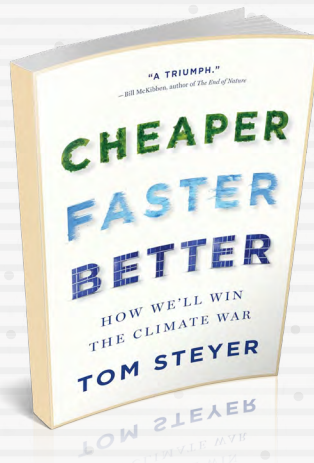
Modern çağın ahlak felsefesi filozoflarından Peter Singer, bu kez satın aldığımız ve tükettiğimiz yiyecekler konusunu ele alıyor ve "Yediklerimiz nereden geliyor, nasıl üretiliyor ve insancıl bir şekilde yetiştiriliyor mu?" sorularını soruyor. Birlikte yazdıkları Hayvan Fabrikaları'nın ardından yeniden bir araya gelen Peter Singer ve Jim Mason, yiyecek tercihlerimizin insanlar, hayvanlar ve çevre üzerindeki etkilerini araştırmak için sarsıcı bir serüvene çıkıyor. Singer ve Mason, bu serüvene beslenme şekilleri birbirinden tamamen farklı üç Amerikalı ailenin yeme alışkanlıklarını inceleyerek başlıyor ve tükettikleri yiyeceklerin kaynağına giderek, üretim ve pazarlama aşamalarında gündeme gelen ahlaki meseleleri irdeliyor. Organik çiftçilik, adil ticaret, fabrika çiftçiliği ve ticari balıkçılık gibi meseleleri tüm ayrıntılarıyla ele alan [kitap](#); sürdürülebilirliğin karmaşık dinamiği, genetiği değiştirilmiş organizmalar üzerine süregelen tartışmalar ve yerel alışveriş gibi konuların artılarını ve eksilerini değerlendiriyor.

Cheaper, Faster, Better: How We'll Win the Climate War (Daha Ucuz, Daha Hızlı, Daha İyi: İklim Savaşını Nasıl Kazanacağız?)

Yazar: Tom Steyer

Yayınevi: Spiegel & Grau

İklim finansmanı alanında da tanınan aktivist Tom Steyer, "Daha Ucuz, Daha Hızlı, Daha İyi: İklim Savaşını Nasıl Kazanacağız?" [adlı kitabında](#), sürdürülebilir bir gelecek için mücadele etmenin hayatımıza anlam ve refah getirebileceğini gösteriyor. İklim değişikliğinin sonuçları, bilim insanlarının birkaç yıl önce tahmin ettiğinden çok daha hızlı bir şekilde görülüyor. Aynı şekilde temiz enerji devrimi de

neredeyse herkesin tahmin ettiğinden daha hızlı bir şekilde geliyor. Steyer'a göre, bu iki eğilim bir araya geldiğinde, bir yandan kolektif eylem gerektiren varoluşsal bir tehdit doğuruyor diğer yandan da gezegeni koruma ve yeni bir ortak ekonomik refah nesli için zemin hazırlama fırsatı sunuyor. İklim savaşını kazanmak için bir yol haritası sunmaya çalışan Steyer, yeşil teknolojinin hızla daha temiz ve daha ucuz hale gelmesiyle, gezegenimizin ve kendi geleceğimizin yeniden şekillendirilmesinin hiç olmadığı kadar erişilebilir ve mümkün olduğuna vurgu yapıyor.